

**UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE**

IMPACT STRATEGIC

Nr. 1/2[66-67]/2018

Revistă științifică trimestrială, cu acces liber
și prestigiu recunoscut de CNATDCU, indexată în baze de date
internaționale (BDI): CEEOL, EBSCO, ProQuest, IndexCopernicus,
WorldCat, ROAD

**EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI**

CONSILIUL EDITORIAL

Prof. univ. dr. Gheorghe CALOPĂREANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, președintele Consiliului editorial

Prof. univ. dr. Daniel DUMITRU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Prof. univ. dr. Valentin DRAGOMIRESCU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Prof. univ. dr. Iulian MARTIN, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Prof. univ. dr. Ion PURICEL, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Lect. univ. dr. Florian CÎRCIUMARU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Prof. univ. dr. Florian RĂPAN, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”

Conf. univ. dr. Florin DIACONU, Universitatea din București

Prof. univ. dr. Dariusz KOZERAWSKI, Universitatea Națională de Apărare, Polonia

Prof. univ. dr. Bohuslav PRIKRYL, Universitatea Națională de Apărare, Cehia

Prof. univ. dr. John L. CLARKE, Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”, Germania

Prof. univ. dr. ing. Pavel NECAS, Universitatea de Management al Securității, Slovacia

Prof. univ. dr. Ilias ILIOPOULOS, Colegiul de Război al Forțelor Navale, Republica Elenă

Prof. univ. dr. ing. Adrian GHEORGHE, Universitatea Old Dominion, SUA

Conf. univ. dr. John F. TROXELL, Institutul de Studii Strategice, US Army War College, SUA

Conf. univ. dr. Georgi DIMOV, Colegiul Național de Apărare „G. S. Rakovski”, Bulgaria

Dr. Igor SOFRONESCU, Academia Militară „Alexandru cel Bun”, Republica Moldova

Dr. Gábor BOLDIZSÁR, Universitatea Națională pentru Servicii Publice, Ungaria

Dr. Péter TÁLAS, Universitatea Națională pentru Servicii Publice, Ungaria

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI

Lect. univ. dr. Stan ANTON

CS II dr. Mirela ATANASIU

CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU

CS II dr. Cristina BOGZEANU

Conf. univ. dr. Ruxandra BULUC

Prof. univ. dr. Gheorghe MINCULETE

Prof. univ. dr. Visarion NEAGOE

Lect. univ. dr. Dan-Lucian PETRESCU

CS III dr. Marius-Titi POTÎRNICHE

CS II dr. Alexandra SARCINSCHI

C.S. dr. Cătălina TODOR

CS dr. Mihai ZODIAN

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor șef: lect. univ. dr. Florian CÎRCIUMARU

Redactor-șef adjunct: dr. Daniela RĂPAN

Redactor „Colocviu strategic”: CS dr. Cătălina TODOR

Diseminare BDI: Andra-Ioana PÎNZARIU

ADRESĂ

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5,

București, România

Telefon: (021) 319.56.49; Fax: (021) 319.57.80

Website: <http://cssas.unap.ro>

E-mail: impactstrategic@unap.ro

Responsabilitatea privind conținutul articolelor publicate revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării exacte a sursei.

Opiniile exprimate în materialele publicate aparțin strict autorilor și nu reprezintă poziția CSSAS/UNAp.

CUPRINS

CUVÂNTUL EDITORULUI

Dr. Florian CÎRCIUMARU 5

SECURITATE ȘI STRATEGIE MILITARĂ

Întrebuințarea prognozei în diminuarea efectelor specifice amenințărilor de tip hibrid
Dr. Iulian MARTIN, Lisa-Maria ACHIMESCU 7

Reziliența națională la amenințările hibride și cultura de securitate. Un cadru de analiză
Dr. Teodor FRUNZETI, Cristian BĂRBULESCU 16

CONCEPTE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Scenariul – instrument important în procesul de planificare strategică, în condiții de incertitudine
Ioan MISCHIE 27

Rolul abordării cuprinzătoare în elaborarea scenariilor militare utilizând modelul PMESII
Cristian ABAIANIȚI 33

Reflectarea conceptului bună guvernare în strategiile de securitate ale României postdecembriste
George-Dorinel DUMITRU, Dragoș-Adrian BANTAȘ 50

GEOPOLITICI ȘI GEOSTRATEGII – TENDINȚE ȘI PERSPECTIVE

Să ne (mai) temem de Rusia? Paradoxul puterii rusești
Iulia MOISE (BĂDĂLUȚĂ) 67

<i>Migrația internațională ca rezultat al șocului geopolitic generat de Primăvara Arabă</i> Magdalena CRIȘAN	77
<i>Coridorul economic China-Pakistan în lumina termenului „mobilitatea puterii”</i> Lavinia MOICEANU	88
NOTE DE LECTURĂ	
<i>Drumul către ne-libertate, de Timothy Snyder</i> Dr. Ruxandra BULUC	98
GHID PENTRU AUTORI	101

CUVÂNTUL EDITORULUI

Stimați cititori,

Ediția de față înglobează numerele 1 și 2, aferente anului 2018 (66-67) și cuprinde o colecție de opt articole, la care se adaugă rubrica *Note de lectură* și tradiționalul *Ghid pentru autori*.

Revista este deschisă de rubrica **Securitate și strategie militară**, unde am inclus două materiale referitoare la amenințările de tip hibrid, semnate de militari cu experiență, ai căror nume este rezonant pentru comunitatea academică națională, realizate în coautorat cu tineri cercetători doctoranzi.

Astfel, colonel prof. univ. dr. Iulian Martin și drd. Lisa-Maria Achimescu au relevat rezultatele unei cercetări privind *întrebuințarea prognozei în diminuarea efectelor specifice amenințărilor de tip hibrid*, realizată în cadrul proiectului PYTHIA.

Prof. univ. dr. Teodor Frunzeti și drd. Cristian Bărbulescu propun *un cadru de analiză cu privire la reziliența națională la amenințările hibride, pe dimensiunea de promovare a culturii de securitate*, articolul fiind publicat în cadrul proiectului de cercetare științifică intitulat „Cultura de securitate și reziliența națională la amenințările hibride”.

În continuare, sub titlul rubricii **Concepte de apărare și securitate**, am grupat trei materiale, dintre care primele două au fost prezentate la *Atelierul de lucru în strategie* cu tema: „Scenariile în teoria și practica strategică”, organizat de CSSAS în data de 22 martie 2018.

În primul articol, domnul comandor drd. Ioan Mischie demonstrează că *scenariul este un instrument important în procesul de planificare strategică, în condiții de incertitudine*.

La rândul său, domnul căpitan comandor Cristian Abaianiți a realizat o analiză privind *rolul abordării cuprinzătoare în elaborarea scenariilor militare utilizând modelul PMESII*.

Cel de-al treilea articol de la această rubrică, realizat în coautorat de domnii doctoranzi George-Dorinel Dumitru și Dragoș-Adrian Bantaș analizează *reflectarea conceptului bună guvernare în strategiile de securitate ale României postdecembriste*.

La rubrica **Geopolitici și geostrategii – tendințe și perspective** am inclus, de asemenea, trei materiale, ce se referă la Eurasia și Lumea arabă. Astfel, doamna doctorand Iulia Moise aduce în prim-plan *paradoxul puterii rusești*, lansând întrebarea *să ne (mai) temem de Rusia?*

În continuare, doamna doctorand Magdalena Crișan ne relevă rezultatele studiului domniei sale cu privire la *migrația internațională ca rezultat al șocului geopolitic generat de Primăvara Arabă*.

Nu în ultimul rând, doamna doctorand Lavinia Moiceanu a realizat o cercetare pe tema *coridorului economic China-Pakistan în lumina termenului „mobilitatea puterii”*.

În această ediție, dorim să aducem în atenția cititorilor noștri, prin intermediul rubricii **Note de lectură**, o lucrare recent publicată de reputatul istoric Timothy Snyder, intitulată *The Road to Unfreedom. Russia, Europe, America (Drumul către ne-libertate. Rusia, Europa, America)*, recenzată de doamna conferențiar universitar dr. Ruxandra Buluc.

În încheierea ediției, vă semnalăm, ca întotdeauna, ***Ghidul pentru autori***, acesta fiind o lectură obligatorie pentru cei care doresc să disemineze rezultatele cercetării în *Impact strategic*.

Pentru cei care descoperă pentru prima dată *Impact strategic*, publicația, editată de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, cu sprijinul Editurii Universității Naționale de Apărare „Carol I”, este *revistă științifică cu prestigiu recunoscut din domeniul științe militare, informații și ordine publică*, conform Consiliului Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU).

Publicația apare de optsprezece ani în limba română și de treisprezece ani în limba engleză și abordează o arie tematică complexă – actualitatea politico-militară, strategii de securitate, strategie militară, politici, strategii și acțiuni NATO și UE, problematica păcii și a războiului viitorului, societatea informațională, elemente și aspecte privind comunitatea de informații. Cititorii găsesc în paginile publicației analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, puncte de vedere în care se studiază impactul dinamicii acțiunilor pe plan național, regional și global.

În ceea ce privește vizibilitatea pe plan internațional – obiectiv primordial al publicației –, recunoașterea calității științifice a revistei este confirmată prin indexarea în bazele de date internaționale CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Germania), EBSCO (SUA), ProQuest (SUA) și Index Copernicus International (Polonia), la acestea adăugându-se, recent, WorldCat și ROAD ISSN, dar și prin prezența în cataloagele virtuale ale bibliotecilor din instituții prestigioase de peste hotare, precum NATO și ale unor universități cu profil militar din Bulgaria, Polonia, Republica Cehă, Ungaria, Estonia etc.

Impact strategic se tipărește în două ediții distincte: una în limba română și alta în limba engleză. Revista este difuzată gratuit în principalele instituții din sfera securității și apărării, în mediul științific și în cel academic din țară și din străinătate – în Europa, Asia, America.

În încheiere, îi încurajăm pe cei interesați să publice în paginile revistei să prospecteze și să evalueze cu rigoare dinamica mediului de securitate și, totodată, lansăm invitația către studenții, masteranzii și doctoranzii interesați să trimită articole spre publicare în suplimentul lunar al revistei, *Colocviu strategic*, disponibil pe internet la <http://cssas.unap.ro/ro/cs.htm>.

Redactor-șef, colonel dr. Florian CÎRCIUMARU
Directorul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate

ÎNTREBUINȚAREA PROGNOZEI ÎN DIMINUAREA EFECTELOR SPECIFICE AMENINȚĂRILOR DE TIP HIBRID

*Dr. Iulian MARTIN**
*Lisa-Maria ACHIMESCU***

Încercarea de a înțelege „amenințările hibride” este extrem de dificilă dacă luăm în considerare atât caracteristicile ambigue ale acestora, cât și lipsa unui consens internațional. Actualul mediu normativ internațional este caracterizat de absența unui consens în fața încercării de a defini amenințarea de tip hibrid, dar și de a-i diminua efectele negative. Având în vedere că opțiunile de răspuns sunt dictate de previzibilitate, se manifestă necesitatea stringentă de a include metodele de analiză și prognoză a riscurilor în structura fundamentală de conceptualizare a procesului de planificare strategică orientat către combaterea și ameliorarea impactului negativ al amenințărilor hibride. Cercetarea de față urmărește două direcții distincte: una pur teoretică, care se axează pe cadrul internațional actual, aplicabil conceptului de „amenințare hibridă”, la nivel juridic, politic și militar; iar a doua, care vizează analiza și extinderea cadrului teoretic al înțelegerii noastre actuale în ceea ce privește combaterea amenințărilor hibride sau diminuarea efectelor negative ale acestora, concentrându-ne dincolo de limitele cadrelor conceptuale actuale și încorporând prognoza și analiza de risc ca mijloace de compensare/de contracarare a prejudecății normative internaționale.

Cuvinte-cheie: amenințări hibride; război hibrid; hibriditate; prejudecată normativă; prognoză; previziune.

Introducere

Contracararea amenințărilor de tip hibrid, războiul hibrid, atacurile cibernetice, precum și conceptul generic de securitate internațională au devenit piloni centrali în analiza și activitatea tuturor organizațiilor internaționale, dar și laitmotiv al tuturor discursurilor politice. Conceptul „amenințare hibridă” este unul de tip umbrelă care, deși poate părea atotcuprinzător din punct de vedere strict lingvistic, comportă un nivel de ambiguitate ce ridică serioase probleme din multiple puncte de vedere: politic, juridic, militar și al securității, în general. Ambiguitatea plasează conceptele într-o zonă gri, golindu-le de conținut și de elementele structurale indispensabile pentru diseminarea și punerea lor în aplicare.

1. Designul conceptual al războiului și al amenințărilor hibride

Dacă acceptăm postulatul lui Clausewitz, care a afirmat că fiecare epocă are propriul său tip de război, propriile limitări și percepții și,

* *Colonel prof.univ. dr. Iulian MARTIN, doctor în științe militare și informații, este prorector pentru cercetare al Universității Naționale de Apărare „Carol I”. E-mail: imartinlfd@yahoo.com*

** *Lisa-Maria ACHIMESCU, expert în Secția Management Educațional a Universității Naționale de Apărare „Carol I” din București, este doctorand în Informații și securitate națională în cadrul aceleiași instituții. E-mail: lisa.achimescu@gmail.com*

prin urmare că, în fiecare epocă, conflictele și războaiele ar trebui analizate în parametrii acestor particularități¹, atunci, trebuie să admitem faptul că acest lucru este valabil și atunci când ne referim la războiul de tip hibrid, respectiv la amenințările hibride.

Dacă luăm în discuție *macro-designul* ordinii mondiale, constituit într-o structură internațională unipolar-policientristă, puterea militară, ca element esențial al acestui *design* global, a rămas o valoare cardinală în procesul evoluției securității naționale și internaționale. Sfârșitul Războiului Rece a marcat o schimbare în ceea ce privește apariția, amplificarea și multiplicarea unor noi tipuri de amenințări asimetrice, evidențiindu-se fenomenul cunoscut sub numele de *război hibrid*. Caracteristicile războiului hibrid nu se revendică doar prin mijloacele și capacitățile sale, ci, în principal, prin consecințele sale. Astfel, o abordare a fenomenului dintr-o perspectivă teoretică și conceptuală capătă valențe esențiale, în vederea înțelegerii și contracarării acestei provocări.

Mulți autori vorbesc despre „imposibila ambiguitate a hibridității”², iar unii doctrinari consideră că „amenințările hibride sunt în mod incontestabil un concept ușor forțat, chiar exagerat”³. Definiția adjectivului „hibrid” în dicționarul Oxford este următoarea: „având un caracter mixt, combinând două sau mai multe elemente diferite sau compuse din părți diferite”⁴. Adjectivul „hibrid” a fost juxtapus anumitor fenomene de securitate, *videlicet* războiul, conflictul și amenințările hibride. Când se face referire la războiul hibrid și la conflicte, este descris „metisajul diferitelor mijloace caracteristice conflictului, atât convenționale, cât și neconvenționale”⁵. În documentele NATO,

amenințările hibride sunt definite ca fiind „generate de adversari, care au capacitatea de a folosi în mod simultan mijloace convenționale și neconvenționale în vederea atingerii obiectivelor lor”⁶. Principala concluzie pe care o putem desprinde din aceste definiții este că, în cele din urmă, hibriditatea are o proprietate definitorie, și anume „utilizarea simultană a mijloacelor convenționale și neconvenționale”⁷.

În ultimul deceniu, natura conflictelor militare a trecut printr-un pronunțat fenomen transformățional, dincolo de conflictele convenționale dintre forțele militare aparținând armatei, conflictele neconvenționale și războiul hibrid, determinând schimbări notabile în organizarea și structura forțelor militare, în modul lor de acțiune, precum și în tehnica și mijloacele de luptă întrebunțate. Această tendință se manifestă la nivel global, „iar actorii statali se adaptează, se modernizează și își profesionalizează puterea militară, își revizuiesc strategiile de securitate și doctrinele militare, dezvoltă noi tehnici, proceduri și tehnologii care, în totalitate, demonstrează un interes sporit față de mediul de securitate al secolului al XXI-lea”⁸.

Validitatea conceptuală a însăși noțiunilor *război hibrid*, respectiv *amenințare hibridă* este adesea disputată în discursul academic. Există tendințe în literatura de specialitate care contestă existența lor⁹ și curente care iau în discuție ambiguitatea conceptelor. Semnificația teoretică a războiului hibrid este considerată de unii doctrinari ca fiind mult prea neclară și ambiguă pentru a prezenta o valoare reală, concludentă.¹⁰ Faptul că amenințările hibride, războiul hibrid și conflictul hibrid sunt utilizate ca noțiuni intersanjabile și fără a beneficia de clarificări

¹ Von C. Clawsewitz, *On war*, New Jersey: Ed: Princeton University Press, 1989, p. 732.

² Eugenio Cusumano, Marian Corbe, *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*, Cham, Switzerland, Palgrave Macmillan, 2018, p. 4 (n.n.: traducerea aparține autorilor articolului).

³ *Ibidem*.

⁴ Oxford Dictionary of English 3rd edition, Oxford University Press, 2015, p. 289 (n.n.: traducerea aparține autorilor articolului).

⁵ G. Lasconjarias, and J.A. Larsen, Introduction: A New Way of Warfare, in *NATO's Response to Hybrid Threats*, Rome: NATO Defense College, ed. G. Lasconjarias and J.A. Larsen, 2015, pp. 1-13.

⁶ NATO, 2010, *BI-SC Input to a New NATO Capstone Concept for the Military Contribution to Countering Hybrid Threats*, 2014, MC 0411/2: *NATO Military Policy on Civil-military Cooperation (CIMIC) and Civil-military Interaction (CMI)*, http://www.act.nato.int/images/stories/events/2010/20100826_bi-sc_cht.pdf.

⁷ Eugenio Cusumano, Marian Corbe, *op. cit.*, p. 6.

⁸ C. Ioniță, „Este războiul hibrid ceva nou?” în *Impact Strategic*, nr. 4 (52)/2014, p. 65.

⁹ B. Renz, „Russia and ‘Hybrid Warfare’”, *Contemporary Politics* 22 (3), 2016, pp. 283-300.

¹⁰ J. Asmussen, S. Hansen, and J. Meiser, „Hybride Kriegsführung – eine neue Herausforderung?”, *Kieler Analysen zur Sicherheitspolitik*, nr. 43, 2015, p. 23.

specifice de ordin substantiv și metodologic care să le diferențieze contribuie, în plus, la ambiguitatea conceptelor menționate.

Urmărind evoluția conflictelor militare de la începutul secolului al XXI-lea, care tind să-și schimbe frecvent fizionomia, ca urmare a îmbinării practicilor convenționale cu cele neconvenționale de purtare a războiului, destinate să determine o mai mare letalitate a operațiilor militare, experții militari acordă o mai mare importanță analizării fenomenului războiului, în special în contextul diluării utilizării mijloacelor clasice de purtare a acestuia. Cunoscut la nivel teoretic ca război hibrid, acest nou tip de război „implică o combinație unică de amenințări hibride, care permit exploatarea unei multitudini de provocări, care, de cele mai multe ori, rezultă din utilizarea simultană a instrumentelor de nivel strategic și tactic”.¹¹

Dacă NATO interpretează amenințările hibride ca fiind „generate de adversari, care au capacitatea de a folosi în mod simultan mijloace convenționale și neconvenționale în vederea atingerii obiectivelor lor”, potrivit Centrului european de excelență pentru combaterea amenințărilor hibride, inaugurat în 2017, „amenințările hibride sunt metode și operații care vizează vulnerabilitățile adversarului”, utilizând o „gamă de metode și operații foarte extinsă”. Conceptul „război hibrid” a fost popularizat în lexiconul teoriei militare pentru a descrie conflictul din 2006 dintre Israel și Hezbollah.¹²

Războiul hibrid reprezintă o nouă fațetă a amenințărilor neconvenționale pe fundalul unei tehnologii dezvoltate, în care actorii statali sau nonstatali pot alege dintr-o multitudine de tactici și tehnologii, pe care le pot amalgama în proceduri și tehnici inovatoare care să le satisfacă aspirațiile politice, militare și culturale proprii, bazate pe poziția lor geostrategică și pe ideologia geopolitică. Combinarea mai multor tehnici în desfășurarea unui conflict nu arată neapărat interesul major al actorilor statali, ci, mai degrabă, pierderea importanței și a semnificației unor anumite practici ale războiului, înlocuindu-le cu

tactici și tehnici hibride pentru a realiza efecte strategice și obiective politice.

Dacă industrializarea secolului al XX-lea a condus la escaladarea conflictelor convenționale, perioada actuală, profund marcată de revoluția informațională, se caracterizează prin reducerea personalului armatelor și printr-un potențial tehnologic avansat al mai multor actori statali super-dezvoltați, prin disparități tehnologice majore între state, însoțite de reduceri substanțiale ale bugetelor militare și de acces restricționat la resurse și informații. Această îmbinare de caracteristici atribuie un caracter neconvențional acțiunilor militare și politice întreprinse la nivelul coalițiilor, alianțelor și organizațiilor internaționale, precum NATO, ONU sau UE, care sunt nevoite să contracareze acțiunile militare, paramilitare și politice ale actorilor statali și nonstatali care întreprind acțiuni ostile, în contextul existenței unei evidente inegalități în utilizarea resurselor economice și tehnice, cât și în ceea ce privește aplicarea și respectarea normelor de drept internațional în materie. Contracurarea unor astfel de acțiuni este cu atât mai dificilă pentru statele și organizațiile aparținând spațiului nord-atlantic, având în vedere că hibridizarea nu echivalează pentru acești actori internaționali cu abandonul normelor care stau la baza ordinii internaționale.

Pentru contracurarea unor astfel de discrepanțe, forța adversă, fie că este vorba de o entitate statală sau nonstatală, trebuie să combine operațiile convenționale, neconvenționale și teroriste specifice mediului informațional.

Hibridizarea este considerată a fi un proces continuu, intrinsec tuturor fenomenelor sociale și politice.¹³ Conceptualizările războiului hibrid ne oferă o înțelegere distorsionată a războiului contemporan, deoarece, în mod obișnuit, conceptul de război are o tendință inerentă de a se eschiva și de a profita de practicile și norme recunoscute, care domină actualul mediu internațional de securitate.¹⁴

¹³ A se vedea R. Rosaldo, Foreword, în *Hybrid Cultures: Strategies for Entering and Leaving Modernity*, ed. N.G. Canclini, xi-xvii, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005.

¹⁴ A se vedea E. Luttwak, *Strategy: The Logic of War and Peace*, Cambridge, MA: Harvard University Press. 1987.

¹¹ C. Ioniță, *op. cit.*, p. 64.

¹² Hybrid War: A Definition and Call for Action, <http://yris.yira.org/comments/2323>, accesat la 27.05.2018.

Se consideră că viitoarele conflicte militare vor prezenta trei caracteristici importante, în special în funcție de capacitatea de adaptare la realitățile existente în fizionomia mediului operațional contemporan:

- *războiul convențional va deveni super-tehnicizat*, susceptibil de a fi susținut de un număr redus de actori internaționali, luând în considerare costurile pe care le generează și nivelul avansat de tehnică necesară;

- *generalizarea utilizării războiului hibrid*, caracterizat de îmbinări la nivelul utilizării tehnicii și al implementării doctrinelor politico-militare;

- *generalizarea conflictelor asimetrice*, ca rezultat al hibridizării militare și societale menționate.¹⁵

Deși nu putem considera războiul hibrid ca fiind o veritabilă formă nouă de ducere a războiului, acesta constituie un concept cheie în cadrul încercărilor viitoare de conceptualizare teoretică a conflictelor. Această conceptualizare sau, mai bine zis, reconceptualizare ar include, de asemenea, un deziderat de reevaluare a normelor juridice aplicabile conflictelor moderne, care nu se suprapun perfect normelor care se aplică *jus ad bellum* (dreptul de a declanșa un război) și *jus in bello* (comportamentul părților implicate într-un conflict armat).¹⁶

Lipsa de etică și de echilibru juridic între actorii statali care respectă normele juridice internaționale și cei care nu le respectă poate avea, cu siguranță, repercusiuni asupra succesului operațiilor militare, atât în cadrul scenariilor de război tradițional, cât și hibrid.¹⁷

Deși, în general, se consideră despre conceptul de *lawfare*¹⁸ că se pliază, în egală măsură, pe toate tipurile de războaie, se pare că războiul hibrid este, în mod special, susceptibil acestui tip de acțiuni, deoarece normele legale sunt considerate a fi cele mai potrivite pentru a fi utilizate ca parte

a unor abordări defensive sau ofensive¹⁹ de succes ale conflictelor secolului al XXI-lea.

Analiza teoretică a acțiunilor militare, atât a celor convenționale, cât și a celor neconvenționale, necesită realizarea unor delimitări conceptuale și teoretice clare, având în vedere existența unui număr mare de paradigme și a unei game largi de formulări, în special în ceea ce privește noile tipuri de conflicte. Discuția privind dihotomia dintre cele două tipuri de acțiuni militare – convenționale și neconvenționale – trebuie să țină seama de atât de diferitele tipuri de război, precum războiul clasic, războiul neconvențional, războiul asimetric, războiul nuclear, războiul de gherilă, războiul civil, războiul bazat pe rețea, războiul împotriva terorismului, războiul informațional, războiul hibrid, cât și de specificul diferitelor tipuri de operații militare, cum ar fi operațiile militare postconflict, operațiile de stabilitate și de sprijin, operațiile de impunere și menținere a păcii, de ajutor umanitar sau operațiile psihologice.²⁰

Războiul hibrid a devenit un concept din ce în ce mai cuprinzător, folosit pentru a caracteriza toate tipurile de război care nu pot fi perfect încadrate într-o categorie tradițională de război, și se găsesc într-o zonă gri, de confluență.

„Amenințările hibride includ o gamă completă de diferite tipuri de război, inclusiv capabilități convenționale, tactici și formațiuni neregulate, acte teroriste, inclusiv violență și constrângere fără discriminare, precum și încălcări ale legii penale. Războaiele hibride pot fi duse atât de către state, cât și de către o mare varietate de actori nonstatali (sponsorizați sau nu de către state). Aceste activități multifacetate pot fi conduse de unități separate sau chiar de aceeași unitate, dar, în general, sunt coordonate la nivel operativ și tactic și armonizate cu acțiunile militare principale, pentru a se obține efecte sinergice la nivelul dimensiunilor fizice și psihologice ale conflictului.”²¹

¹⁵ C. Ioniță, *op. cit.*, pp. 65-66.

¹⁶ Sascha Dov Bachmann and Andres B. Munoz Mosquera, *Hybrid Warfare as Lawfare: Towards a Comprehensive Legal Approach*, în Eugenio Cusumano, Marian Corbe, *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*, Cham, Switzerland, Palgrave Macmillan, 2018, p. 61.

¹⁷ *Ibidem*, p. 62.

¹⁸ N.n.: Prin conceptul de *lawfare* se înțelege utilizarea dreptului ca instrument de război.

¹⁹ Sascha Dov Bachmann and Andres B. Munoz Mosquera, *op. cit.*

²⁰ Teodor Frunzeti, „Acțiuni asimetrice, neconvenționale și hibride în războiul secolului al XXI-lea” în *Impact Strategic*, nr. 1, 2013, pp. 7-8.

²¹ Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Arlington, VA: Potomac Institute

În acest context, o atenție deosebită trebuie acordată amenințărilor hibride și încorporării metodelor de prognoză și de analiză în planificarea strategică, ca mijloace viabile de ameliorare a consecințelor negative ale unui mediu operațional volatil, incert, complex și ambiguu²².

2. O perspectivă normativă

Este extrem de important să înțelegem că existența războiului hibrid nu schimbă normele juridice internaționale aplicabile conflictului interstatal și a legalității sale.²³ Articolul 2(1)-(5), respectiv 42 și 51, al Cartei ONU²⁴, articolul 5 din Tratatul Nord-Atlantic, precum și articolul 42(7) din Tratatul privind Uniunea Europeană constituie unitățile de măsură în evaluarea legalității oricărei acțiuni care implică utilizarea forței. În cazul războiului hibrid, trebuie luate în considerare două aspecte principale de o importanță deosebită: în primul rând, dacă agresiunea îndeplinește cerința de prag caracteristic unui „atac armat”, ca o încălcare evidentă a prevederilor Cartei Națiunilor Unite, în utilizarea forței armate împotriva integrității teritoriale, independenței politice sau suveranității unui actor statal și, în al doilea rând, dacă respectivul atac poate fi atribuit cu certitudine agresorului.²⁵

După cum sublinia într-un interviu Sascha Dov Bachmann, „dacă un tip de atac hibrid, singur sau cumulativ, reprezintă o acțiune de utilizare a forței și dacă atinge pragul unui „atac armat” pentru a se justifica un răspuns militar în conformitate cu articolul 51 din Carta ONU – și ce formă ar putea avea respectivul răspuns – sunt întrebări care își găsesc cu greu un răspuns. Ele sunt specifice fiecărei situații în parte. În plus, atribuirea

for Policy Studies, December 2007, p. 8 (n.n.: traducerea aparține autorilor articolului).

²² N.n.: din limba engleză VUCA: volatile, uncertain, complex and ambiguous.

²³ Sascha Dov Bachmann, Andres B. Munoz Mosquera, *op. cit.*, p. 64.

²⁴ Națiunile Unite, Carta Națiunilor Unite, 24 October 1945, 1 UNTS XVI, art. 2(1)-(5), disponibil la <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>, accesat la 28.05.2018.

²⁵ S. Bachmann and A. Paphiti, „Russia’s Hybrid War and its Implication for the Defence and Security in the United Kingdom”, 44 (2) *Scientia Militaria*, South African Journal of Military Studies, 2016, p. 46.

respectivei acțiuni se poate dovedi problematică. Mai mult chiar, războiul hibrid – cu posibilele sale elemente de atac cibernetic, terorism, război asimetric etc. – ar putea să nu atingă pragul unui astfel de atac și, astfel, să permită statelor afectate să „nege” existența unui astfel de război pentru a-și continua relațiile diplomatice, activitatea comercială etc. cu statul „agresor”. Un astfel de comportament ar putea submina alianțele existente și ar putea slăbi relațiile de respect reciproc la nivel internațional²⁶.

Războiul hibrid oferă un generos fundament pentru utilizarea diferitelor instrumente de putere. Folosirea *lawfare* ca armă constituie un astfel de instrument de putere, întrucât fenomenul se concentrează pe transformarea și, apoi, exploatarea paradigmatelor juridice actuale, fie prin măsuri nocive, fie benefice.

Obiectivul final pe care îl urmărește *lawfare* nu este numai în *jus in bello*, ci se îndreaptă și către domenii legate de interpretarea și punerea în aplicare a obligațiilor internaționale, care adresează în special *jus ad bellum*. Războiul hibrid modern și utilizarea *lawfare* nu constituie doar o amenințare la adresa păcii și securității internaționale, ci, în egală măsură, contravine normelor juridice naționale și internaționale actuale, prin provocările adresate ordinii juridice internaționale și prin contestarea *status-quo*-ului. În mod paradoxal, deși „ceața provocată de *lawfare*”²⁷ lasă în urma sa un lung șir de ambiguități, devine mai clară importanța rolului pe care acesta îl joacă efectiv în cadrul mai larg al războiului hibrid. Într-o astfel de situație particulară, *lawfare* folosește cu prisosință orice ambiguitate juridică și încearcă să conteste pragurile legale și liniile de delimitare greșit trasate. În momentul în care *lawfare* este aplicată de către un adversar, fie că este vorba de un actor statal sau nonstatal, acesta poate profita de inadvertențele sau constrângerile

²⁶ *A se vedea* Interviuul lui Sascha Dov Bachmann, <http://remotecontrolproject.org/interview-sascha-dov-bachmann>, accesat la data de 28.05.2018 (n.n.: traducerea aparține autorilor articolului).

²⁷ Această expresie a fost utilizată în lucrarea *The Fog of War: Eleven Lessons from the Life of Robert S. McNamara*, un documentar american din 2003, despre fostul Secretar al Apărării al SUA, Robert S. McNamara, în care prezenta opiniile sale *vis-à-vis* de caracteristicile războiului modern și cu aplecare către ante-menționata ambiguitate.

legale impuse oricărui actor compliant (care respectă prevederile dreptului internațional public), fapt care determină apariția „războiului asimetric care face abuz de drept”.²⁸

Se poate afirma că, în războiul hibrid, ca urmare a manipulării dreptului internațional și a proceselor judiciare, dreptul internațional umanitar (DIU) și dreptul internațional al drepturilor omului (DIDO) ar putea fi pervertite sau, pur și simplu, ar deveni inaplicabile. Acesta constituie rezultatul faptului că dreptul aplicat într-un mediu de conflict hibrid oferă doar răspunsuri incomplete, sau chiar răspunsuri greșite.²⁹ Mai important, această lipsă de echilibru juridic își trage seva din ideea că respectarea legii ar deveni ireconciliabilă cu interesele părților aflate în conflict.³⁰ Astfel, putem concluziona că există o „utilizare zeusiană” proactivă, pozitivă a dreptului, care vizează neutralizarea puterii letale a „utilizării hadesiene”.³¹

Pentru a avea o reușită *utilizare zeusiană* a dreptului este nevoie de sprijinul conducerii politice și militare, precum și de o planificare prealabilă, de instruirea continuă cu privire la modul în care să se prevadă și să se contracareze utilizarea instrumentelor legale într-o manieră *hadesiană*. Numai o abordare juridică de tip cuprinzător va garanta că „leadershipul militar și politic al țărilor care respectă legea rămâne în continuare angajat într-o utilizare pozitivă, *zeusiană* a *lawfare* și va fi capabil să neutralizeze aplicarea *hadesiană* a *lawfare*”.³²

Conflictele din Ucraina, Irak și Siria au redirecționat atenția societății internaționale asupra „războiului hibrid”, în care combatanții folosesc o combinație de tactici militare și nonmilitare pentru a-și atinge obiectivele. Rusia poartă un adevărat *lawfare* în ceea ce

privește conflictul din Ucraina, prin „utilizarea dreptului ca armă pentru a manipula paradigmele juridice”.³³ *Lawfare* este folosit de Rusia atât în interiorul, cât și în afara zonei de conflict armat, deoarece Rusia demonstrează că utilizarea *lawfare* reprezintă o constantă a politicilor sale externe – aceea de a folosi toate instrumentele de putere aflate la dispoziția sa pentru a-și atinge obiectivele politice și geostrategice.³⁴

După dizolvarea Uniunii Sovietice, Ucraina a transferat pe teritoriul rusesc toate armele nucleare aflate pe teritoriul său. Memorandumul de la Budapesta a fost semnat în 1994 de către Ucraina, Statele Unite, Rusia și Regatul Unit, iar semnatarii au convenit să „respecte independența, suveranitatea și frontierele actuale ale Ucrainei” și să „se abțină de la amenințarea sau utilizarea forței împotriva integrității teritoriale sau a independenței politice a Ucrainei”.³⁵ Purtătorul de cuvânt al Ministerului rus al Afacerilor Externe, Alexander Lukashevich, răspunzând la o întrebare într-o conferință de presă, vorbește despre situația Memorandumului de la Budapesta: „În Memorandum, ne-am angajat să ne abținem de la amenințarea sau folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau a independenței politice a Ucrainei. Și această prevedere a fost respectată pe deplin. Niciun foc nu a fost tras pe teritoriul ucrainean în perioada sau înainte ca populația din Crimeea și Sevastopol să se hotărască cu privire la statutul peninsulei. Majoritatea covârșitoare a populației din Crimeea și Sevastopol, într-o exprimare liberă a voinței lor, și-a exercitat dreptul la autodeterminare și Crimeea a revenit la Rusia. În ceea ce privește încercările de a ne acuza de intervenția militară în cadrul evenimentelor desfășurate în sud-estul Ucrainei, autorii acestor afirmații nu au prezentat încă nicio dovadă concludentă. Mai mult, nici în Memorandumul de la Budapesta, nici într-un alt document, Rusia nu s-a angajat să forțeze o parte a Ucrainei să rămână ca parte a statului rus împotriva voinței populației

²⁸ A se vedea <http://www.theLawfareproject.org/what-is-Lawfare.html>, accesat la 28.05.2018.

²⁹ T. Pfanner, „Asymmetrical warfare from the perspective of humanitarian law and humanitarian action”, *International Review of the Red Cross*, Vol. 87, No. 857, 2005, p. 165.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Sascha Dov Bachmann, Andres B. Munoz Mosquera, *op. cit.*, p. 70; autorii utilizează dihotomia dintre cele două personaje mitologice – Zeus și Hades – pentru a descrie plastic cele două tipuri de utilizare a *lawfare*.

³² Sascha Dov Bachmann and Andres B. Munoz Mosquera, *op. cit.*, p. 71.

³³ C. Dunlap, „Lawfare Today: A Perspective”, *YALE Journal of International Affairs*, Winter 2008, p. 146.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Memorandumul de la Budapesta, semnat la 5 decembrie 1994, la Budapesta, în Ungaria, între Ucraina, Statele Unite, Marea Britanie și Rusia.

locale. Pierderea integrității teritoriale a Ucrainei a reprezentat rezultatul unor complicate procese interne, cu care Rusia și obligațiile care îi revin în temeiul Memorandumului de la Budapesta nu au nimic de-a face.”³⁶

Declarația este un exemplu *de manual* cu privire la metodele de război hibrid, și anume *negarea plauzibilă*, afirmând că „niciun foc nu a fost tras pe teritoriul ucrainean în perioada sau înainte ca populația din Crimeea și Sevastopol să se hotărască cu privire la statutul peninsulei” și *denaturarea intenționată* cu privire la domeniul de aplicare al obligațiilor care decurgeau din tratat, creând astfel, în mod intenționat, o narațiune menită să deruteze opinia publică. Anexarea Crimeii a fost o operație de succes pentru Rusia și a fost realizată prin utilizarea „afirmativă sau rău intenționată”³⁷ a războiului hibrid și a *lawfare*.

Se poate afirma, în mod incontestabil, că situația din Ucraina demonstrează clar faptul că Rusia s-a angajat în războiul hibrid nu numai împotriva Ucrainei, ci și împotriva NATO și a partenerilor săi prin interpretarea vădit greșită a dreptului internațional. Voyger a afirmat că „în timp ce Rusia nu are controlul asupra întregului sistem juridic internațional și, prin urmare, nu este pe deplin capabilă să-l schimbe *de jure*, cu siguranță încearcă să-i erodeze normele fundamentale *de facto*.”³⁸

În opoziție, actorii statali care utilizează *afirmative lawfare*, *lawfare zeusian*, *per a contrario* cu *lawfare hadesian*, urmează proceduri democratice, supuse revizuirii instanțelor judecătorești și judecății opiniei publice.

Actorii statali și-au însușit lecția, înțelegând că este necesară o mai mare flexibilitate și un demers strategic prospectiv în abordarea

unui „amestec de acțiuni convenționale și neconvenționale, militare și nonmilitare, vizibile și ascunse care pot fi utilizate în mod coordonat de către actorii statali sau nonstatali pentru a-și atinge obiectivele specifice, rămânând în același timp sub pragul de care trebuie să treacă un război declarat oficial”³⁹.

Ca orice problemă importantă de securitate națională, combaterea amenințărilor hibride rămâne, în principal, responsabilitatea actorilor statali.

Concluzii

Chapea-ul atât de generos dar, în egală măsură, atât de ambiguu al conceptului hibridității se dovedește o încercare dificilă pentru sistemul normativ contemporan, care pare oarecum anacronic în tratarea subtilității amenințărilor hibride, creându-se astfel un vid teoretic și practic în planificarea strategică. Accentul nu trebuie să cadă în principal pe războiul hibrid, care poate fi considerat în mare parte o *lecție învățată*, ci, mai degrabă, pe amenințările hibride și mijloacele prin care putem analiza mediul operațional în vederea generării de opțiuni strategice valide de răspuns. Orice informație a devenit relevantă, fie că vorbim de prețurile alimentelor, de valorile demografice și de dezvoltarea tehnologică, de evoluțiile sociale, economice, și, mai ales, politice, care afectează comportamentul tuturor actorilor internaționali semnificativi. Variabilele cheie sunt identificate, se creează bănci de date, informațiile sunt prelucrate, sortate și analizate, doar pentru a fi modelate în piese care vor alcătui marele puzzle de *intelligence*. Va opta statul *X* pentru o schimbare de regim, o lovitură de stat sau să prevină războiul civil care stă să izbucnească? Toate aceste informații sunt multifacetate: prețurile, calitatea vieții, datele demografice care indică un *boom* al populației sau o populație în curs de îmbătrânire (populațiile mai tinere sunt mai predispuse la izbucniri violente decât cele îmbătrânite), condițiile meteorologice și așa mai departe. Abilitatea de a privi un actor internațional, fie că este vorba de un stat, de o

³⁹ Joint Framework on Countering Hybrid Threats, 2016: para. 2.

³⁶ Ministerul Afacerilor Externe al Federației Ruse, purtătorul de cuvânt al Ministerului Afacerilor Externe, Alexander Lukashevich, răspunde unor întrebări mass-media despre Memorandumul de la Budapesta, 12.03.2015, http://www.mid.ru/en_GB/press_service/spokesman/answers/-/asset_publisher/OyrhusXGz9Lz/content/id/1091054, accesat la 29.05.2018.

³⁷ Sascha Dov Bachmann and Andres B. Munoz Mosquera, *op. cit.*, p. 68.

³⁸ M. Voyger, „L-Element of RUS Comprehensive Strategy”, *NATO Land Command Izmir Land Power Magazine*, Spring 2015, Volume 1, Issue 2, p. 20 (n.n.: traducerea aparține autorilor articolului).

mișcare de insurgență, de o facțiune teroristă sau chiar de un ONG, de a înțelege contextul strategic general în care funcționează și, apoi, de a realiza o analiză în profunzime, nu implică generarea unei imagini de ansamblu atotcuprinzătoare, ci, mai degrabă, un nivel mai ridicat de predictibilitate.

Este esențial să subliniem faptul că, din punct de vedere conceptual, există o distincție între previziune (foresight) și prognoză (forecast), aceștia fiind utilizați în limba română ca sinonime. Astfel, previziunea (foresight) oferă celui care se apleacă asupra analizei strategice variante multiple de viitor (viitor alternativ sau *alternative futures*), în timp ce prognoza utilizează indicatori, tehnici de analiză și interpretare și metodologii pentru determinarea probabilității sau variabilelor producerii unui eveniment pe baza datelor disponibile. Astfel, la nivel organizațional sau statal, implementarea corectă a tehnicilor de prognoză presupune și o etapă preliminară de previziune strategică, menită să determine viitorul alternativ cel mai favorabil din punctul de vedere al intereselor strategice. Având în vedere complexitatea mediului contemporan de securitate, precum și dinamica dezvoltării tehnologice este esențială implementarea unor matrice de analiză complexe, multidimensionale, precum DIME (instrumentele diplomatic, informații, militar, economic) sau PMESII (instrumentele politic, militar, economic, social, infrastructură și informații). Astfel, pentru o corectă proiectare strategică, dar și pentru contracararea eficientă a amenințărilor de tip hibrid, este necesar ca, în cadrul unei abordări multidimensionale a securității, să fie încorporată atât previziunea, cât și prognoza.

Întrebuințarea previziunii și a prognozei în diminuarea efectelor specifice amenințărilor de tip hibrid evidențiază legătura între combaterea instabilității și planificarea strategică și este încorporată în însăși structura unor concepte cheie, cum ar fi avertizarea timpurie, planificarea strategică, opțiunile strategice de răspuns și constituie unul dintre instrumentele principale disponibile actorilor internaționali, legați de constrângerile juridice și de legitimitatea acțiunilor lor în a contracara și ameliora impactul

negativ al hibridității unor potențiale agresiuni. Statele membre NATO și UE sunt obligate să respecte ordinea juridică internațională, fie ea rigidă uneori, iar legea talionului nu constituie întotdeauna un mod legitim de acțiune. Orice acțiune trebuie să respecte obligațiile stabilite în temeiul instrumentelor internaționale și de aceea *prevenirea* reprezintă un element conceptual cardinal. Deși poate părea că jocul nu respectă întotdeauna principiul egalității de arme, dezvoltarea tehnologică fără precedent, accesul la *lecțiile învățate* și o solidă fundație strategică menită să creeze premisele includerii prognozelor în planificarea strategică, făcând ca viitorul să pară mai puțin nesigur, constituie un set de posibile variabile pentru care putem și trebuie să ne pregătim. Cooperarea dintre organizațiile militare și cele civile, precum și înțelegerea faptului că prejudecata normativă (*normative bias*), care caracterizează starea actuală a ordinii juridice internaționale, face ca instrumentele de putere, mai degrabă decât instrumentele juridice, să fie abordarea validă, constituind fundamentul combaterii amenințărilor hibride.

BIBLIOGRAFIE:

1. ASMUSSEN, Jan; HANSEN, Stefan și MEISER, Jan, „Hybride Kriegsführung – eine neue Herausforderung?”, *Kieler Analysen zur Sicherheitspolitik*, nr. 43, 2015.
2. BACHMANN, Sascha-Dominik, PAPHITI, Anthony, „Russia’s Hybrid War and its Implication for the Defence and Security in the United Kingdom”, *Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies*, vol. 44 (2), 2016.
3. BACHMANN, Sascha-Dominik, și MUNOZ MOSQUERA, Andres, „Hybrid Warfare as Lawfare: Towards a Comprehensive Legal Approach”, în CUSUMANO, Eugenio și CORBE, Marian „A Civil-Military Response to Hybrid Threats”, *Cham, Switzerland, Palgrave Macmillan*, 2018.
4. CLAWSEWITZ, von Carl, „On war”, *New Jersey: Ed: Princeton University Press*, 1989.

5. CUSUMANO, Eugenio și CORBE, Marian „A Civil-Military Response to Hybrid Threats”, *Cham, Switzerland, Palgrave Macmillan*, 2018.
6. DUNLAP, Charles, „Lawfare Today: A Perspective”, *Yale Journal of International Affairs*, Winter 2008.
7. FRUNZETI, Teodor, „Acțiuni asimetrice, neconvenționale și hibride în războiul secolului al XXI-lea”, *Impact Strategic*, nr. 1, 2013, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is46.pdf.
8. HOFFMAN, Frank, „Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars”, *Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies*, December 2007.
9. HOFFMAN, Frank, „Hybrid threats: Reconceptualising the evolving character of modern conflict”, *Strategic Forum*, no. 240, 2009.
10. HOFFMAN, Frank, „Hybrid Warfare and challenges”, *Joint Forces Quarterly*, no. 52, 2009.
11. IONIȚĂ, Crăișor-Constantin, „Este războiul hibrid ceva nou”, *Impact Strategic*, nr. 4 (52), 2014, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is53.pdf.
12. LASCONJARIAS, Guillaume, și LARSEN, Jeffrey, „Introduction: A New Way of Warfare, in NATO’s Response to Hybrid Threats”, *Rome: NATO Defense College*, ed. LASCONJARIAS, Guillaume, și LARSEN, Jeffrey, 2015.
13. LUTTWAK, Edward, „Strategy: The Logic of War and Peace”, *Cambridge, MA: Harvard University Press*, 1987.
14. PFANNER, Toni, „Asymmetrical warfare from the perspective of humanitarian law and humanitarian action”, *International Review of the Red Cross*, Vol. 87, No. 857, 2005.
15. RENZ, B., *Russia and Hybrid Warfare, Contemporary Politics* 22 (3), 2016.
16. ROSALDO, Renato, Foreword, in „Hybrid Cultures: Strategies for Entering and Leaving Modernity”, ed. CANCLINI Néstor-Garcia, xi–xvii, *Minneapolis: University of Minnesota Press*, 2005.
17. VOYGER, M., *L-Element of RUS Comprehensive Strategy*, NATO Land Command Izmir Land Power Magazine, Volume 1, Issue 2, Spring 2015.
18. NATO, 2010, *BI-SC Input to a New NATO Capstone Concept for the Military Contribution to Countering Hybrid Threats*. Retrieved on December 20, 2018, http://www.act.nato.int/images/stories/events/2010/20100826_bi-sc_cht.pdf, 2014, *MC 0411/2: NATO Military Policy on Civil-military Cooperation (CIMIC) and Civil-military Interaction (CMI)*.
19. NATO, *BI-SC Input to a New NATO Capstone Concept for the Military Contribution to Countering Hybrid Threats*. [Online], 2010, http://www.act.nato.int/images/stories/events/2010/20100826_bi-sc_cht.pdf.

ACKNOWLEDGEMENT:

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului PYTHIA. Acest proiect este finanțat prin European Union Preparatory Action on Defence Research, în baza acordului de finanțare nr. 800893 [PYTHIA].

DISCLAIMER:

Informațiile conținute în acest document reflectă numai opinia autorilor, iar Agenția Europeană de Apărare nu este responsabilă de nicio utilizare a informațiilor pe care le conține.

REZILIENȚA NAȚIONALĂ LA AMENINȚĂRILE HIBRIDE ȘI CULTURA DE SECURITATE. UN CADRU DE ANALIZĂ

*Dr. Teodor FRUNZETI**
*Cristian BĂRBULESCU***

Lucrarea de față prezintă, în prima parte, aspecte referitoare la emergența formelor (hibride) de manifestare a amenințărilor de securitate, prin descrierea factorilor care determină și favorizează evoluțiile de acest tip în interiorul sistemului internațional. Ulterior, pornind de la aceste elemente specifice, argumentăm necesitatea unei noi abordări centrate pe reziliență în gestionarea amenințărilor de acest gen. Abordarea pe care o susținem pune în centru statul-națiune – cu diferitele sale elemente constitutive (instituții publice, societatea civilă și infrastructura critică) – și relevă câteva direcții de acțiune care pot fi utile, pe dimensiunea de promovare a culturii de securitate, în proiectarea unui model conceptual al rezilienței naționale la amenințări hibride.

Cuvinte-cheie: amenințări hibride; război hibrid; reziliență națională; cultură de securitate; vulnerabilitate; fake news.

Considerații preliminare

Evenimentele înregistrate în ultimii ani în mediul internațional de securitate, începând cu

anexarea Peninsulei Crimeea și destabilizarea situației de securitate din estul Ucrainei și culminând cu proliferarea acțiunilor ostile derulate în domeniul cibernetic și informațional în scopul influențării percepțiilor sociale și proceselor politice din unele state occidentale – cum este cazul SUA și al Franței – intră în categoria provocărilor de securitate emergente care reclamă identificarea unor noi abordări în procesele de gestionare a situațiilor de criză la nivelul actorilor statali și proiectarea unui cadru eficient de cooperare la nivel regional.

Multiplicarea tiparelor hibride din ultima perioadă relevă, pe de o parte, multitudinea combinațiilor de metode și mijloace ale agresorului, care contribuie la atingerea obiectivului strategic al acestuia – reprezentând, de fapt, chintesența războiului hibrid – și, pe de altă parte, necesitatea aprofundării eforturilor conjugate, instituționale și academice, pe problematica răspunsului la noile tipuri de amenințări de securitate. Demersul nostru este corelat acestui din urmă obiectiv și vizează dezvoltarea unui *model conceptual al rezilienței naționale la amenințări hibride care să se bazeze pe promovarea culturii de securitate*. Un astfel de

** General (r) Teodor FRUNZETI, doctor în științe militare și în științe politice este profesor universitar în cadrul Universității „Titu Maiorescu” și președintele Secției de științe militare din cadrul Academiei Oamenilor de Știință din România. E-mail: tfrunzeti@gmail.com*

*** Cristian BĂRBULESCU este doctorand în domeniul informații și securitate națională la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” și asistent de cercetare în cadrul Academiei Oamenilor de Știință din România. E-mail: cebarbulescu@gmail.com*

model ar putea contribui la o mai bună înțelegere a conceptelor cu care operăm – *amenințările hibride, reziliența națională și cultura de securitate* – și a elementelor de interdependență care rezultă din intersectarea acestora.

Considerăm că un asemenea demers trebuie să pornească, într-o primă fază, de la identificarea factorilor care determină modul de manifestare a *amenințărilor hibride*, precum și a tiparelor cunoscute, derivate din analiza acțiunilor recente din această categorie. Aceste elemente și aspectele rezultate în urma analizei relației care se poate stabili între *amenințările hibride și reziliența națională* – ca instrument de răspuns la acestea – pot susține, în final, definirea unui *cadru de analiză pentru gestionarea răspunsului la amenințări hibride*, cu aplicabilitate inclusiv pe dimensiunea de *consolidare a culturii de securitate la nivel național*.

1. Amenințările hibride – o nouă provocare la adresa securității naționale

Pentru prima dată, în luna iulie 2016, pe durata Summitului NATO de la Varșovia, combaterea amenințărilor hibride a fost identificată ca unul dintre domeniile prioritare de cooperare dintre UE și NATO. În 2017, Raportul comun al Comisiei Europene și al Înaltului Reprezentant a descris mediul de securitate european ca fiind semnificativ afectat de acțiunile hibride: „Activitățile hibride devin o caracteristică frecventă a mediului de securitate european. Intensitatea acestor activități este în creștere, existând motive de îngrijorare tot mai mari legate de influențarea alegerilor, campaniile de dezinformare, activitățile cibernetice ostile și autorii de acte hibride care încearcă să îi radicalizeze pe membrii vulnerabili ai societății pentru a acționa apoi prin intermediul lor. Vulnerabilitățile constatate în raport cu amenințările hibride nu se limitează la frontierele naționale”¹. În acest fel, se recunoaște, practic, nu doar faptul că impactul amenințărilor hibride

excedează teritoriul statelor membre, resimțindu-se la nivel european, ci și că „*securitatea europeană a devenit o chestiune negociată, contestată și combătută*”², ca urmare a noilor provocări derivate din acțiunile actorilor statali și nonstatali.

Dacă, în perioada Războiului Rece, evoluțiile de securitate au fost marcate de confruntarea a două superputeri militare dominante în interiorul sistemului internațional, în prezent, mediul de securitate global este mult mai dificil de descris în aceeași termeni, de prevalență a mijloacelor convenționale de descurajare. Această schimbare nu face, însă, ca amenințările de securitate clasice să se resimtă mai puțin intens la nivelul actorilor internaționali. Acestea continuă să se manifeste, dar se suprapun peste formele neconvenționale de manifestare ale amenințărilor de securitate, cele asimetrice și hibride. Amenințările curente sunt multidimensionale, iar legăturile dintre diferitele activități care le definesc sunt neclare și, uneori, foarte dificil, dacă nu chiar imposibil de verificat. Acest gen de amenințări, de natură hibridă, se manifestă la limita escaladării conflictului dintre doi sau mai mulți actori. Dacă interesele și obiectivele agresorului care utilizează astfel de tactici nu sunt atinse și, mai ales, dacă acțiunile acestuia nu sunt detectate la timp, conflictul poate escalada într-un *război hibrid*³. *Amenințările hibride* sunt și pot fi utilizate pentru a defini o realitate nouă în care pot fi testate noile tactici militare⁴, cel mai elocvent exemplu, în acest sens, fiind conflictul din Ucraina din anul 2014. De aceea, pentru statele predispușe la *amenințări hibride*, un prim efort ar trebui întreprins pentru înțelegerea instrumentarului utilizat în cadrul acestor activități ostile și al principiilor după care se desfășoară aceste activități.

Combinarea diferitelor metode și mijloace este o caracteristică omniprezentă în acțiunile militare clasice. Această particularitate, desprinsă din teoria generală a războiului, face ca teza

¹ *** *Raport comun către Parlamentul European și Consiliul referitor la punerea în aplicare a Cadrelor comune privind contracararea amenințărilor hibride – Un răspuns al Uniunii Europene*, 2017, p. 3, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017JC0030&from=RO>, accesat la 12.05.2018.

² Matti Saarelainen, *Hybrid threats – what are we talking about?*, Centrul European de Excelență pentru contracararea amenințărilor hibride, Helsinki, 2017, URL: <https://www.hybridcoe.fi/news/hybrid-threats-what-are-we-talking-about/>, accesat la 10.05.2018.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

războiului hibrid să nu poată fi contestată (*pentru că, în esență, războiul a fost dintotdeauna hibrid!*). De asemenea, acest tip de strategie, prin care mai multe instrumente de putere sunt utilizate simultan și complementar pentru a atinge un obiectiv comun, a existat cu mult înaintea anexării ilegale a peninsulei Crimeea și a apariției grupării teroriste Stat Islamic din Irak și Levant. Un actor care practică *războiul hibrid* poate opta pentru „*escaladarea pe verticală*” a confruntării cu ținta acestuia, prin intensificarea acțiunilor specifice unuia sau mai multor instrumente de putere, sau pentru „*escaladarea pe orizontală*”, prin sincronizarea mai multor instrumente pentru a obține un efect combinat mai mare⁵.

Spre deosebire de *războiul hibrid*, ceea ce este esențial de reținut cu privire la *amenințările hibride* are legătură cu interconectarea dintre diferitele activități care se circumscriu acestora și, mai mult, cu dificultatea stabilirii legăturilor existente între aceste activități anterior perioadei de manifestare a acestora, deci, în afara cadrului consacrat al confruntării armate sau al războiului.

În *Cadrul comun privind contracararea amenințărilor hibride*, elaborat de Comisia Europeană în anul 2016, este propusă o primă definiție a amenințărilor hibride, demers care reprezintă, în opinia noastră, un prim punct de plecare în procesele de operaționalizare a conceptului la nivelul statelor membre. *Amenințările hibride* sunt descrise ca un ansamblu de „activități coercitive și subversive, de metode convenționale și neconvenționale (de exemplu, diplomatice, militare, economice, tehnologice), care pot fi utilizate într-un mod coordonat de actorii statali sau nestatali pentru a realiza obiective specifice, rămânând însă sub limita pragului de stare de război declarată oficial. De obicei, se pune accentul pe exploatarea vulnerabilităților țintei vizate și pe generarea unei ambiguități în scopul împiedicării proceselor decizionale. Campaniile de dezinformare masive, care utilizează platforme de comunicare socială pentru a controla discursul politic sau

pentru a radicaliza, a recruta și coordona actori intermediari pot constitui vectori ai amenințărilor hibride”⁶.

Gama de metode și activități circumscrise *amenințărilor hibride* este mult mai extinsă, spre deosebire de celelalte tipuri de amenințări, convenționale și/sau asimetrice, cu care suntem deja familiarizați. Astfel, dacă sunt corelate atingerii aceluiași obiectiv strategic, *acțiunile hibride* pot include activități de influențare prin propagandă și dezinformare, presiuni economice prin exploatarea vulnerabilităților unui anumit actor (ex.: dependența energetică), specularea limitărilor sau lacunelor din cadrul normativ existent la nivel internațional sau acțiuni care urmăresc amplificarea sentimentului de nesiguranță în proximitatea propriilor frontiere (demonstrații de forță, incidente provocate la frontieră, precum încălcările spațiului aerian etc.).

Amenințările hibride se referă, deci, la metodele și instrumentele utilizate de un potențial agresor – care poate fi un actor statal sau non-statal – pentru a-și susține propriile interese, strategii și obiective⁷ în raport cu adversarul sau adversarii acestora. În actualul sistem internațional, multipolar și puternic globalizat, actorii statali mai slabi sunt cei care dezvoltă tendința de a-și susține propria agendă prin implementarea unor *strategii hibride* în registrul acțional. Aceștia li se adaugă actorii nonstatali care urmăresc, cu preponderență, popularizarea unor succese operaționale, impunerea propriilor modele ideologice la nivelul unei anumite comunități și/sau construirea unui brand la nivel regional și global. Aceste tendințe constituie provocări pentru statele occidentale și entitățile din care fac parte, precum UE și NATO, care, în mod inevitabil, vor trebui să identifice opțiuni adecvate de cooperare pentru calibrarea răspunsului la noile tipuri de amenințări.

În scenariile de confruntare hibridă, acțiunile neconvenționale sunt din ce în ce mai prezente,

⁵ Patrick J. Cullen, Erik Reichborn-Kjennerud, *MCDC Countering Hybrid Warfare*, 2017, p. 8, URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/647776/dar_mcdc_hybrid_warfare.pdf, accesat la 01.05.2018.

⁶ *** *Comunicare comună către Parlamentul European și Consiliu – Cadrul comun privind contracararea amenințărilor hibride Un răspuns al Uniunii Europene*, 2016, p. 2, URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018>, accesat la 01.05.2018.

⁷ Matti Saarelainen, *op.cit.*

În vreme ce componenta acțională militară, clasică sau convențională, este utilizată limitat și, de foarte multe ori, în scopul potențării efectelor activităților derulate pe alte palierele acționale subsecvente, precum cel politico-diplomatic, economic, informațional și/sau cibernetic etc. Noile tipuri de amenințări (hibride) se propagă multivectorial, prezintă un grad ridicat de sincronizare și generează efecte neliniare și dificil de evaluat cu rapiditate.

Într-un studiu recent⁸, elaborat cu participarea unor experți ai Universității Naționale de Apărare, Centrului de studii a amenințărilor asimetrice din Suedia, și Centrului European de Excelență pentru contracararea amenințărilor hibride din Finlanda, sunt prezentați *factorii care contribuie la emergența amenințărilor hibride*⁹, respectiv:

- *Schimbarea ordinii internaționale post-Război Rece.* În noul sistem internațional „puterea de a schimba convingerile, atitudinile, preferințele, opiniile, așteptările, emoțiile și/sau predispozițiile de acțiune este astăzi mai importantă decât puterea materială”¹⁰. În prezent, lumea experimentează „partea întunecată a globalizării”¹¹, rolul statului-națiune este pus în discuție, la fel ca alianțele cu normele și regulile care limitează răspunsurile la acțiuni antagoniste de tip asimetric.

- *Globalizarea, tehnologiile avansate de comunicații și dezvoltările explozive din mediul online contribuie esențial la creșterea potențialului acțional al actorilor statali, dar și al celor nonstatali* (cum sunt, de exemplu, corporațiile multinaționale, grupările de hackeri, grupările teroriste etc.) în domenii operaționale mai puțin consacrate, cum este cel cibernetic și informațional.

- *Apariția unor noi domenii de confruntare, cum ar fi cel cibernetic, unde „regulile jocului” nu au fost încă create.* Cu excepția mijloacelor și tehnologiilor ciberneticе, cele mai multe dintre

instrumentele utilizate în conflictele hibride – cum sunt de exemplu, propaganda și acțiunile în plan politico-diplomatic sau economice – nu sunt noi. Acțiunile derulate în spațiul cibernetic oferă atât instrumente noi de acțiune (cum sunt, de exemplu, spionajul cibernetic, intoxicarea cu fake news), dar și noi oportunități pentru maximizarea efectului instrumentelor tradiționale de influență (politico-diplomatice, economice, informaționale etc.).

- *Exploatarea potențialului oferit de noile tehnologii media, precum și a noilor instrumente de influențare socială.* Viteza ridicată de circulație a informațiilor, felul în care sunt produse informațiile și modul în care comunitățile sociale se pot conecta dincolo de frontierele naționale sunt rezultatul digitalizării și al dezvoltării instrumentelor *social media*. Încrederea, unul dintre pilonii fundamentali ai societăților democratice avansate, se erodează sub influența tehnicilor moderne de manipulare. Internetul a devenit noul „teren de confruntare”, iar propaganda, dezinformarea și fake news sunt noile arme cu care se duce războiul.

- *Delimitarea clară dintre pace și război este tot mai dificil de realizat.* Prevalența pentru utilizarea mijloacelor neconvenționale face ca ținta vizată de noul tip de agresiune să nu conștientizeze starea de război în care se află, până la utilizarea, disimulat sau la scară redusă, a instrumentului militar (ex.: cazul Ucrainei).

2. Consolidarea rezilienței naționale – opțiune strategică de gestionare a amenințărilor hibride

În ultimii ani, în mediul academic și în cel instituțional (european și național)¹² se discută din ce în ce mai mult despre „reziliență”, în afara ariei tradiționale de aplicabilitate a conceptului¹³. Dacă anterior abordările din domeniul studiilor de securitate asupra rezilienței vizau, cu precădere, reducerea gradului de expunere la șocuri externe a diferitelor elemente ale infrastructurii critice,

¹² Astfel de trimiteri explicite se regăsesc în conținutul unor documente adoptate la nivelul UE și NATO, dar și în diversele strategii elaborate la nivel național.

¹³ N.A.: în științele ingineresti, ecologie, științele sociale (teoria organizației, psihologie) sau științele economice.

⁸ Gregory F. Treverton, Andrew Thvedt, Alicia R. Chen, Kathy Lee, Madeline McCue, *Addressing Hybrid Threats*, Swedish Defence University, 2018, URL: <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2018/05/Treverton-AddressingHybridThreats.pdf>, accesat la 01.05.2018.

⁹ *Ibidem*, pp. 1-2.

¹⁰ *Ibidem*, p. 1.

¹¹ *Ibidem*

În prezent, se pune întrebarea dacă nu cumva acestea sunt utile și pot fi extinse și la nivelul unor sisteme complexe adaptive, de tipul celor sociale (organizații private, instituții publice, comunități sociale sau chiar state-națiune), într-un cadru metodologic care să contribuie la consolidarea dimensiunii sociale a securității naționale.

De cele mai multe ori, politicile instituționale de intervenție în situații de urgență au constituit instrumente de dezvoltare a rezilienței sistemelor complexe, fizice și sociale, în urma expunerii acestora la efectele unor evenimente extreme din categoria calamităților și/sau dezastrelor naturale, ale căror manifestare este aleatorie și nedeterminată (deci foarte dificil de anticipat). Statele au fost și sunt încă preocupate, de exemplu, de minimizarea efectelor negative, în plan ecologic și social, generate de fenomenele meteorologice extreme (cutremure, furtuni tropicale, erupții ale unor vulcani etc.). Pentru realizarea acestui obiectiv, statele au dezvoltat planuri de contingență care, prin măsurile concrete de răspuns pe care le includ, contribuie la consolidarea rezilienței societății și a elementelor de infrastructură critică la aceste tipuri de amenințări.

Analiza contribuțiilor din literatura de specialitate relevă faptul că *reziliența reprezintă atât o caracteristică, cât și un proces* al sistemelor sociale, ambele atribute fiind observabile pe durata sau în urma expunerii la acțiuni externe cu potențial perturbator.

Reziliența este o proprietate a sistemelor sociale pentru că, în principiu, orice astfel de sistem dispune de funcții autoreglatorii care le mențin funcționale, în pofida „avariilor” produse de șocurile externe, și le permit să se adapteze la noile condiții de mediu și să se reorganizeze, mai devreme sau mai târziu, în sensul de a deveni „antifragile”. Sistemele antifragile sunt acele organizări care au capacitatea de a învăța din propriile experiențe și profită de pe urma incertitudinii și a volatilității¹⁴.

Conform lui Christophe Béné et al.¹⁵, *reziliența* reprezintă capacitatea acestor sisteme:

- de *a face față/a rezista* la provocările din mediul extern (rezistența/persistența funcționalității sistemelor – o atenție crescută trebuie acordată elementelor de infrastructură critică);
- de *a se adapta* la schimbările în dinamică din mediul de securitate;
- de *a se transforma* în sensul de a deveni mai puternice în fața noilor provocări de securitate.

Capacitatea de învățare este un atribut esențial al sistemelor sociale reziliente. Lecțiile învățate reprezintă elementele care conduc la sedimentarea și consolidarea culturii de securitate în organizările sociale, de la cele specializate – cum sunt companiile private, instituțiile publice, organizațiile neguvernamentale – până la cele înglobante, de mari dimensiuni, cum sunt actorii de tip statal și suprastatal.

Teza conform căreia *reziliența este o caracteristică (predefinită) a sistemelor sociale complexe* generează, inevitabil, întrebări al căror răspuns poate contribui la o mai bună înțelegere asupra conceptului. *Dacă aceste sisteme dispun de un anumit grad de reziliență, de ce este necesar ca acestea să devină mai reziliente? De ce nu este suficientă abordarea rezilienței ca proprietate a sistemelor sociale? De ce este necesară generarea unui proces în cadrul acestor sisteme care să conducă la creșterea rezilienței acestora la amenințările cu care se confruntă?*

Viteza cu care se succed schimbările în mediile integratoare ale diferitelor sisteme sociale determină necesitatea antrenării capacităților de reziliență ale acestora pe fiecare dintre cele trei dimensiuni specificate anterior – *rezistență/continuitate, adaptare/flexibilitate și transformare/învățare*. De asemenea, abordarea rezilienței ca *proces* apare ca o necesitate și pe

¹⁴ Nicholas Nassim Taleb, *Antifragile*, Random House New York, 2012, p. 17.

¹⁵ Christophe Béné, Rachel Godfrey Wood, Andrew Newsham, Mark Davies, *Resilience: New Utopia or New Tyranny? Reflection about the Potentials and Limits of the Concept of Resilience in Relation to Vulnerability Reduction Programmes*, Institute of Development Studies, 2012, p. 21, URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.2040-0209.2012.00405.x>, accesat la data de 12.05.2018.

fondul diversificării amenințărilor de securitate neconvenționale (manifestate într-un nou domeniu operațional, cel cibernetic, încă nereglementat la nivel internațional), al rezistenței la schimbare a sistemelor instituționale birocratice și al creșterii gradului de interconectare la nivelul societăților, ca efect al digitalizării în domeniul economic și în industria media.

Dezvoltarea rezilienței nu se poate realiza altfel decât prin intermediul *proceselor* instituite la nivelul sistemelor. În cazul statelor-națiune, de exemplu, un astfel de proces înglobant ar trebui să includă activitățile susținute la nivelul autorităților publice și participarea societății civile.

Managementul riscurilor, dintr-o perspectivă a *rezilienței*, se bazează, în opinia noastră, pe procesul de analiză integrată a tendințelor identificate în manifestarea amenințărilor de securitate și a vulnerabilităților în raport cu acestea. O astfel de abordare readuce în atenție necesitatea identificării propriilor puncte slabe, exploatabile în registrul acțional hibrid al unui potențial adversar. În această abordare, nevoia acută de cunoaștere a viitorului se menține, dar este mult mai ancorată la prezent, la capacitatea de răspuns a sistemului în raport cu potențialii factori externi care îi determină evoluția.

Dintr-o perspectivă a rezilienței, este mult mai facil să stabilim dacă un sistem este fragil în anumite condiții de mediu specifice (în cazul nostru, de manifestare a unor acțiuni în spectrul hibrid), decât să insistăm prin eforturi sortite apriori eșecului să prospectăm evoluțiile viitoare incerte. În abordarea de față, trebuie să acceptăm volatilitatea, să înțelegem factorii stresori care afectează/pot afecta propriul sistem și să identificăm posibilități de reproducere a acestuia.

Într-un astfel de context, o abordare sistemică, orientată pe *procesele* din cadrul organizărilor sociale, este relevantă deoarece multe dintre tipurile de amenințări care afectează societățile, devin acum covariante, în sensul că afectează simultan mai multe segmente ale acesteia sau chiar comunități întregi (iar amenințările hibride creează astfel de efecte!). Un astfel de efort trebuie

să fie interinstituțional și colaborativ – axat pe consolidarea parteneriatului public-privat și a dialogului dintre stat și societate – pentru a putea contribui la reducerea satisfăcătoare a gradului de expunere a statelor-națiune (și a diferitelor sisteme fizice și sociale din cadrul acestora) la diferitele tipuri de acțiuni externe care atentează la securitatea acestora.

3. Gestionarea răspunsului la amenințări hibride – un posibil cadru de analiză

În opinia noastră, în procesele dedicate gestionării *amenințărilor hibride* nu pot fi obținute rezultate satisfăcătoare dacă nu sunt urmărite eventualele răspunsuri la următoarele întrebări esențiale: *Care sunt vulnerabilitățile naționale cărora trebuie să li se acorde o atenție deosebită? Cum ar putea un adversar să profite de aceste vulnerabilități? Care sunt scenariile relevante ale amenințării? Sunt toate sectoarele societății angajate în eforturile de apărare și au fost acestea pregătite să acționeze în situații de expunere la agresiuni hibride?*

Aspectele teoretice, precum și cele desprinse din evoluțiile recente din mediul global și regional de securitate ne permit să *avansăm un posibil cadru analitic util în procesul de gestionare a amenințărilor hibride*. Acest cadru ar putea cuprinde următoarele etape:

1) *Identificarea instrumentelor de putere pe care adversarul le-ar putea folosi în acțiunile asociate războiului hibrid*

În această etapă, propunem analizarea diferitelor instrumente de putere pe care un potențial adversar ar putea să le folosească într-un scenariu de confruntare hibridă. Considerăm că această analiză este necesară pentru a putea trece mai ușor la evaluarea modului în care aceste instrumente pot fi sincronizate în practică și la determinarea avantajelor și a efectelor non-lineare ale angajării simultane a mai multor instrumente în raport cu ținta vizată.

Analiza tiparelor recente de acțiuni hibride indică o serie de tendințe specifice formelor de manifestare a amenințărilor identificate cu predilecție în domeniul informațional și cibernetic

și care se pot regăsi în strategiile integrate ale unui potențial agresor în cadrul unui scenariu de agresiune hibridă, astfel cum vom prezenta în continuare.

• *Utilizarea propagandei ca mijloc prevalent de acțiune*

Asistăm, în prezent, la „o militarizare și transformare a informației în armă de război”¹⁶. Ceea ce se observă din acțiunile specifice derulate pe acest palier nu are legătură cu obiectivele propagandei care rămân aceleași, asociate intenției de influențare a deciziei politice și a populației statului-țintă, precum și a populației proprii în vederea legitimării acțiunilor viitoare ale acestuia (imaginea pe care o livrează agresorul propriei audiențe este cea a unui stat în defensivă nevoit să acționeze în legitimă apărare). Noutatea constă în mijloacele care sunt utilizate în cadrul acțiunilor de propagandă. Tehnologiile *new media* și *rețelele sociale* pot constitui vectori de agresiune informațională. Acestea sunt utilizate pentru maximizarea efectelor unei campanii în cadrul unei confruntări hibride. Costurile aferente exploatarea acestor mijloace nu sunt atât de mari în raport cu obiectivul strategic propus de destabilizare a adversarului dacă ne gândim doar, prin comparație, la limitările (de ordin operațional) de care dispuneau în perioada Războiului Rece statele care încercau să implanteze o știre sau un articol într-o publicație dintr-un alt stat.

Pentru derularea cu succes a operațiilor informaționale, trebuie îndeplinite două condiții esențiale¹⁷, respectiv *existența canalului prin care informațiile să poată ajunge la țintele vizate* (de exemplu, organisme de presă interne orientate spre publicul străin, sponsorizate de stat și organizații și platforme de social media) și *cunoașterea în detaliu de către agresor a țintei vizate*, pentru ca acesta să fie în măsură să-și dezvolte acele constructe informaționale care îi aduc avantaje în context hibrid. Aceste constructe pot include, după caz, opinii pe teme sensibile

¹⁶ Iulian Chifu, „Pulsul planetei. Militarizarea și transformarea informației în armă de război”, *Evenimentul Zilei*, URL: <https://evz.ro/pulsul-planetei-militarizarea-si-transformarea-informatiei-in-arma-de-razboi.html>, accesat la 01.05.2018.

¹⁷ Gregory F. Treverton, Andrew Thvedt, Alicia R. Chen, Kathy Lee, Madeline McCue, *op.cit.*, p. 46.

pentru publicul-țintă vizat, date din scurgeri de informații sau publicarea unor fake news.

• *Controlul asupra unor surse media autohtone aservite și cu audiență pe segmente largi de public, atât din interiorul, cât și din exteriorul statului agresor*

Mass-media aservite devin foarte influente atunci când materialele pe care le publică sunt preluate de către sursele media populare străine¹⁸.

• *Social media oferă, într-adevăr, noi posibilități pentru un potențial agresor care intenționează să obțină acces la mass-media și la publicul larg al țintelor vizate.*

Acțiunile de dezinformare pot fi deosebit de eficiente având în vedere prevalența ridicată în rândul publicului larg de a accesa știri prin intermediul rețelelor sociale.

Modelele de afaceri pe care funcționează platformele social media, dar și publicațiile media – de asemenea, utilizatori ai rețelelor de socializare – se bazează pe generarea de conținut în funcție de preferințele utilizatorilor captivi în propriile „camere de ecou”¹⁹ – care limitează universul de cunoaștere al acestora la conținutul consumat și la „persoanele” cu care împărtășesc aceleași idei și valori – pentru care platformele social media sunt blamate și criticate.

Platformele social media devin, astfel, adevărate „agregatoare” de știri, putând fi utilizate cu ușurință pentru promovarea unor știri din mass-media ostile sau pentru a publica informații noi – prin conturi sponsorizate de stat, rețele de tip botnet, trolis sau anunțuri publicitare – care, în acest mod, ajung direct la publicul-țintă. Aceasta pare să fi fost una dintre particularitățile campaniei informaționale în alegerile prezidențiale din SUA din anul 2016, când numeroase știri provenite din surse media rusești – au fost apoi preluate și rostogolite în rețelele sociale *Twitter* sau pe *Facebook* prin intermediul botneturilor și trolilor, generând algoritmi bazați pe tendințe de consum înșelătoare sau false și riscul preluării și

¹⁸ *Ibidem*, p. 47.

¹⁹ *** *Facebook în era post-adevărului*, URL: <http://intelligence.sri.ro/facebook-era-post-adevarului/>, accesat la 02.05.2018.

popularizării de către sursele media locale²⁰.

- *Utilizarea pe scară largă a fake news* în scopul influențării percepției audiențelor-țintă

Fake news sunt mai mult decât știrile false. Acestea includ informații care distorsionează deliberat adevărul obiectiv la nivelul publicului consumator și urmăresc un obiectiv specific, de obicei, asociat satisfacerii unor interese ostile ale unui potențial agresor. Spre deosebire de fake news, știrile false pot fi generate de cauze care denotă superficialitate în documentarea jurnalistică sau lipsă de profesionalism, dar și de interese derivate din politica editorială care se pot reflecta în maniera de prezentare, tendențioasă sau mai puțin obiectivă, a conținutului informațional.

Difuzarea de fake news se realizează, în mod frecvent, prin intermediul canalelor social media din cauza absenței unor „filtre” sau instrumente de verificare a veridicității informațiilor postate. De cele mai multe ori, acest tip de filtru se regăsește exclusiv la nivelul utilizatorului final. Chiar în situația în care platformele de socializare își vor dezvolta instrumente de verificare a postărilor publicate, eliminarea completă a acestora din conținut este dificilă, dacă nu chiar imposibilă, din cauza modelului algoritmic după care funcționează acestea, care permite „rostogolirea” informației de la un utilizator la altul. La fel de puțin probabilă este și stoparea distribuției prin rețelele de socializare a materialelor promovate de sursele media *mainstream* care sunt asociate cu practica fake news. Câtă vreme acestea dispun de un nivel ridicat de popularitate în rândul utilizatorilor, demersul pare irealizabil. Dincolo de avantajele și oportunitățile oferite de noua era a digitalizării informației, una dintre provocările majore căreia trebuie să îi facem față are legătură cu capacitatea socială de procesare a informației, mai ales dacă fake news vor ajunge să genereze trenduri în *social media* sau să fie preluate și raportate de alte mass-media în căutarea „senzaționalului”.

- *Existența unor platforme (ex.: Wikileaks, DCleaks.com) care facilitează publicarea unor*

*date din categoria scurgerilor de informații, obținute prin acțiuni de spionaj cibernetic (acțiuni de acest gen ar fi fost derulate în procesele electorale recente din SUA și Franța)*²¹.

Este foarte dificilă și rămâne în sarcina structurilor de securitate specializate să identifice legăturile între aceste platforme și actorul interesat de publicarea informațiilor sensibile și cu caracter senzațional, consumatorul final nedisponând decât de măsura precauției și a propriului simț critic ca instrument de apărare în fața manipulării.

2) *Evaluarea propriilor vulnerabilități, pornind de la premisa că, în acțiunile de tip hibrid, agresorul acționează prin exploatarea sensibilităților din interiorul societăților vizate*

Contribuțiile din literatură ne oferă suficiente repere utile²² în acest sens. Etapa ar putea include două elemente: identificarea funcțiilor critice ale societății și evaluarea dimensiunilor de vulnerabilitate.

Identificarea funcțiilor critice ale societății

Una dintre direcțiile de evaluare ar putea viza cum și în ce mod statul este dependent de serviciile digitale și cât de vulnerabile sunt acestea în fața agresiunilor cibernetice. Evaluarea, probabil, ar trebui să includă un set relevant de scenarii ale amenințării care pot fi folosite pentru a susține procesele corelate consolidării rezilienței naționale, pe dimensiunea socială și cibernetică.

Evaluarea dimensiunilor de vulnerabilitate

Una dintre acestea este cea *geografică*. Proximitatea față de sursa potențială de amenințare poate amplifica anumite temeri la nivelul societății reprezentate de iminența unei posibile acțiuni ostile, chiar de natură convențională/militară, care să pună în pericol securitatea națională.

Dimensiunea *socială* și cea *politică* sunt, în egală măsură, relevante în această etapă. Existența unor linii de falie în societate, generate de diferențele de conflictele de opinii între diferitele comunități etnice, generații, clase sociale, medii de conviețuire (rural - urban) sau modalitatea în care este consumată informația la nivelul societății (presa online, radio/televiziune, rețelele de socializare) sunt elemente exploatabile în cadrul

²⁰ Gregory F. Treverton, Andrew Thvedt, Alicia R. Chen, Kathy Lee, Madeline McCue, *op.cit.*, p. 47.

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem.*

campaniilor informaționale. Totodată, orientarea politicii externe a statului și modificările de percepție la nivelul societății cu privire la aceasta, precum și relația dintre autorități și societate (gradul de încredere al populației în instituții) reprezintă teme care se pot regăsi în acțiunile hibride.

3) *Identificarea obiectivelor pe care adversarul ar putea să le urmărească în raport cu vulnerabilitățile existente*

Aceasta se realizează în corelație cu instrumentele de putere disponibile în registrul acțional al agresorului. Planificarea pentru apărarea hibridă trebuie să se bazeze pe o înțelegere a motivațiilor și a obiectivelor care să indice acțiunile adversarului și să identifice posibilele ținte pentru operațiile hibride ale adversarului (cu alte cuvinte, aceasta ar trebui să răspundă la întrebările: ce ar trebui apărat și din ce motiv?). De exemplu, acțiunile informaționale derulate prin intermediul rețelelor de socializare sau mass-media și atacurile cibernetice nu reprezintă instrumente utilizate într-o strategie de acțiune hibridă dacă nu pot fi asociate atingerii unui obiectiv strategic împreună cu alte mijloace de acțiune din alte domenii (politice, economice etc.)²³. Cu alte cuvinte, prezența unei campanii informaționale nu garantează că adversarul a angajat sau va folosi, în mod obligatoriu, alte mijloace de acțiune (politice, economice etc.), dar este un indicator al unei potențiale strategii hibride din partea unui potențial adversar²⁴.

4) *Calibrarea mijloacelor de răspuns la agresiunile hibride, aplicabile pe dimensiunea consolidării culturii de securitate*

Pornind de la premisa conform căreia *amenințările hibride* se manifestă, cu predilecție, în domeniul cognitiv, la nivelul societății civile, cu multiple implicații în planul securității naționale²⁵, considerăm utilă o abordare care să fie centrată pe dezvoltarea culturii de securitate, ca exponent al rezilienței naționale la amenințări hibride.

²³ *Ibidem*, p. 17.

²⁴ *Ibidem*, p. 19.

²⁵ N.A.: de exemplu, afectarea coeziunii sociale în situațiile de criză pe care le poate traversa la un moment dat statul-fintă, subminarea încrederii populației în instituțiile statului, schimbarea unor percepții la nivelul populației în raport cu anumite teme sensibile de dezbateră publică etc.

Cultura de securitate, definită generic ca „ansamblul ideilor, obiceiurilor și comportamentelor sociale ale unei comunități cu privire la absența amenințării și pericolului”²⁶, comportă două dimensiuni interconectate:

- *cunoaștere* – se referă la gradul de informare a populației asupra problemelor de securitate și percepția acesteia asupra câtorva direcții strategice de acțiune care derivă din răspunsurile la întrebări fundamentale precum *cine este adversarul?*, *cum ne amenință acesta?* și *cum putem gestiona eficient amenințările din partea acestuia?*²⁷;

- *comportament* – exprimă valorificarea *cunoașterii* în modul oamenilor de a se raporta la o anumită problemă de securitate cu impact asupra comunității din care fac parte; se referă la participarea activă a societății în gestionarea problemelor de securitate.

Procesul inițiat în sensul dezvoltării culturii de securitate poate fi proiectat pe trei paliere: *individual* – se referă la cultivarea ideilor și principiilor proprii fiecărei persoane (vizează dimensiunea mentală și spirituală), *social* – se referă la dezvoltarea unor seturi de valori la nivelul organizărilor sociale și a unei conștiințe de acțiune în beneficiul propriei securități și *material* – se referă la resursele existențiale de la nivelul societății.

Concluzii

Interconectarea dintre domeniile fizic, digital și social – ca efect al dezvoltărilor generate de *cea de-a patra revoluție industrială* pe care o experimentăm în prezent – face ca formele hibride de manifestare a agresiunii să devină mult mai accesibile actorilor statali și nonstatali,

²⁶ Kai Roer, *Build a Security Culture*, IT Governance Publishing, 2015, p. 6, URL: <https://news.asis.io/sites/default/files/Build%20a%20Security%20Culture%20%28Fundamentals%20Series%29%20by%20Kai%20Roer.pdf>, accesat la 28.05.2018.

²⁷ Lucian Dumitrescu, *Lansarea barometrului culturii de securitate. Ce este cultura de securitate?*, București: Fundația Universitară a Mării Negre, 2018, în „Adevărul”, URL: https://adevarul.ro/news/eveniment/lansarea-barometrului-culturii-securitate-cultura-securitate-1_5acflcf9df52022f75bd7153/index.html, accesat la 28.05.2018.

care le utilizează pentru susținerea propriilor interese strategice în relațiile internaționale. Caracterul hibrid al noilor tipuri de amenințări este o reflexie a evoluțiilor înregistrate în crizele din Ucraina și Siria, dar, și mai recent, la nivelul democrațiilor occidentale care reclamă un grad ridicat de expunere la acțiunile ostile derulate în domeniul informațional/cognitiv și cibernetic, în scopul influențării percepției populației în context electoral.

Noua eră a *amenințărilor hibride* pune în discuție rolul statului-națiune și, în egală măsură, pe cel al formatelor de cooperare regională și al alianțelor din care acestea fac parte, precum și normele de drept internațional existente, care fie limitează, fie nu asigură un cadru adecvat de răspuns la acest gen de acțiuni.

În noul context de securitate, definit de manifestări hibride în conduita actorilor internaționali, *reziliența* și *securitatea* nu sunt concepte incompatibile. În acest cadru de analiză, *reziliența* nu trebuie considerată o alternativă la *securitatea națională*, ci, dimpotrivă, un mod inovativ de sporire a acesteia. Această posibilă nouă perspectivă asupra securității ar trebui să fie mult mai flexibilă și să permită descurajarea și contracararea adversarilor hibridi cu o gamă largă de instrumente, rezultat al interconectării dintre sectoarele civile (*publice și private*) și sectorul militar.

Complexitatea formelor de manifestare ale *amenințărilor hibride* testează capacitatea de reacție a instituțiilor publice și legătura existentă între societate și autorități. De aceea, în faza de pre-manifestare a amenințării, conștientizarea pericolului și consolidarea parteneriatului dintre instituțiile publice și societatea civilă sunt primordiale pentru creșterea rezilienței sociale. Considerăm că intensificarea efortului pentru identificarea unor soluții inteligente pe dimensiunea culturii de securitate poate susține dezvoltarea *rezilienței sociale/comunitare* pe termen mediu și lung.

În opinia noastră, dimensiunea socială a securității trebuie să reprezinte – alături de inițiativele de întărire a capacității instituționale de răspuns în planul deciziei strategice, al apărării,

ordinii publice și siguranței naționale și la nivelul infrastructurii critice (de transport, comunicații, energie etc.) – o funcție complementară a bunei guvernări care să poată susține, pe termen lung, abordarea strategică integratoare – de tip *whole of government* – în formularea măsurilor de răspuns la *amenințările hibride*. Una dintre opțiunile utile pe care o susținem, în acest sens, este relaționată necesității de promovare a politicilor care contribuie la dezvoltarea culturii de securitate, ca una dintre aceste măsuri.

Relația dintre guvern și populație în context hibrid este esențială. *Reziliența națională* la *amenințări hibride* nu implică doar măsurile specifice de răspuns proiectate la nivel instituțional (cum se pregătesc autoritățile să răspundă în cazul unei agresiuni?), ci este un proces înglobant, care include toate elementele componente ale unei națiuni, inclusiv participarea societății. Dezvoltarea culturii de securitate la nivelul societății nu trebuie să vizeze exclusiv palierul consolidării încrederii în instituțiile cu atribuții în domeniul securității naționale, ci și măsuri concrete, destinate creșterii gradului de cunoaștere/conștientizare a formelor emergente/ revoluționare de manifestare a amenințărilor de securitate, precum și politici concrete de combatere a noilor acțiuni din sfera războiului informațional – cum sunt, de exemplu, acțiunile de minimizare a efectelor generate de propagarea la scară globală a fenomenului fake news – și din domeniul cibernetic.

BIBLIOGRAFIE:

1. AARONSON, Michael; DIESEN, Sverre; KERMABON, Yves de; LONG, Mary Beth; MIKLAUCIC, Michael, „NATO Countering the Hybrid Threat”, *Prism 2*, no. 4/2012, http://cco.ndu.edu/Portals/96/Documents/prism/prism_2-4/Prism_111-124_Aaronson-Diessen.pdf.
2. ALEXANDER, David, *A brief history of resilience*, Institute for Risk and Disaster Reduction, University College London, <https://www.slideshare.net/dealexander/a-brief-history-of-resilience>.

3. BACH, Robert; KAUFMAN, David; SETTLE, Kathy; DUCKWORTH, Mark, *Policy Leadership Challenges in Supporting Community Resilience, Strategies for Supporting Community Resilience*, Crisis Management Research and Training: Multinational Experiences, Swedish Defence University, Stockholm, 2015, <http://fhs.diva-portal.org/smash/get/diva2:795117/FULLTEXT01.pdf>.
4. BÉNÉ, Christophe; WOOD, Rachel Godfrey; NEWSHAM, Andrew; DAVIES, Mark, „Resilience: New Utopia or New Tyranny? Reflection about the Potentials and Limits of the Concept of Resilience in Relation to Vulnerability Reduction Programmes”, *IDS Working Paper* Volume 2012, number 405, *CSP Working Paper* number 006/2012, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.2040-0209.2012.00405.x>.
5. BORBEAU, Philippe, „Resilience and International Politics: Premises, debates, agenda”, *International Studies review*, 2015, <https://doi.org/10.1111/misr.12226>.
6. CEDERBERG, Aapo, ERONEN, Pasi, „How can Societies be Defended against Hybrid Threats?”, Geneva Centre for Security Policy, *Strategic Security Analysis*, no. 9/2015, <https://www.gcsp.ch/News-Knowledge/Publications/How-are-Societies-Defended-against-Hybrid-Threats>.
7. CULLEN, Patrick J., REICHBORN-KJENNERUD, Erik, *Understanding Hybrid Warfare*. London: Multinational Capability Development Campaign (MCDC), 2017.
8. DUMITRESCU, Lucian, *Lansarea barometrului culturii de securitate. Ce este cultura de securitate?*, București: Fundația Universitară a Mării Negre, 2018.
9. HAMILTON, Daniel (ed.), *Forward Resilience, Protecting Society in an Interconnected World*, Center for Transatlantic Relations, 2016.
10. PRIOR, Tim; HERZOG, Michel, *The Practical Application of Resilience: Resilience Manifestation and Expression*, Center for Security Studies, ETH Zürich, 2013, https://www.files.ethz.ch/isn/173818/Risk_and_Resilience_Report_Practical_Application_of_Resilience_2013.pdf
11. ROER, Kai, *Build a Security Culture*. IT Governance Publishing, 2015.
12. SAARELAINEN, Matti, *Hybrid threats – what are we talking about?* Helsinki: The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, 2017.
13. THIELE, Ralph D., *Building Resilience Readiness against Hybrid Threats-A Cooperative European Union/NATO Perspective*, Vol. no. 449, Institute for Strategic, Political, Security and Economic Consultancy (ISPSW), 2016.
14. TALEB, Nicholas Nassim, *Antifragile*, Random House New York, 2012.
15. TREVERTON, Gregory F.; THVEDT, Andrew; CHEN, Alicia R.; LEE, Kathy; McCUE, Madeline, *Addressing Hybrid Threats*, Swedish Defence University, 2018.
16. *** NATO Warsaw Declaration, <https://ccdcoe.org/sites/default/files/documents/NATO-160709-WarsawSummitCommunique.pdf>
17. *** *Comunicare comună către Parlamentul European și Consiliu referitor la punerea în aplicare a Cadrului comun privind contracararea amenințărilor hibride – Un răspuns al Uniunii Europene*, 2016, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018>.
18. *** Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, 08 Jul. 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm
19. *** *Hybrid threats and the EU State of play and future progress*, European Union Institute for Security Studies, 2017, <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/EE%20hybrid%20event%20report.pdf>.

ACKNOWLEDGEMENT:

Prezentul articol este parte integrantă a proiectului de cercetare științifică intitulat „Cultura de securitate și reziliența națională la amenințările hibride”, derulat pe parcursul anului 2018, în cadrul Academiei Oamenilor de Știință din România.

SCENARIUL - INSTRUMENT IMPORTANT ÎN PROCESUL DE PLANIFICARE STRATEGICĂ, ÎN CONDIȚII DE INCERTITUDINE

Ioan MISCHIE*

Având în vedere cheltuielile mari pe care le implică dotarea unei armate și schimbarea doctrinelor de întrebuințare a forțelor armate în acțiuni militare, este indispensabilă definirea clară a amenințărilor și cerințelor de înzestrare cu tehnică pentru generarea și dezvoltarea capacităților militare. În acest context, este necesară utilizarea anumitor instrumente pentru fundamentarea deciziilor. Unul dintre instrumentele importante care poate fi întrebuințat, la nivel strategic, în condiții de incertitudine, pentru fundamentarea acestor decizii este scenariul. În acest articol, am prezentat cerințele care trebuie respectate pentru dezvoltarea unui scenariu de nivel strategic, modul de alegere a celor mai potrivite, precum și o metodologie de dezvoltare a acestor tipuri de scenarii.

Cuvinte-cheie: scenariu; nivel strategic; securitate; planificare operațională; capacități militare; prognoză.

Introducere

La nivel global, situația actuală este una instabilă, marcată de apariția de noi actori militari, statali și nonstatali, dornici de putere sau de schimbare a ordinii mondiale. Lupta pentru

putere a „fost o constantă a existenței umanității și, cel mai probabil, va continua atâta timp cât va dăinui omenirea”¹, iar motto-ul, devenit principiu, „antrenează-te cum vei lupta și luptă cum te-ai antrenat”² reprezintă esența instruirii oricărei armate care ia în serios amenințările la adresa securității statului de care aparține.

În acest sens, este foarte important ca, la nivel strategic, să se realizeze analize și interpretări corecte ale amenințărilor emergente la adresa securității statului, precum și ale schimbărilor mediului de securitate regional și global, care vor reprezenta baza dezvoltării planurilor permanente de apărare, planurilor de contingență, planurilor generice de contingență și planurilor de răspuns gradual, în cadrul planificării din timp de nivel strategic.

Totuși, aceste documente se elaborează având la bază incertitudinea în ceea ce privește evoluția viitoare a mediului de securitate, precum și a viitoarelor schimbări ce vor apărea în zonele de interes în toate domeniile analizate (politic, economic, militar, social etc.).

Pentru a putea estima viabilitatea acestor planuri în condiții de incertitudine, a formării

¹Neculai Onțanu, Mihail Orzeță, *Lumea – un imens câmp de confruntări*, București, Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, 2015, p. 11.

²Jonathan Gratch, Stacy C. Marsella, *Fight the Way You Train: The Role and Limits of Emotions in Training for Combat*, Brown Journal of World Affairs, volume X, 2003, p. 66.

* Comandor Ioan MISCHIE este doctorand în Științe militare la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” și ocupă funcția de șef Secție planificare instrucție în cadrul S.M.F.A., București.
E-mail: bar_onu@yahoo.com

unor capacități noi, a conceptelor și politicilor viitoare, a schimbărilor doctrinare de întrebuințare a forțelor armate, trebuie dezvoltate scenarii strategice care să constituie baza unor exerciții de amploare, cu forțe în teren, simulate/asistate de calculator, pe hartă sau combinate.

Scenariile, în general, reprezintă o combinație de artă și știință, care necesită creativitate, imaginație și cunoștințe militare temeinice. Ele sunt menite să „ghideze gândirea din spatele procesului de dezvoltare”³ a planurilor de nivel strategic prezentate anterior, precum și reînnoirii acestora.

De menționat este faptul că scenariile nu trebuie confundate cu prognozele, ale căror date pot fi folosite în interiorul celor dintâi, care sunt mult mai complexe.

1. Dezvoltarea scenariilor strategice

Dacă planificarea operațională vizează formarea unei grupări de forțe în funcție de amenințările existente, planificarea scenariilor strategice „vizează explorarea unei game mai largi de provocări posibile pe mai mulți ani sau chiar decenii în viitor”⁴.

Dispoziția privind planificarea, desfășurarea și analiza exercițiilor în Armata României prezintă scenariul ca fiind „un cadru conceptual ipotetic prin care se configurează o situație probabilă de criză în domeniul securității sau de altă natură, de nivel strategic, operativ sau tactic, generată de amenințări de factură militară sau nemilitară care afectează interesele României și aliaților săi, pun în pericol securitatea națională și stabilitatea anumitor zone la nivel regional, pentru a căror soluționare este necesară angajarea forței armate”⁵.

Rezultă, deci, că scenariile descriu o posibilă situație viitoare, prezentând și modalitățile în care se poate ajunge la ea, generând orientări despre ce anume se poate întâmpla în acest viitor.

Fiecare stat are propriul mod de dezvoltare a scenariilor strategice, iar acestea trebuie permanent actualizate în funcție de evoluția instrumentelor și a tehnicii specifice.

În dezvoltarea scenariilor, trebuie ținut cont de trei aspecte importante, după cum sunt prezentate de către cercetătorii Hannah Kosow și Robert Gaßner, din cadrul Institutului pentru studii viitoare și evaluare tehnologică, din Berlin, astfel⁶:

a) Scenariul nu poate prezenta o imagine completă a viitorului, ci el va prezenta anumite părți, clar delimitate, ale realității. Extrapolând, putem spune că scenariul va ține seama de anumiți factori, de obicei prezenți la momentul conceperii acestuia și îi va elimina pe alții, de obicei pe cei cu un grad ridicat de incertitudine.

b) Selectarea și combinarea factorilor relevanți pentru orizontul de timp luat în calcul este o construcție. Cei doi autori afirmă că anumiți factori și evenimente (din cadrul domeniilor analizate – politic, militar, economic, social, informații și infrastructură) vor fi în mod voit considerate relevante sau ignorate, în funcție de anumite presupuneri. Cu alte cuvinte, chiar dacă nu se dorește acest lucru, scenariul va avea o anumită doză de subiectivism.

c) Scenariile se vor dezvolta pe baza interpretării viitorului, pornind de la tendințe existente. Trebuie menționat că aceste tendințe pot continua, liniar sau exponențial, în funcție de alte variabile care pot apărea în intervalul de timp viitor, sau pot rămâne constante.

Rezultă, astfel, că scenariile strategice acoperă un viitor cu multe incertitudini, putând fi ele însele acoperite de incertitudine.

Dezvoltarea scenariilor strategice urmărește mai multe etape, însă majoritatea lucrărilor în domeniu pleacă de la identificarea provocărilor viitoare la adresa securității naționale ale unui stat. Pe baza acestor provocări, se poate formula strategia națională de apărare a unei țări, prin intermediul căreia, factorul politic va emite îndrumări pentru armată, care, la rândul ei, își va putea fundamenta strategia militară. Ulterior, trebuie identificați factorii cheie ce vor influența

³ Anne Cann, *Scenario Based Strategic Planning in the U.S. Army Corps of Engineers Civil Works Program*, Institute for Water Resources, 2010, p. 5.

⁴ Michael Fitzsimmons, *Strategic Insights: Challenges in Using Scenario Planning for Defense Strategy*, United State Army War College Press, 2018, p. 2.

⁵ *Dispoziția privind planificarea, desfășurarea și analiza exercițiilor în Armata României*, București, 2011, p. 88.

⁶ Hannah Kosow, Robert Gaßner, *Methods of Future and Scenario Analysis*, Bonn, Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, 2008, p. 11.

viitorul pe o anumită perioadă de timp și modul în care aceștia interacționează între ei. În funcție de toate acestea, vor rezulta mai multe scenarii posibile, din care se va alege unul ce va fi pus în practică prin intermediul exercițiilor, simulate sau cu trupe în teren.

De aici, rezultă importanța scenariilor de nivel strategic, al căror rezultat poate duce la revizuirea politicilor sau doctrinelor.

În urma proiectului de cercetare STRATAL, al Centrului pentru Studii de Securitate și Strategie Militară al Universității de Apărare din Brno (Republica Cehă), a rezultat o metodologie de dezvoltare a scenariilor la nivel strategic în scopul planificării capabilităților, prezentată în Tabelul nr. 1.

Totuși, importanța sa constă în faptul că încearcă să elimine o mare parte dintre factorii redundanți care ar putea apărea pe parcursul dezvoltării unui scenariu strategic transformându-se, practic, într-un ghid de planificare, care va evita deturnarea de la scopul final propus. În același timp, evită discuțiile lungi în procesul de planificare, ghidând „brainstormingul” spre plusvaloare.

Am prezentat acest model tocmai datorită celor mai importante limitări în dezvoltarea scenariilor, și anume:

- consumatoare de timp;
- depind foarte mult de competența celor care îl elaborează;

Tabelul nr. 1: Metodologie de dezvoltare a scenariilor la nivel strategic în scopul planificării capabilităților⁷

Nr. crt.	Etapete metodei	Aspecte/Factori/Domenii analizate
1.	Analiză strategică ↓	Mediul de securitate – Provocări la adresa securității, riscurile mediului operațional și nivelul puterii militare (tehnologic, doctrinar, moral etc.); Politică, economie, demografie și mediu.
2.	Îndrumările factorului politic ↓	Ipoteze strategice Interese strategice și de securitate (statale, internaționale) Interese politice Tratate internaționale Resurse
3.	Tipul misiunii ↓	Apărare colectivă (operații cf. art. 5) Apărare aeriană, apărare cibernetică Operații de răspuns la crize (efort multinațional) Operații sub comandă națională Operații de răspuns la criză (efort național)
4.	Scenariul generic ↓	Infrastructură Adversar Starea finală politică și militară Obiective și efecte strategice Obiective și efecte de nivel operativ Sarcini cheie → cerințe de capabilități
5.	Scenariul specific I	Geografie Condiții operaționale specifice incluzând adversarul
6.	Scenariul specific II	Geografie Condiții operaționale specifice incluzând adversarul

După cum se observă, această metodologie prezintă toți pașii specifici dezvoltării scenariilor.

⁷ Libor Frank, Josef Procházka, “Scenarios and Capability Planning: Creation of Scenarios as a Tool for Predicting the Future Operating Environment”, Strategos Professional Paper, no. 1/2017, University of Defence in Brno, Czech Republic, 2017, p. 79, URL: <https://hrcak.srce.hr/file/270642>, accesat la 3.03.2018.

- nu au, întotdeauna, standarde de dezvoltare a lor.

În *Dispoziția privind planificarea, desfășurarea și analiza exercițiilor în Armata României* sunt prezentate modulele care constituie scenariul la toate nivelurile artei militare, în ele regăsind o parte din elementele prezentate în

cadrul metodologiei din Tabelul nr. 1.

Pentru dezvoltarea celor mai bune scenarii, având în vedere nevoia de răspunsuri la întrebări ipotetice și factori de incertitudine, precum și metodologia prezentată, este indicat a se întrebuința programe informatice existente (ex. programul *Massive Scenario Generation/MSG*) sau a se dezvolta altele noi. Acestea utilizează modele predefinite de analiză, datele introduse de planificatori și cerințele specifice ale acestora, putând asista decidenții, oferind răspunsuri și cursuri de acțiune în dezvoltarea scenariilor care să elimine subiectivismul sau dorința de impunere a anumitor idei preconcepute. În acest sens, autorii studiului *Enhancing Strategic Planning with Massive Scenario Generation – Theory and Experiments* afirmă că programul MSG este menit „să asiste planificatorii prin îmbogățirea bibliotecii mentale a modelelor folosite pentru a ghida raționamentul și acțiunea în moment de criză sau decizie și ar trebui, de asemenea, să-i ajute să identifice situații anormale care necesită acțiuni neobișnuite”.⁸ De asemenea, acestea contribuie la reducerea semnificativă a timpului necesar diverselor analize care sunt importante în procesul de dezvoltare a scenariilor strategice, ca de exemplu analiza influenței și dependenței factorilor specifici PMESII. În urma acestei analize se pot determina factorii cu cea mai mare influență/dependență, precum și cei care sunt influenți și dependenți, în egală măsură, – informații care contribuie semnificativ la identificarea soluției optime pentru dezvoltarea scenariilor.

2. Alegerea scenariului strategic

În alegerea unui anumit scenariu strategic din cele dezvoltate, având în vedere scopul lor principal – acela de a verifica validitatea anumitor planuri și dezvoltarea unor viitoare capacități militare, decidenții militari trebuie să găsească răspuns la câteva întrebări:

1. *Care este capacitatea de predicție a viitorului și limitările acesteia?*

Acesta este punctul de plecare în alegerea scenariului. Rolul important revine structurilor de

⁸ Paul K. Davis, Steven C. Bankes, Michael Egne – *Enhancing Strategic Planning with Massive Scenario Generation – Theory and Experiments*, RAND Corporation, California, 2007, p. XI.

informații și programelor informatice existente, care pot fi întrebuințate pentru analize. Spre exemplu, dacă intervalul de timp prevăzut în scenariu este prea mare, schimbările în situație generală de securitate pot avea multe variabile, rezultatul scenariului fiind alterat. De asemenea, nu se recomandă perioade de timp mici. Perioadele optime de timp prevăzute în scenariile strategice trebuie să fie cuprinse între 4 și 6 ani.⁹

2. *În ce măsură scenariile dezvoltate pot deveni realitate?*

Răspunsul la această întrebare este esențial, deoarece de el poate depinde, la un moment dat, în viitor, însuși rezultatul unei posibile confruntări armate sau, chiar mai rău, existența statului. În opinia mea, răspunsul este unul subiectiv și depinde, în cea mai mare parte, de experiența și viziunea celui care este pus să hotărască alegerea unui anumit scenariu. Astfel, decidenții/responsabilii cu dezvoltarea acestor tipuri de scenarii trebuie să aibă competențe cel puțin în următoarele domenii: informații, politic și militar.

3. *Acoperă scenariul cele mai probabile cursuri de acțiune sau cele mai periculoase?*

Un rol important la găsirea răspunsului la această întrebare, pentru un viitor incert, îl au analiștii politici și militari, datorită schimbărilor care pot avea loc în mediul de securitate, la nivel geostrategic. Ei trebuie să definească domeniul pentru care se dezvoltă scenariul. Acest domeniu trebuie să acopere cursurile cele mai periculoase și pe cele mai probabile ce se pot dezvolta privind situația de securitate. Este de dorit un compromis între multitudinea de scenarii care pot fi întocmite și alegerea celor mai plauzibile să se întâmple, ținând cont și de analizele efectuate de serviciile de informații. Aceste servicii pot oferi informații obiective, care constituie o bază pentru înțelegerea evoluțiilor viitoare în domeniul de interes.

4. *A fost procesul de elaborare a scenariului unul colaborativ între agenții/departamente?*

Dacă scenariul se elaborează la nivelul unui singur departament, el riscă să fie subiectiv și să nu ia în calcul toate informațiile disponibile. În acest caz, este foarte probabil ca rezultatele

⁹ Marius Titi Potfîmiche, „Military Scenario Development”, în *Vojenské rozhledy: Mimořádné číslo (Czech Military Review)/2017*, Praga, p. 34.

scenariului să fie eronate. Este indicat ca scenariul să se elaboreze la nivel interdepartamental, caz în care vor fi acoperite toate domeniile. Acolo unde sunt semne de incertitudine mari, în cazul dezvoltării colaborative a scenariului, se poate găsi cel mai bun răspuns, deoarece, în acest caz, există expertiza unei game largi de agenții/departamente.

În funcție de aceste răspunsuri este ales un anumit scenariu, care va evita, pe cât mai mult posibil, subiectivismul.

De asemenea, criteriile stabilite pentru evaluarea scenariului trebuie să determine dacă scenariul este plauzibil, distinct, coerent, util, obiectiv și complet pentru problema la care se caută rezolvare.

Ca un scenariu să fie plauzibil, el trebuie să aibă un anumit grad de certitudine în evoluția evenimentelor viitoare. Dacă această posibilitate lipsește, scenariul respectiv nu are nicio importanță pentru domeniul pentru care a fost creat, ci doar a consumat timp și resurse. Pentru scenariile relativ simple, în care factorii luați în considerare sunt puțini, este ușor de determinat probabilitatea de apariție a situației prezentate. În cazul scenariilor complexe, cu mulți factori, trebuie utilizate programe informatice pentru calculul probabilității de realizare.

Din scenariile apropiate ca fond, va fi ales doar cel mai adecvat sau se vor reevalua toate și se va formula un nou scenariu, deoarece acestea trebuie să fie diferite unele față de altele, nu doar variații pe aceeași temă.

Coerența scenariului constă în păstrarea unui fir logic al gândirii, care urmărește scopul pentru care a fost creat și nu divergențe de la subiect. Abordarea mai multor domenii, conexe problemei identificate, va induce confuzie, iar rezultatul va fi viciat.

Utilitatea constă în plusvaloarea adusă, în oferirea unor răspunsuri la domeniul/problema pentru care a fost dezvoltat. Scopul final al scenariului este validarea, așa cum am mai menționat, a anumitor planuri strategice, dezvoltarea de noi capacități sau chiar schimbări doctrinare.

După ce s-au selectat scenariile care corespund criteriilor stabilite și s-au găsit răspunsuri pentru întrebările prezentate, trebuie întocmită o listă cu avantajele și dezavantajele fiecăruia. În funcție

de acest ultim pas, corelat cu gradul de intuiție, experiență și competență al decidenților, se va alege scenariul cel mai adecvat domeniului de referință și scopului urmărit.

Calitatea și utilitatea scenariilor strategice depinde, de asemenea, și de calitatea informațiilor avute la dispoziție de echipa de scenariști.

Concluzii și propuneri

Procesul de analiză și prognoză, la nivel strategic, într-un mediu în permanentă schimbare, cu tendințe tot mai accentuate de globalizare dar, în același timp, și de polarizare a puterii, trebuie să fie permanent și de calitate.

Dezvoltarea scenariilor strategice nu este doar un exercițiu teoretic, futurist, întrucât ele reprezintă instrumente fundamentale, importante în scopul asigurării unor răspunsuri viitoare adecvate la provocările ce pot apărea la adresa securității unui stat. În acest sens, se observă faptul că scenariile, în general, sunt instrumente analitice importante, ce reprezintă baza planificării la nivel strategic, în condiții de incertitudine. De alegerea corectă a scenariilor, verificarea lor prin exerciții și interpretarea corectă a rezultatelor depinde rezultatul viitoarelor confruntări. Un scenariu poate oferi mai multe posibilități de rezolvare a unei probleme, fără a se limita la una singură. Astfel, el reprezintă un instrument de sprijin a deciziilor.

Scenariile nu oferă răspunsuri și soluții, ci oferă o platformă pe care să se desfășoare procese (de regulă, procesul de planificare operațională/OPP) ce pot genera răspunsuri sau soluții (planuri) pentru un viitor cu un mare grad de incertitudine, folosind informații și tendințe valabile la momentul dezvoltării lor. Ele depind foarte mult de limitările cognitive sau posibilitățile de interpretare a viitorului de către persoanele implicate în elaborarea lor.

De asemenea, scenariul oferă un limbaj comun, de referință, pentru toți actorii care vor fi implicați în punerea lui în practică prin exerciții.

Scenariile de nivel strategic trebuie aduse la cunoștința factorilor politici decidenți pentru a nu crea neplăceri sau confuzii.

Corectitudinea unui scenariu strategic și a alegerilor făcute ca urmare a verificării

lui în practică va putea fi demonstrată doar de deznodământul unei viitoare confruntări pentru care el a fost întocmit. Trebuie specificat că scenariul reprezintă un instrument util în planificarea strategică, însă nu este singurul. Pentru obținerea unor rezultate bune, scenariul trebuie combinat/completat cu alte instrumente (doctrine, manuale, studii, sisteme de monitorizare etc.).

În final, în vederea uniformizării și standardizării scenariilor strategice, precum și a ușurării activității de elaborare a acestora, consider că trebuie să se respecte metodologia de dezvoltare a scenariilor strategice la nivelul Armatei României și trebuie implementate programe informatice specifice.

BIBLIOGRAFIE:

1. DAVIS, Paul; BANKES, Steven; EGNE, Michael, *Enhancing Strategic Planning with Massive Scenario Generation - Theory and Experiments*, RAND Corporation, California, 2007.

2. FITZSIMMONS, Michael, *Strategic Insights: Challenges in Using Scenario Planning for Defense Strategy*, United State Army War College Press, 2018.

3. FRANK, Libor; PROCHÁZKA Josef, "Scenarios and Capability Planning: Creation

of Scenarios as a Tool for Predicting the Future Operating Environment", *Strategos Professional Paper*, no. 1/2017, University of Defence in Brno, Czech Republic, 2017, pp. 69-82, <https://hrcak.srce.hr/file/270642>.

4. GRATCH, Jonathan; MARSELLA Stacy, "Fight the Way You Train: The Role and Limits of Emotions in Training for Combat", *Brown Journal of World Affairs*, volume X, 2003, <https://pdfs.semanticscholar.org>.

5. KOSOW, Hannah; GAßNER, Robert, *Methods of Future and Scenario Analysis*, Bonn, Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, 2008.

6. ONȚANU, Neculai; ORZEAȚĂ Mihail, *Lumea – un imens câmp de confruntări*, București, Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, 2015.

7. POTÎRNICHE, Marius Titi, „Military Scenario Development”, în *Vojenské rozhledy: Mimořádné číslo / 2017*, Praga, pp. 33-39, <http://www.vojenskerozhledy.cz/en/kategorie-clanku/vystavba-ozbrojenych-sil/tvorba-vojenskych-scenaru?highlight=WyJwb3Rpcm5pY2hlll0=>.

8. *Dispoziția privind planificarea, desfășurarea și analiza exercițiilor în Armata României*, București, 2011.

9. CANN, Anne, *Scenario-Based Strategic Planning in the U.S. Army Corps of Engineers Civil Works Program*, Institute for Water Resources, 2010.

ROLUL ABORDĂRII CUPRINZĂTOARE ÎN ELABORAREA SCENARIILOR MILITARE UTILIZÂND MODELUL PMESII

*Cristian ABAIANIȚI**

Modelul PMESII reprezintă un instrument cuprinzător în vederea elaborării unor scenarii viabile pentru validarea misiunilor tuturor instrumentelor de putere folosite în gestionarea unei situații de criză. Totodată, coerența unui astfel de instrument se poate răsfrânge asupra înțelegerii mediului de securitate a cărui definiție constituie un domeniu distinct aflat sub incidența unui scenariu cuprinzător.

În demersul nostru, am urmărit reliefaarea acelor caracteristici ale abordării cuprinzătoare, prin analiza apariției acestui concept în viziunea principalilor actori internaționali a căror responsabilitate este orientată către menținerea unui climat optim de securitate. Aceste caracteristici sunt esențiale pentru adoptarea unui model cuprinzător de analiză a mediului de securitate, aflat într-o permanență dinamicitate.

Așadar, modelul PMESII poate fi adoptat pentru elaborarea unor scenarii cuprinzătoare bazate pe situații ipotetice reieșite din analiza sistemică a mediului de securitate și care să răspundă nevoilor unei viziuni strategice. În plus, folosirea acestui model în elaborarea unor scenarii prezintă o serie de avantaje, pe care le vom identifica pe parcursul analizei noastre.

Cuvinte-cheie: scenariu; abordare cuprinzătoare; abordare integrată; abordare sistemică; instrumente de putere; securitate; model PMESII.

*„Cine nu învață din istorie,
învață din propriul eșec.”*

Winston Churchill

Introducere

Realizarea unui scenariu constituie o extrapolare a descrierii unui mediu de securitate, fapt care îi imprimă o tendință aproape universală referitoare la dificultățile întâmpinate în acceptarea consensului privind utilizarea unei singure metode de realizare a scenariului, acest lucru fiind deosebit de important pentru elaborarea prognozelor. Totodată, demersurile întreprinse în definirea securității țin mai mult de specializarea dobândită într-un anumit domeniu de activitate a celui în cauză decât de stabilirea unui gen proxim general valabil. Totuși, din multitudinea de definiții ale securității, reiese un element comun reprezentat de necesitatea acceptării unei definiții care să reflecte o

** Căpitan comandor Cristian ABAIANIȚI este doctorand în Științe militare la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. E-mail: cristache_juria@yahoo.com*

„perspectivă sistemică”¹ datorită, într-o mare măsură, migrării acestui concept din sfera militară și către alte dimensiuni nonmilitare specifice, în special, domeniului relațiilor internaționale. Așadar, o abordare sistemică a unui mediu de securitate poate reprezenta o modalitate viabilă de prefigurare a unei situații ipotetice pentru a cărei rezolvare se impune întrebuințarea tuturor instrumentelor de putere.

Totodată, benefic pentru crearea unui cadru adecvat unei perspective sistemice a unui scenariu, este și ca această abordare trebuie să fie una de tip cuprinzător. Mai mult decât atât, în condițiile evoluției sociale care marchează, în permanență, volatilitatea mediului de securitate, se impune abordarea unor soluții care exced sfera militară, tinzând să fie o expresie a tuturor instrumentelor de putere. Această expresie s-a transformat într-o permanentă provocare pentru toți teoreticienii militari în găsirea unei modalități coerente de a preziona dezvoltarea ipotetică a unei situații actuale, prin identificarea unor evenimente logice direct proporționale cu riscurile și amenințările la adresa securității, în scopul generării unor posibile căi de rezolvare.

Indubitabil, un scenariu reprezintă un instrument de bază în formularea și verificarea unor strategii, a cărui importanță se răsfrânge și asupra procesului decizional privind îndeplinirea obiectivelor strategice ce trebuie să fie proporționale cu mijloacele avute la dispoziție și în limita riscurilor acceptate de strategie. Dacă unul din elementele triadei *obiective – mijloace – riscuri* este disproporționat, atunci instrumentul sau instrumentele folosite în elaborarea unui scenariu reprezintă apanajul unor erori privind evaluarea mediului de securitate. De asemenea, nevalidarea întregii game de misiuni a unui singur instrument de putere va afecta, printr-un efect de domino, definirea misiunilor celorlalte instrumente ale puterii.

Dacă rolul pe care îl are un scenariu vizează validarea sau invalidarea misiunilor instrumentelor de putere orientate pe realizarea obiectivelor stabilite de strategie, natura unui

¹ Pentru detalii, a se vedea lucrarea Ion Chiorcea, *Rolul componentei navale în cadrul structurilor de forțe ale UE pentru asigurarea securității prin cooperare la Marea Neagră*, Editura Universității de Apărare „Carol I”, București, 2014, p. 19.

scenariu urmărește acoperirea întregii game de operații – de la cele de tip combat, de stabilitate și sprijin și până la operațiile intermediare². Dintre aceste categorii de operații, cele de stabilitate și sprijin se constituie în adevărate creuzete pentru exprimarea unei abordări cuprinzătoare a tuturor domeniilor de manifestare a securității și cu impact asupra elaborării scenariilor. În acest sens, o serie de concepte pot fi privite ca unități de etalon pentru a descrie ceea ce se dorește a fi cuprinzător în cadrul elaborării unui scenariu, respectiv, abordarea cuprinzătoare (*comprehensive approach*) – concept uzitat în NATO, operațiile bazate pe efecte (*effects-based approach to operations*), abordarea guvernamentală integrată (*whole-of-government approach*) și conceptul de misiuni integrate (*integrated missions concept*)³ – concept folosit de ONU.

1. Coerența – caracteristică fundamentală a abordării cuprinzătoare

Este evident că termenul *cuprinzător* este asociat modului de *abordare* a operațiilor, având multiple semnificații, toate vizând realizarea unor obiective prin intermediul unor activități în care este întrebuințat atât instrumentul militar, cât și cel civil în proporții care țin de viziunea strategică. Dar, până la reliefarea unor definiții ale abordării cuprinzătoare, se impune o scurtă analiză a apariției acestui concept. Așadar, apariția conceptului „abordare cuprinzătoare” este strâns legată de scopul urmărit în rezolvarea crizelor emergente în zonele de instabilitate cu care comunitatea internațională s-a confruntat în ultimul deceniu, unde o singură agenție guvernamentală sau organizație internațională nu reușea să atingă obiectivele propuse.

Prima semnificație specifică termenului *cuprinzătoare* se poate identifica în Actul Final al Conferinței Securității și Cooperării în

² Conform FT-1, *Doctrina operațiilor Forțelor Terestre*, 2017.

³ Kristiina Rintakoski & Mikko Autti, *Comprehensive Approach: Trends, Challenges and Possibilities for Cooperation in Crisis Prevention and Management*, Finland Ministry of Defence, 2008, p. 11, URL: https://www.defmin.fi/files/1316/Comprehensive_Approach_-_Trends_Challenges_and_Possibilities_for_Cooperation_in_Crisis_Prevention_and_Management.pdf, accesat la 14.12.2017.

Europa (CSCE), organizație cunoscută ca OSCE din 1995. Acest act a reprezentat rezultatul conferinței pe tema securității în Europa, temă propusă inițial de către Uniunea Sovietică – la acel moment – prin Tratatul de la Varșovia, dar nepusă în practică decât abia în anul 1975, la inițiativa guvernului Finlandei. În acest sens, în mai 1969, Finlanda a trimis un memorandum către statele europene, către SUA și Canada, oferind găzduirea unei astfel de conferințe la Helsinki. Începând cu noiembrie 1972, reprezentanții a 35 de state s-au întâlnit în următorii trei ani pentru a lucra la un proiect referitor la problema securității, a economiei și a asistenței umanitare în Europa, proiect ce a fost concretizat în Actul Final⁴ semnat la 1 august 1975 de către șefii celor 35 state. Acest act, cunoscut și ca Acordul de la Helsinki, a reprezentat o înțelegere referitoare la folosirea integrată a două instrumente, cel politic și cel militar, destinate realizării măsurilor pentru îmbunătățirea securității și cooperării în zona cuprinsă între Vancouver și Vladivostok. Așadar, încă din anul 1975, s-a demonstrat faptul că pentru gestionarea securității este nevoie de o abordare cuprinzătoare, adică de o colaborare între cele două instrumente ale puterii pentru realizarea unor obiective strategice reprezentate de menținerea securității prin realizarea cooperării.

Dezvoltarea conceptului abordare cuprinzătoare a cunoscut o evoluție direct proporțională cu evoluția crizelor, precum și a greutăților întâmpinate în găsirea soluțiilor agreeate de către toate părțile implicate. Astfel, o serie de agenții guvernamentale sau non-guvernamentale regionale și organizații internaționale au dezvoltat separat structuri care să găsească soluții viabile la problemele pe care le prezentau sistemele ce caracterizau complexitatea crizelor. Una dintre problemele principale privind aplicarea acestui concept, până în anul 2003, a fost reprezentată de lipsa coerenței referitoare la implicarea diverșilor actori care, de multe ori, urmăreau realizarea unor obiective paralele, dădeau dovadă de rivalitate și competiție inutilă, de dublarea efortului și de

subdimensionarea capacității economice alocate susținerii efortului depus.

Într-o primă concluzie, coerența reprezenta caracteristica necesară pentru rezolvarea tuturor dificultăților întâmpinate în abordarea crizelor, așa cum reiese și din definiția conceptului abordare cuprinzătoare expusă în Directiva de Planificare Cuprinzătoare a Operațiilor, versiunea 1.0 ediția din 2010, respectiv „un mijloc de a asigura un răspuns coordonat și coerent la o criză de către toți actorii participanți”⁵. Mai mult decât atât, considerând realizarea obiectivelor exprimate în termeni de efecte, o abordare cuprinzătoare a unei operații de stabilitate poate fi descrisă ca fiind *maniera coerentă de aranjare a efectelor necesare pentru realizarea obiectivelor în cadrul unui design*.

Deși nu există o definiție larg acceptată a abordării cuprinzătoare, toate aceste reliefări sunt aproape sinonime referitor la coerența relațiilor dintre diferitele structuri guvernamentale implicate în realizarea unei abordări comune de integrare a tuturor domeniilor care pot fi cuprinse într-o misiune internațională (domeniul politic, cel militar, economic, social, al infrastructurii și informațional). Singura diferență identificată în înțelesul acestui concept este dată de maniera și gradul de implicare, respectiv *coerența, cooperarea, colaborarea și coordonarea și coexistența*⁶.

Astfel, atunci când ne referim la coerență, ne referim la o acțiune comună, care urmărește „împărțirea aceleiași viziuni strategice și a acelorași obiective în cadrul unui mandat comun”⁷. Spre deosebire de coerență, cooperarea presupune adoptarea unei acțiuni comune, dar care vizează realizarea unor obiective „complementare și/sau care se suprapun”⁸. Colaborarea și coordonare sunt utilizate atunci când mai mulți actori desfășoară „acțiuni diferite

⁴ Pentru detalii, a se vedea Commission on Security and Cooperation in Europe, *The Helsinki Process and the OSCE*, URL: <https://www.csce.gov/about-csce/helsinki-process-and-osce>, accesat la 11.01.2018.

⁵ *** Allied Command Operations, *Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim V1.0*, Supreme Headquarters Allied Power Europe, Belgium, 17.12.2010, p. 2 – 2.

⁶ Kristiina Rintakoski & Mikko Autti, *op. cit.*

⁷ Karsten Friis, Pia Jarmyr, *Comprehensive Approach: Challenges and opportunities in complex crisis management*, Norwegian Institute of International Affairs, Oslo, 2008, p. 7.

⁸ *Ibidem*.

conform mandatelor specifice fiecăruia în parte, dar care prezintă anumite interese sau similitudini în ceea ce privește viziunile lor strategice⁹. Coexistența reprezintă gradul cu nivelul cel mai redus al implicării, în care acțiunile desfășurate nu prezintă nici o similitudine în ceea ce privește viziunea strategică sau obiectivele urmărite, acestea fiind conform unor mandate diferite.

Referindu-ne în continuare la coerență, vom face o scurtă analiză a definiției acestui termen esențial pentru abordarea cuprinzătoare. Conform Dicționarului explicativ al limbii române, coerența reprezintă „legătură strânsă (și armonioasă) între părțile sau elementele unui întreg¹⁰. Din această definiție reținem substantivul *legătură* ca fiind genul proxim (i.e. primul termen relevant al unei definiții), iar adjectivele *strânsă* și *armonioasă* ca fiind diferența specifică, constituind astfel elementele-cheie care imprimă substanță abordării cuprinzătoare.

Un alt înțeles al coerenței în contextul abordării crizelor este „efortul de dirija o gamă largă de activități de natură politică, de securitate, a dezvoltării, a aplicării legii și a drepturilor omului, întreprinse în cadrul unui sistem al abordării cuprinzătoare pentru realizarea unor obiective strategice comune¹¹”.

Din analiza celor două definiții, reies următoarele: *elementele* sunt reprezentate de cele cinci domenii de activitate¹² (politic, securitate, dezvoltare, juridic și drepturile omului), *întregul* este reprezentat de conceptul abordare cuprinzătoare, iar *legătura strânsă/armonioasă* poate fi asociată efortului. Așadar, germenul care a dat naștere conceptului abordare cuprinzătoare a fost reprezentat de coerență,

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ Academia Română, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 193.

¹¹ Cedric de Coning, *The United Nations and the Comprehensive Approach*, Danish Institute for International Studies, 2008, p. 8.

¹² Aceste domenii pot fi considerate precursori ale celor din cadrul modelului PMESII (politic, militar, economic, social, infrastructură și informații) care reprezintă un model de tip SoSA (*Sistem of Systems Approach*), model care semnifică o abordare, prin prisma celor șase domenii, privind evaluarea mediului operațional în scopul identificării problemei operative și a modului de rezolvare a acesteia.

având ca semnificație realizarea efortului, fără a fi precizat cum trebuie realizat acesta. În acest sens, o serie de agenții guvernamentale și de agenții internaționale au încercat dezvoltarea unor noi concepte, modele sau instrumente pentru îmbunătățirea coerenței, respectiv pentru definirea efortului. Deși fără să colaboreze între ele, aceste agenții vizau îmbunătățirea efortului, printr-o armonizare și sincronizare a activităților desfășurate de toți actorii locali și internaționali pe timpul analizei, planificării, implementării și evaluării. Se observă, așadar, un prim pas făcut înainte în evoluția coerenței, respectiv, definirea efortului prin armonizare și sincronizare, precum și etapele procesului de rezolvare a unei crize – analiză, planificare, implementare și evaluare.

Până la acest punct al analizei noastre, avem următoarea descriere a coerenței: realizarea efortului de armonizare și sincronizare a activităților specifice celor cinci domenii (politic, securitate, dezvoltare, juridic și drepturile omului) pe timpul analizei, planificării, implementării și evaluării în scopul realizării obiectivelor strategice.

În perioada anilor 2003-2005, Uniunea Europeană, NATO și ONU dezvoltă separat abordări specifice fiecăruia pentru rafinarea coerenței, respectiv de îmbunătățire a efortului de armonizare și sincronizare. De asemenea, o serie de state dezvoltă, independent, modalități pentru implementarea coerenței interdepartamentale prin intermediul conceptului *abordare guvernamentală integrată* care este asimilată la nivelul UE cu *abordarea europeană integrată*¹³ (*whole-of-EU approach*), iar în cadrul NATO, cu abordarea cuprinzătoare.

Pentru o mai bună înțelegere a coerenței prin prisma evoluției abordării cuprinzătoare, în continuare, vom prezenta și analiza apariția și evoluția conceptului abordare cuprinzătoare în viziunea principalilor actori internaționali.

¹³ Fernanda Faria, *What EU Comprehensive Approach, Challenges for the EU Action Plan and Beyond*, European Center for Development Policy Management, 2014, p. 4.

2. Abordarea cuprinzătoare în viziunea ONU

În anul 2005, prin vocea secretarului general Kofi Annan, ONU definește conceptul *misiune integrată* ca fiind „principiul de bază pentru designul și implementarea operațiunilor complexe ale ONU în situații post-conflict și pentru a lega diferitele domenii ale procesului de consolidare a păcii (politic, dezvoltare, asistență umanitară, drepturile omului, juridic, social și securitate) într-o strategie coerentă”¹⁴. Mai târziu, în anul 2008, secretarul general al ONU, Ban Ki-moon, consideră conceptul *abordare integrată*¹⁵ ca fiind mai adecvat decât cel al misiunilor integrate, menționând că diferența nu este dată de necesitatea integrării structurale, ci de cea a integrării procedurale, adică a unui „parteneriat strategic dintre operația ONU de menținerea păcii și echipa locală ONU, parteneriat prin care se asigură că toate componentele sistemului ONU funcționează într-o manieră coerentă și de sprijin reciproc, precum și printr-o colaborare strânsă cu alți parteneri”¹⁶. Pentru a înțelege această nouă abordare, vom prezenta succint diferențele dintre cele două concepte, *abordare integrată* și *misiune integrată*.

Conceptul *abordării integrate* survine în situația încetării ostilităților, respectiv, în urma unei operații de restabilire a păcii, a cărei misiune continuă, de regulă, cu una de consolidare a păcii. În această situație, pe lângă mijloacele utilizate în restabilirea păcii (din sistemul ONU), iau parte și alte mijloace de consolidare a păcii (independente de ONU) ale căror acțiuni sunt coordonate de echipa locală ONU, acțiuni ce vizează îndeplinirea obiectivelor intermediare integrate într-o astfel de manieră, încât să ducă la realizarea obiectivelor principale ale operației.

Acest concept este mai mult bazat pe integrarea procedurală, respectiv pe integrarea obiectivelor, fără a fi prevăzută o structură definită în prealabil. De asemenea, este aplicabil atât pe timpul conflictelor, cât și pe timpul situațiilor postconflict. Conceptul *abordării integrate* este potrivit în operațiile de restabilire a păcii atunci când, pe lângă componenta militară, care are

o sarcină esențială în sprijinul instrumentului diplomatic, avem și o componentă civilă, a cărei sarcină, respectiv cea de asistență umanitară, este una mai mult de tip implicit/dedus; pe timpul operațiilor de consolidare a păcii, rolurile sunt inversate.

Conceptul *misiune integrată* reprezintă un concept care are definite în prealabil procesele, mecanismele și structura organizatorică pentru înlesnirea îndeplinirii misiunii principale. Este un concept ce descrie coordonarea acțiunilor tuturor actorilor ONU pentru realizarea misiunilor specifice stabilite prin manuale, instrucțiuni etc. și a căror realizare duce la îndeplinirea misiunii principale a operației. De asemenea, este aplicabil, în general, în situații postconflict, fără a fi nevoie de mijloacele independente (alți actori non-ONU) aflate sub coordonarea ONU. De asemenea, acest concept este pretabil în operațiile de consolidare a păcii sau de restabilire a păcii în care sunt implicate doar mijloacele aparținând direct ONU, unde componenta civilă are rolul principal, efortul fiind atribuit acesteia, componenta militară având sarcini implicite/deduse.

Din analiza celor două concepte, putem concluziona că abordarea integrată este mai cuprinzătoare decât conceptul misiuni integrate, datorită raportării și la alți actori non-ONU cu care se colaborează în situații de criză. Acest caracter cuprinzător este conferit și de cerințele *abordării integrate*, respectiv:

- o viziune comună pentru realizarea obiectivelor strategice;
- o planificare integrată sau cât mai interconectată între toate instrumentele utilizate;
- un set agreat privind rezultatele așteptate, încadrarea temporală și responsabilitățile privind realizarea sarcinilor esențiale pentru consolidarea păcii;
- un mecanism agreat privind monitorizarea și evaluarea¹⁷.

Totodată, abordarea integrată are ca reper realizarea obiectivelor, pe când conceptul misiuni integrate urmărește îndeplinirea misiunii principale prin coordonarea tuturor celorlalte misiuni intermediare.

¹⁴ Cedric de Coning, Karsten Friis, *Coherence and Coordination, The Limits of the Comprehensive Approach*, Norwegian Institute for International Affairs, 2011, p. 5.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Cedric de Coning, *op. cit.*, p. 11.

3. Abordarea cuprinzătoare în viziunea UE

În *Strategia de Securitate Europeană*¹⁸ adoptată în 2003, Uniunea Europeană definește mediul de securitate ca fiind incert, caracterizat de terorism, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflicte regionale, decăderea unor state și criminalitate organizată. Referitor la coerența politicii de securitate, UE recunoaște necesitatea de a integra toate instrumentele sale și de a coopera multilateral cu ceilalți actori internaționali atât în plan extern, cât și în plan intern, respectiv cu toți membrii comunității. Această cooperare multilaterală în plan intern și extern a reprezentat elementul de început al unei abordări cuprinzătoare, fiind un aspect ce a suscitat dispute permanente între membrii comunității europene, consensul fiind greu de atins, datorită diverselor probleme, cum ar fi: priorități guvernamentale și obiective diferite, mandate distincte și căi diferite de îndeplinire, principii și reguli diferite folosite de instrumentele financiare proprii etc. Astfel, perioada anilor 2003-2013 a reprezentat o perioadă de uniformizare a tuturor acestor diferențe prin dezbateri și confruntări politice completate și de experiența acumulată în urma participării în anumite operații și misiuni¹⁹ atât în interiorul spațiului european, cât și în afara acestuia.

Totodată, fără a fi exprimate în mod explicit, începuturile abordării cuprinzătoare sunt date încă din perioada de debut (1999) a Acordului Berlin Plus, între NATO și UE (intrat în vigoare în 2003). Acest acord se referă la: schimbul de informații clasificate cu respectarea reciprocă a regulilor privind securitatea informației; asigurarea accesului la capacitățile de planificare ale NATO pentru operațiile conduse de către UE; disponibilitatea mijloacelor și capacităților NATO folosite în operațiile civil-militare conduse de către UE; proceduri de punere la dispoziție,

¹⁸ *Strategia de Securitate Europeană*, URL: <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>, accesată la 04.01.2018.

¹⁹ Pentru detalii, a se vedea EEAS, *Military and civilian missions and operations*, URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/430/Military%20and%20civilian%20missions%20and%20operations, accesat la 06.01.2018.

monitorizare, restituire și recuperare a mijloacelor și capacităților NATO; termeni de referință pentru implicarea loțiitorului SACEUR în ceea ce privește comanda operațiilor UE; mecanisme de consultare UE-NATO privind folosirea mijloacelor și capacităților NATO pe timpul operațiilor conduse de către UE; aranjamente pentru cerințe de capacitate coerente și consolidate reciproc, în special încorporarea în planificarea de apărare a NATO a nevoilor și capacităților militare care ar putea fi necesare pentru operațiile militare conduse de către UE²⁰.

În urma *Comunicării comune*²¹ din anul 2013, este menționat și descris conceptul „abordare cuprinzătoare” ca referindu-se „nu doar la utilizarea în comun a instrumentelor și resurselor UE, ci și la împărtășirea unei responsabilități comune atât de către statele membre, cât și de către organismele UE. [...] Prin aducerea acestora la un loc [...], pentru a lucra într-o manieră înrunită, la nivel strategic, UE poate defini și apăra mai bine interesele și valorile sale fundamentale, își poate promova principalele obiective politice și preveni crizele sau ajuta la reinstaurarea stabilității”²².

Conform aceluiași document, cerințele abordării cuprinzătoare sunt reprezentate de: dezvoltarea unei analize comune, definirea unei viziuni strategice comune, accent pe prevenire, mobilizarea capacităților și a punctelor tari ale UE, angajamentul pe termen lung, corelarea politicilor cu acțiunile interne și externe, o mai bună folosire a delegațiilor UE și lucrul în parteneriat.

Comparând caracteristicile abordării cuprinzătoare în viziunea UE cu cele ale abordării integrate în viziunea ONU, putem identifica

²⁰ Pentru detalii, a se vedea EEAS, *Shaping of a Common Security and Defence Policy*, subcapitolul The Berlin Plus agreement, trad. noastră, URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/5388/shaping-common-security-and-defence-policy_en, accesat la 06.01.2018.

²¹ ***Joint Communication to the European Parliament and the Council, *The EU's comprehensive approach to external conflict and crises*, Bruxelles, 11.12.2013, URL: http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/csdp/structures-instruments-agencies/eu-military-staff/save_the_date/docs/joint_communication_on_comprehensive_approach.pdf, accesat la 05.01.2018.

²² *Ibidem*, p. 3, trad. noastră.

anumite diferențe ce provin din viziunea privind modul de gestionare a unei situații de criză. Astfel, o primă diferență constă în domeniul definitoriu al viziunii, respectiv politica externă, în cazul UE, și asistența umanitară, în cazul ONU. Ca rezultat al domeniului diferit al viziunii, o altă diferență este dată de posibilitatea angajamentului pe termen lung al politicii externe în cazul UE și, pe termen scurt, al asistenței umanitare în cazul ONU. A treia diferență constă în etapele procesului de rezolvare a unei crize pe timpul cărora este aplicată abordarea cuprinzătoare, respectiv pe timpul planificării și evaluării, în cazul ONU, și pe timpul analizei și implementării, în cazul UE.

Ca urmare a Comunicării comune, în anul 2014, Consiliul UE emite un document unde definește, pentru prima dată, conceptul abordare cuprinzătoare ca fiind „atât o metodă generală de lucru, cât și un set concret de măsuri și procese care, pe baza unei viziuni strategice comune și având la dispoziție o gamă largă de instrumente și mijloace, îmbunătățesc modul colectiv al UE de a dezvolta, integra și furniza politici, metode de lucru, acțiuni și rezultate de o manieră mai coerentă și mai eficientă”²³. Măsurile la care se face referire în această definiție reprezintă tocmai cerințele abordării cuprinzătoare enumerate anterior.

Mai departe, Consiliul stabilește momentul când ar trebui implementat acest concept, respectiv din momentul analizei situației care ar putea degenera într-o criză, analiză care reprezintă prima etapă a procesului de rezolvare a unei situații de criză. Astfel, această analiză trebuie să fie coordonată, comună și orientată pe trei direcții: către fiecare zonă/regiune cu potențial risc la adresa securității UE, către dinamicitatea conflictului, precum și către elementele generatoare ale situației de criză. De asemenea, pentru realizarea acestei analize, „trebuie implicate, la un loc, toate politicile și mijloacele disponibile din următoarea gamă: diplomație, securitate, dezvoltare, juridic, asistență umanitară

și migrație”²⁴. Se observă introducerea migrației, având în vedere provocările la adresa securității cu care UE s-a confruntat din anul 2014.

În continuare, în anul 2015, este emis *Planul de acțiune pentru aplicarea abordării cuprinzătoare în conflictele și crizele externe*²⁵ unde conceptul abordare cuprinzătoare este clar delimitat la „a lucra mai bine împreună în scopul îmbunătățirii coerenței, eficienței și impactului politicii și acțiunii europene în ceea ce privește prevenirea conflictelor și rezolvarea crizelor. (...) De fapt, abordarea cuprinzătoare nu se referă la «ce trebuie să faci», ci mai mult la «cum să faci» și cum să folosești mai bine resursele și instrumentele colective ale UE, în special în conflicte și situații de criză”²⁶.

Referindu-ne la evoluția conceptului abordare cuprinzătoare așa cum a fost descris în 2013 în Comunicarea comună, apoi definit în 2014 în Comunicarea Consiliului European și, în final, redefinit pentru a fi implementat conform Planului de acțiune din 2015, putem remarca următoarele:

- conceptul de abordare cuprinzătoare descris în Comunicarea din 2013 poartă amprenta lipsei numitorului comun referitor la colaborarea multilaterală privind coerența atât a politicii interne, cât și a celei externe;
- în Comunicarea Consiliului European din 2014 sunt inserate, în cadrul definiției, elementele caracteristice ale abordării cuprinzătoare, respectiv coerența și eficiența. Mai mult decât atât, această definiție este exprimată logic, ca urmare a elementelor componente ale unei definiții generale, respectiv genul proxim fiind dat de metoda generală, iar diferența specifică fiind marcată de expresia care îmbunătățește modul colectiv al UE de a dezvolta, selecta și furniza o politică, metodele de lucru și acțiunile într-o manieră mai coerentă și mai eficientă;
- semnificația abordării cuprinzătoare din Planul de acțiune din 2015 este orientată mai mult

²⁴ *Ibidem*, trad. noastră.

²⁵ ***Joint Staff Working Document, *Taking forward the EU's Comprehensive Approach to external conflict and crises Action Plan 2015*, Bruxelles, 10.04.2015, URL: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7913-2015-INIT/en/pdf>, accesat la 07.01.2018.

²⁶ *Ibidem*, p. 2.

²³ *** *Council conclusions on the EU's comprehensive approach*, Bruxelles, 2014, p. 1, URL https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/142552.pdf, accesat la 06.01.2018, trad. noastră.

spre „cum să faci” în detrimentul a „ce trebuie să faci”, respectiv spre a lucra mai bine pentru o mai bună coerență și eficiență privind politica și acțiunile UE în ceea ce privește prevenirea conflictelor și rezolvarea crizei.

Pe baza analizei mediului de securitate, în noua strategie din 2016, respectiv *Strategia Globală privind Politica Externă și de Securitate a Uniunii Europene – Viziune unitară, acțiune comună: o Europă mai puternică*²⁷, UE recunoaște că prosperitatea, democrația și pacea sunt puse sub semnul întrebării, iar dacă UE era văzută ca o organizație de tip soft ce uzita, în principal, instrumentul civil, acest fapt trebuie reconsiderat, având în vedere noile riscuri și amenințări identificate. Având experiența conflictelor din Libia și Siria, unde pacea, democrația și prosperitatea nu au fost atinse, ci dimpotrivă, s-a dat naștere unor noi amenințări reprezentate de terorism și migrație, UE adoptă o nouă abordare a conflictelor, respectiv abordarea integrată²⁸, care „descrie modalitatea de a asigura, eficient și rapid, răspunsul în situație de criză, (...) până la desfășurarea operației sau misiunii de gestionare a crizelor sau de sprijin a capacității de reconstrucție”²⁹. O altă definiție cuprinzătoare a acestui concept este următoarea: „abordarea tuturor dimensiunilor și etapelor unui conflict, de la acțiuni timpurii și de prevenire și până la rămânerea în zonă, acolo unde este posibil, destul timp pentru ca pacea să devină stabilă”³⁰.

Din analiza celor două definiții rezultă anumite aspecte definitorii: dacă strategia UE din 2003 era orientată pe prevenirea situațiilor de criză, ce ar fi putut avea repercusiuni asupra securității proprii, strategia din 2016 poartă amprenta unei noi direcții, respectiv către necesitatea unei acțiuni externe imprimată de interesele UE – pacea și securitatea, prosperitatea, democrația, ordinea

²⁷ *A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy – Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe*, URL: <https://europa.eu/globalstrategy/>, accesat la 10.01.2018.

²⁸ *Ibidem*, p. 9.

²⁹ European External Action Service, *The EU Global Strategy – year 1*, URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/49750/eu-global-strategy-%E2%80%93-year-1_hi, accesat la 11.01.2018.

³⁰ Definiție disponibilă la <https://europa.eu/globalstrategy/en/integrated-approach-conflicts>, accesat la 11.01.2018.

globală bazată pe reguli – toate exprimate la nivel global. Această acțiune externă poate fi orientată asupra unui conflict în toate etapele sale, caz în care se pretează a doua definiție, sau poate fi orientată asupra unei situații de criză, caz în care este valabilă prima definiție. Cele două definiții sunt similare, singura diferență este dată de angajamentul pe termen lung în toate etapele conflictului sau pe termen mai scurt, în situația unei crize.

4. Abordarea cuprinzătoare în viziunea NATO

Premisele dezvoltării conceptului de abordare cuprinzătoare în NATO încep să fie cristalizate încă din anul 1990 când, la reuniunea de la Londra a șefilor de stat și de guvern, a apărut necesitatea reconsiderării misiunilor ce reprezentau, încă de la înființarea acestei alianțe, o contrapondere a tendințelor hegemonice ale unor actori de tip statal și, ulterior, a măsurilor stabilite în Tratatului de la Varșovia. Transformările survenite pe scena geopolitică a Europei din perioada 1989-1991 au dus la reconfigurarea spațiului euroatlantic, ceea ce a impus o analiză atentă a viitoarelor obiective strategice pentru salvagardarea libertății comune. Astfel, necesitatea păstrării obiectivelor „menținerea păcii” și „menținerea securității Organizației Tratatului Nord-Atlantic”³¹ menționate în Conceptul Strategic 14/3 din 1968, a condus la reevaluarea contextului strategic caracterizat de riscuri și amenințări la adresa securității NATO, altele decât cele reprezentate de Tratatul de la Varșovia. Astfel, Conceptul Strategic de la Roma din 1991 identifică aceste riscuri și amenințări la adresa securității statelor membre NATO ca reieșind din posibile instabilități ce pot apărea atât în Europa Centrală și de Est, în Orientul Mijlociu, cât și în sudul Mării Mediterane, situații caracterizate de dificultăți politice, economice, sociale și etnice rezultate din evenimentele recent desfășurate. Totodată, în cadrul acestui concept strategic este menționat și

³¹ *** North Atlantic Military Committee, *Final Decision on MC 14/3 – Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area*, 16 ianuarie 1968, p. 7, URL: <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a680116a.pdf>, accesat la 11.01.2018.

descrie conceptul abordare cuprinzătoare ca fiind „baza politicii de securitate a Alianței”³², politică ce vizează „realizarea obiectivelor de salvagardare a siguranței și a integrității teritoriale a statelor membre, precum și de stabilire a unei ordini corecte și durabile în Europa, prin intermediul mijloacelor politice și militare”³³.

În perioada 1992-1995, ca urmare a conflictelor din Bosnia-Herțegovina, cu implicații asupra securității Europei și a NATO, Alianța își propune să dezvolte noi abordări conceptuale pentru înțelegerea comună a modului de rezolvare a sarcinilor unei operații de menținerea păcii conduse de ONU și CSCE. În acest sens, pentru o cooperare eficientă între NATO și ONU/CSCE, o serie de definiții cuprinzătoare sunt oferite pentru a înțelege modul de operare al ONU și CSCE referitor la menținerea păcii. Astfel, în Raportul din 1993³⁴, întocmit de către Consiliul pentru Cooperare al NATO referitor la cooperarea în domeniul menținerii păcii, sunt definite o serie de concepte legate de acest domeniu pentru o mai bună înțelegere a viziunii ONU, după cum urmează: acțiuni de prevenire a conflictelor, de restabilire a păcii, de impunere a păcii, de menținere a păcii, de consolidare a păcii.

În Comunicatul Final³⁵ din 03.06.1996, NATO recunoaște rolul esențial pe care îl are Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE, fosta CSCE) în menținerea securității și stabilității în Europa. De aceea, în urma Summitului de la Lisabona din anul 1996, OSCE adoptă Modelul comun și cuprinzător de securitate al secolului al XXI-lea (*Common and Comprehensive Security Model for Europe for the twenty-first century*) pe care NATO îl consideră un instrument esențial în abordarea cuprinzătoare

a securității prin prisma dimensiunilor³⁶ necesar a fi avute în vedere în prevenirea, gestionarea și soluționarea conflictelor, respectiv:

- *dimensiunea umană*, cu referire la drepturile și libertățile umane care ar putea fi periclitate de riscurile reprezentate de fraudă electorală, atacurile la independența presei, naționalismul agresiv, rasismul, șovinismul, xenofobia și antisemitismul;

- *dimensiunile economică, socială și de protecția mediului*, a căror riscuri identificate imprimă necesitatea gestionării cauzelor care le-au produs prin cooperarea cu alte instituții internaționale relevante în domeniile respective.

În contextul crizei din Kosovo, unde NATO desfășura operația *Allied Force*, la 24 aprilie 1999, în cadrul Summitului de la Washington este emis Conceptul Strategic „*Alianță pentru secolul 21*”³⁷. Confruntându-se cu surpriza prelungirii operației (inițial multe oficialități NATO au estimat durata acestei operații nu mai mult de câteva zile) din cauza subaprecierii voinței lui Slobodan Miloșevici de a rezista, NATO reafirmă, în cadrul conceptului strategic, necesitatea unei abordări extinse³⁸ care să nu pună accent doar pe dimensiunea militară, ci și pe cea politică, economică, socială și umanitară. Deci, efortul internațional „pentru dezvoltarea și stabilizarea [unei regiuni] trebuie să fie cuprinzător, coerent și coordonat”³⁹, iar abordarea extinsă reprezintă „elementul de bază prin care Alianța își îndeplinește eficient sarcinile fundamentale de securitate și contribuie la efortul său de dezvoltare a unei cooperări eficiente cu alte organizații europene și

³² *** Heads of State and Government, *The Alliance's New Strategic Concept*, North Atlantic Council, Rome, 1991, paragraph 23, URL: https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_23847.htm, accesat la 11.01.2018.

³³ *Ibidem*, paragraph 23, trad. noastră.

³⁴ *** North Atlantic Co-operation Council, *Report to the Ministers*, 1993, pp. 1-2, disponibil la https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24152.htm?selectedLocale=en, accesat la data de 13.01.2018.

³⁵ Pentru detalii, a se vedea URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25065.htm?selectedLocale=en accesat la 13.01.2018.

³⁶ *** Organization for Security and Cooperation in Europe, *Lisbon Document 1996*, Lisabona, 03.12.1996, p. 6, URL: <http://www.osce.org/mc/39539?download=true>, accesat la 13.01.2018.

³⁷ North Atlantic Treaty Organization, *The Alliance's Strategic Concept*, 1999, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm?mode=pressrelease, accesat la 13.01.2018.

³⁸ În cadrul Conceptului Strategic „O Alianță pentru Secolul 21” NATO face referire la abordarea extinsă (*broad*) pe care, din punctul nostru de vedere, o vom asimila cu abordarea cuprinzătoare.

³⁹ North Atlantic Treaty Organization, *An Alliance for the 21st Century*, 1999, p. 6, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27440.htm?selectedLocale=en, accesat la 13.01.2018.

Euro-Atlantice, precum și cu Organizația Națiunilor Unite⁴⁰. Privitor la abordarea cuprinzătoare, acest concept strategic o asimilează cu *abordarea extinsă*⁴¹ (*broad approach*) atunci când face referire la relațiile cu organizațiile internaționale (UEO/UE, OSCE, ONU), iar când menționează relațiile cu alte state partenere (ex. Rusia, Ucraina, statele mediteraniene din cadrul Dialogului Mediteranean) este adusă în atenție *abordarea cooperativă*⁴² (*co-operative approach*). De asemenea, pentru niciuna din cele două tipuri de abordări nu este furnizată o definiție clară, științifică și lipsită de ambiguități. Ceea ce apare în cuprinsul conceptului strategic din 1999 poate fi atribuit înțelesului specific termenului *cuprinzător*, și anume multidimensionalitatea (politic, militar, economic, social și umanitar), coerența și coordonarea, acestea putând fi considerate elemente definitorii ale unei abordări cuprinzătoare.

Ca urmare a atacului terorist din 11 septembrie 2001, NATO redefinește aria riscurilor, realocând o atenție deosebită riscului reprezentat de terorismul modern, a cărui magnitudine demonstrată în cadrul acestui atac impune un răspuns „multidirecțional și cuprinzător”⁴³. NATO se angajează să sprijine intens organizațiile internaționale pentru combaterea naturii multidirecționale a terorismului folosind mijloace politice, diplomatice, economice și militare, concomitent cu explorarea unor noi căi și metode pentru îmbunătățirea cooperării în combaterea acestui flagel.

O altă etapă în materializarea conceptului abordare cuprinzătoare este reprezentată de Summitul de la Istanbul din 24 iunie 2004, unde s-a recunoscut faptul că, pentru a face față noilor provocări ale mediului strategic caracterizat de riscuri din ce în ce mai ridicate privind agresivitatea și caracterul decisiv, este nevoie de capabilități adecvate puse la dispoziție de state

care să manifeste disponibilitate și rapiditate. De asemenea, un proces decizional la nivel politic caracterizat de consultări profunde și echilibrate referitor la înțelegerea comună a scopului și a modului de realizare ar constitui nuanțări demne de luat în considerare pentru realizarea a ceea ce înseamnă cuprinzător. În plus, definirea clară și comună a viziunilor și a obiectivelor înainte de începerea unei operații ar limita divergențele cu implicații asupra suveranității statelor furnizoare de astfel de capabilități.

Este deja arhicunoscut faptul că NATO este o alianță politico-militară care nu posedă capabilități civile destinate pentru a susține operații cu caracter civil. De aceea, pentru a compensa această deficiență, a fost subliniată, în cadrul Comunicatului⁴⁴ din 08 iunie 2006, nevoia stringentă de cooperare practică cu diferiți parteneri, organizații internaționale și alte agenții non-guvernamentale pentru a colabora mai eficient atât pe timpul planificării, cât și pe timpul conducerii unei operații cu caracter civil. Acest aspect recunoscut reprezintă un preambul la ceea ce va fi fost statuat în cadrul Summitului de la Riga, eveniment considerat a fi de o importanță deosebită în definirea și dezvoltarea ulterioară a conceptului de abordare cuprinzătoare.

Declarația din 29 noiembrie 2006 a Summitului de la Riga începe prin a defini riscurile ce caracterizează mediul complex de securitate al vremii, respectiv terorismul, care evoluează din ce în ce mai mult în amploare la scară globală și prin diversitatea mijloacelor utilizate, a fenomenului de proliferare a armelor de distrugere în masă și a instabilității cauzate de incapacitatea unor state de a governa sau a unor state aflate în dizolvare. Ca rezultat, NATO își propune să îmbunătățească aplicarea coerentă a propriilor instrumente folosite în situațiile de criză, concomitent cu cooperarea practică la toate nivelurile (strategic, operativ și tactic) cu toate părțile implicate în gestionarea crizei, atât pe timpul planificării, cât și pe timpul desfășurării operațiilor. Această propunere vizează ajustarea procedurilor de planificare militară și politică, cu

⁴⁰ North Atlantic Treaty Organization, *The Alliance's Strategic Concept*, 1999, p. 6, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en, accesat la 13.01.2018.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ North Atlantic Treaty Organization, *NATO's Response to Terrorism*, 06.12.2001, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_18848.htm?selectedLocale=en la 15.01.2018.

⁴⁴ Meeting of the North Atlantic Council in Defence Ministers session held in Brussels on Thursday, *Final communiqué*, 8 June 2006, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_22441.htm?selectedLocale=en, accesat la 16.01.2018.

accent pe cooperarea civil-militară. Totodată, în cadrul acestui summit, a fost aprobată directiva politică cuprinzătoare, care definește viziunea politică, precum și cerințele impuse transformării instrumentului militar în domeniul planificării și al conducerii operațiilor. Una dintre cele 10 cerințe cuprinzătoare impuse transformării este dată de „abilitatea și flexibilitatea de a conduce operații prin coordonarea, într-o manieră cuprinzătoare, a diferitelor eforturi ale mai multor autorități, instituții și națiuni, în scopul de a obține rezultatele dorite și, în situația în care acești actori pot desfășura activități de luptă, de stabilitate, de reconstrucție, de reconciliere sau umanitare de manieră simultană”⁴⁵.

În cuprinsul acestor ghiduri, nu este inclusă o definiție clară a conceptului abordare cuprinzătoare, ci doar explicații referitoare la ceea ce se dorește a fi cuprinzător. Aceste explicații sunt raportate la necesitatea transformării planificării și a conducerii unei operații care să răspundă nevoii de integrare a finalităților, căilor și a mijloacelor. Așadar, cerința prezentată poate fi considerată ca o primă definiție a abordării cuprinzătoare, a cărei descriere, în termeni de artă operativă, este următoarea: *abilitatea, creativitatea, experiența de a integra (pe timpul planificării) și de a coordona (pe timpul ducerii) sarcinile esențiale, atât ale componentei militare, cât și ale componentei civile implicate într-o operație, în scopul realizării obiectivelor stabilite pentru îndeplinirea stării finale dorite.*

Din punct de vedere militar, această abordare a unei operații este denumită, în cadrul Directivei politice cuprinzătoare⁴⁶, ca fiind *abordarea bazată pe efecte*⁴⁷ („*effects based approach*” – engl.) fiind considerată cea mai reprezentativă pentru înțelegerea coerenței privind modul de realizare a integrării și a coordonării efectelor, acestea din

urmă fiind elemente comune la care se raportează toți actorii implicați într-o operație. În concluzie, conceptul „abordare cuprinzătoare” este un concept specific domeniului politic, diplomatic, economic și civil, iar conceptul „abordare bazată pe efecte” este un concept specific domeniului militar.

În cadrul Summitului de la București, din aprilie 2008, Consiliul Nord-Atlantic reafirmă necesitatea abordării cuprinzătoare a provocărilor mediului de securitate, având exemplul crizelor încă nerezolvate din Balcani și Afganistan. Pe lângă necesitatea adaptării planificării și conducerii operațiilor într-un astfel de mediu, pentru realizarea a ceea ce se dorește a fi abordarea cuprinzătoare, NATO pune accent atât pe instruire și educație, cât și pe îmbunătățirea cooperării cu alți actori globali.

Ca urmare a sarcinii primite de către secretarul general al Alianței, Anders Fogh Rasmussen, de a organiza un grup de experți pentru stabilirea unor linii directoare ale unui nou Concept Strategic, în data de 17 mai 2010 este finalizat un Raport denumit „NATO 2020: securitate asigurată; angajare dinamică”⁴⁸, unde este clarificat conceptul abordare cuprinzătoare, înțeles greșit în anumite medii ca fiind „o dorință a NATO de a-și atribui o poziție globală dominantă sau de a pune organizațiile civile sub control militar”⁴⁹. În acest sens, pentru a înlătura astfel de erori ale semnificației termenului cuprinzător este evidențiată o altă definiție a abordării cuprinzătoare ca „nefiind vorba despre o ierarhie, ci despre recunoașterea faptului că securitatea are următoarele dimensiuni: militară, politică, economică și socială. Rezultă, deci, că realizarea securității va necesita, deseori, angajarea eficientă a mai multor tipuri de parteneri pentru a aduce la un loc diverse elemente în cadrul unei singure strategii comune”⁵⁰. Așadar, abordarea cuprinzătoare reprezintă angajarea coerentă a tuturor părților implicate în scopul integrării

⁴⁵ North Atlantic Treaty Organization, *Comprehensive Political Guidance*, 29.11.2006, Part 3, 16.h, trad. noastră, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_56425.htm?selectedLocale=en, accesat la 16.01.2018.

⁴⁶ *Comprehensive Political Guidance*, 2006, disponibil la adresa https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_56425.htm

⁴⁷ North Atlantic Treaty Organization, *Comprehensive Political Guidance*, 29.11.2006, p.5, trad. noastră, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_56425.htm?selectedLocale=en, accesat la 16.01.2018.

⁴⁸ North Atlantic Treaty Organization, *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement*, 17.05.2010, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_63654.htm?selectedLocale=en, accesat la 16.03.2018.

⁴⁹ *** Group of Expert, *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement*, 17.05.2010, p. 14, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_63654.htm?selectedLocale=en, accesat la 16.01.2018.

⁵⁰ *Ibidem*, Chapter 3, para. 2, trad. noastră.

diverselor elemente într-un cadru guvernat de o strategie comună. În funcție de circumstanțele specifice fiecărei situații în parte, această angajare cade în sarcina NATO, atunci când are mandatul ONU, sau în sarcina altei organizații, caz în care NATO are rol de sprijin.

O altă descriere succintă a conceptului abordare cuprinzătoare este cea din Directiva de planificare cuprinzătoare a operațiilor, versiunea 1.0 ediția din 2010, directivă emisă în urma adoptării Conceptului Strategic din 2010 în cadrul Summitului de la Lisabona, denumit „Angajare activă, apărare modernă”⁵¹. Înțelesul acestei abordări cuprinzătoare este îndreptat către „un mijloc de a asigura un răspuns coordonat și coerent la o criză, de către toți actorii relevanți”⁵². Această descriere este una generală, neputând fi considerată, în sens științific, ca fiind o definiție întrucât îi lipsește elementul distinctiv al diferenței specifice. Totuși, explicația este destul de elocventă, întrucât prezența termenilor *coerent* și *coordonat* conferă o predictibilitate ridicată privind modul de realizare a efortului unei operații în situații de criză, respectiv a sarcinii esențiale în termeni de artă operativă. De asemenea, precizarea termenului *mijloc* ca gen proxim atribuie acestei explicații un grad ridicat de cuantificare, de concretizare a acțiunii de îndeplinire a sarcinii stabilite în procesul de management al crizei. Acest mijloc poate fi tradus prin intermediul artei operative, ca fiind un cadru de vizualizare a modalității de coordonare a sarcinilor intermediare (ale instrumentului politic, militar și civil) în scopul îndeplinirii sarcinii esențiale a operației, fiind guvernat de viziunea strategică comună.

Acestei descrieri a abordării cuprinzătoare i se aduce o modificare în anul 2013, prin noua Directivă de planificare cuprinzătoare a operațiilor, versiunea 2.0. Astfel, abordarea cuprinzătoare este descrisă ca fiind „un mijloc de a îmbunătăți un răspuns complementar,

compatibil, la o criză, de către toți actorii relevanți”⁵³. Se observă că scopul inserat este modificat prin înlocuirea verbului *a asigura* cu verbul *a îmbunătăți*, iar elementele definitorii, până acum, ale abordării cuprinzătoare, respectiv adjectivele *coordonat*, *coerent* sunt înlocuite cu *complementar* și *compatibil*. Modificările aduse explicației din 2013 respectă Directiva politică din 23 septembrie 2011, referitoare la căile de îmbunătățire a implicării NATO în stabilitate și reconstrucție. Această directivă a fost elaborată ca urmare a lecțiilor identificate din Afganistan, unde efortul internațional de realizare a unei securități viabile în zonă nu a fost îndeplinit până la momentul elaborării acestui document. S-a observat că gestionarea unei crize presupune și o etapă de stabilitate și reconstrucție, etapă unde implicarea doar a instrumentului militar nu asigură realizarea condițiilor ce caracterizează starea finală dorită. În acest sens, este nevoie de implicarea instrumentului civil, care are un rol esențial, în concordanță cu cel militar, care are rolul de sprijin. De obicei, responsabilitățile principale în operațiile de stabilitate și reconstrucție „revin, în primul rând, în sarcina autorităților naționale în cauză, și apoi, și în sarcina altor organizații locale, internaționale sau non-guvernamentale”⁵⁴. În consecință, efortul (sarcina) instrumentului militar, în operațiile de stabilitate și reconstrucție, „contribuie la abordarea cuprinzătoare a managementului crizei și, de asemenea, la efortul internațional complementar, coerent și coordonat referitor la securitate, dezvoltare și guvernare”⁵⁵.

5. Modelul PMESII – instrument cuprinzător de elaborare a unui scenariu

Astfel cum am menționat, definirea unui mediu de securitate în scopul elaborării unui scenariu este cel mai bine exprimată printr-o perspectivă sistemică.

⁵¹ *** Active Engagement, Modern Defence - Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon, 19. 11. 2010, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm?selectedLocale=en, accesat la 17.01.2018.

⁵² ***Allied Command Operations, *Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim VI.0*, Supreme Headquarters Allied Power Europe, Belgium, 17.12.2010, trad. noastră, pp. 2 – 2.

⁵³ ***Allied Command Operations, *Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim V2.0*, Supreme Headquarters Allied Power Europe, Belgium, 04.10.2013, trad. noastră, p. 3 – 1 (în nota de subsol).

⁵⁴ North Atlantic Council, *Political Guidance on ways to improve NATO's involvement in stabilisation and reconstruction*, 23.09.2011, p. 2, II.5, trad. noastră, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_78314.htm?selectedLocale=en, accesat la 17.01.2018.

⁵⁵ *Ibidem*, II.4., trad. noastră.

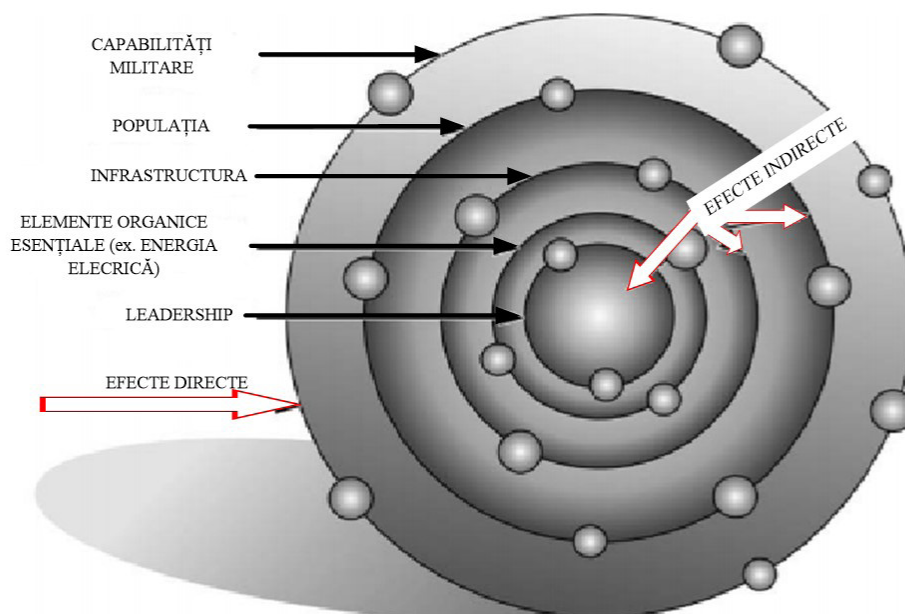

Figura nr. 1: Modelul celor cinci inele

Prin prisma evoluției acestui model, momentul nașterii acestei abordări are ca punct de plecare metoda de determinare a centrului de greutate propusă de col. John A. Warden, denumită și *Modelul celor cinci inele ale lui Warden*⁵⁶. Această metodă, folosită de către componenta aeriană a coaliției conduse de SUA în primul Război din Golf (1990 – 1991), presupune, conform *Figurii nr. 1 – Modelul celor cinci inele*⁵⁷, existența a cinci inele concentrice, cu cel reprezentat de leadership la interior, următorul fiind „elemente organice esențiale”, apoi „infrastructura”, „populația” și ultimul, la exterior, fiind „capabilitățile militare”. Warden a perceput funcționarea unui stat-națiune ca pe un organism biologic având creier (asimilat cu leadership) care controlează celelalte sisteme și care, dacă este distrus, produce paralizia, ce se transpune, în termeni militari, în „paralizia

⁵⁶ Major Gary M. Jackson, *Warden's Five-Ring System Theory: Legitimate wartime military targeting or an increased potential to violate the law and norms of expected behavior?*, Maxwell Air Force Base, Alabama, 2000, p. 9 apud: Colonel John A. Warden III, *Air Theory for the Twenty-First Century*, în *Challenge and Response: Anticipating U.S. Military Security Concerns*, ed. Karl P. Magyar (Maxwell AFB, Ala.: Air University Press, August 1994) 311-32 hereinafter Warden at page 326.

⁵⁷ Figură preluată din Clayton K. S. Chun, *Chapter 19: John Warden's Five Ring Model and the Indirect Approach to War*, p. 5.

strategică”⁵⁸. Așadar, leadershipul este cel mai important, deoarece neutralizarea acestuia poate fi decisivă în cursul de acțiune al inamicului, iar celelalte cercuri dispuse înspre exterior prezintă importanță descrescătoare, ultimul, cel al capabilităților militare, având importanța cea mai redusă, dar având rolul de a proteja celelalte cercuri interioare. Pentru a obține colapsul națiunii inamice, Warden susține că ar trebui acționat, dacă ar fi posibil, direct asupra leadershipului, iar dacă nu este posibilă această acțiune directă, atunci se va adopta o abordare indirectă asupra acestuia, prin acțiuni directe asupra celorlalte cercuri care îl protejează. În acest sens, planificatorii vor identifica țintele principale – elemente ale centrului de greutate (CoG) de nivel strategic (asimilate cu vulnerabilitățile critice) – a căror neutralizare duce la influențarea leadershipului. În continuare, la nivel operativ, se vor identifica elementele centrului de greutate corespunzător, prin analizarea fiecărui cerc (sistem) în parte, aplicând aceeași metodă – modelul de cinci inele dar, de această dată, aceste inele sunt identificate corespunzător nivelului operativ.

⁵⁸ Major Jacob Barfoed, *The COG strikes back: Why a 200 Year Old Analogy Still Has a Central Place in the Theory and Practice of Strategy*, Baltic Security and Defence Review, Volume 17, Issue 2, Baltic Defence College, Estonia, 2014, p. 10.

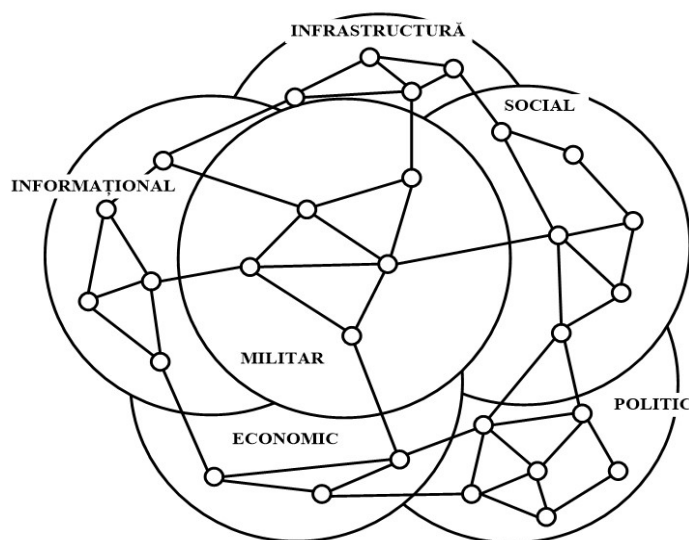

Figura nr. 2: Modelul PMESII

Ulterior, metoda lui Warden este preluată și rafinată, pentru definirea abordării artei operative privind modul de analiză a unei situații de criză, analiză care trebuie să reliefeze cauzele, circumstanțele, contextul, influența principalilor actori, precum și implicațiile unei astfel de crize asupra propriilor interese. După cum se observă, toate aceste puncte urmărite în cadrul unei astfel de abordări a artei operative reprezintă tocmai elementele constitutive ale unui posibil scenariu. O asemenea abordare a fost dezvoltată purtând denumirea de abordare sistemică sau abordare bazată pe sisteme.

Abordarea sistemică⁵⁹ analizează problema strategică asimilând-o cu un sistem format din mai multe sisteme interconectate între ele prin noduri și legături (relații). Unul dintre modelele asimilate unei astfel de abordări este reprezentat de modelul PMESII, în care sistemele componente sunt: politic, militar, economic, social, infrastructură și informațional. După cum se observă în Figura nr. 2 – Modelul PMESII⁶⁰, abordarea bazată pe sisteme reprezintă o construcție grafică, având la bază relațiile și nodurile aflate în cadrul aceluiasi sistem, precum și relațiile existente

între diferitele noduri dintre două sau mai multe astfel de sisteme. Aceste noduri pot fi asociate cu acei factori tangibili sau intangibili, a căror exploatare duce la crearea unor efecte. La rândul lor, aceste efecte influențează relațiile din cadrul aceluiasi sistem sau dintre sistemele componente și implică reconfigurarea dorită a întregului grup de sisteme.

Pe lângă modelul PMESII, sunt folosite și alte tipuri de modele⁶¹, cum ar fi: *PESTL* (Political, Economic, Social, Technological, Legal/politic, economic, social, tehnologic, juridic), *STEEPLEM* (Social, Technological, Economic, Environmental, Political, Legal, Ethical, Military/social, tehnologic, economic, mediu, politic, juridic, etc, militar), componentele unei națiuni/societăți (Rule of law, Education, Commercial, Humanitarian, Health, Information, Military, Economic, Diplomacy, Administration, Governance/statul de drept, educația, comerțul, sistemul umanitar, sistemul de sănătate, sistemul de informații, militar, economic, diplomatic, sistemul administrativ, sistemul de guvernare) și *ASCOPE* (Areas, Structures, Capabilities, Organisations, People, Events/domenii, structuri, capabilități, organizații, oameni, evenimente). Pentru o mai bună înțelegere a factorilor care

⁵⁹ Milan N. Vego, *Joint Operational Warfare*, U.S. Naval War College, Second printing, 2009, pp. XIII-58 – 61.

⁶⁰ Figură preluată și adaptată din Joint/Interagency Smartbook, *Joint Strategic & Operational Planning, Planning for Planners*, pp. 14-35.

⁶¹ ***AJP-5, *Allied Joint Doctrine for Operational-Level Planning with UK National Elements*, Ministry of Defence, 2013, pp. 2-36 – 2-38.

influențează relațiile existente între sistemele care le compun, aceste modele pot fi asociate într-un cadru matricial pentru compararea a câte două astfel de modele. De regulă, sistemul ASCOPE este comparat cu oricare din celelalte sisteme, deoarece domeniile fiecăruia dintre ele pot fi dezvoltate prin intermediul domeniilor ASCOPE. Pe lângă definirea mediului de securitate, modelul PMESII este benefic și în determinarea stării finale dorite la nivel strategic. În această situație, stabilirea corectă a condițiilor care descriu această stare finală dorită presupune neexistența ambiguităților în înțelegerea mediului strategic, care la rândul lui, trebuie analizat prin prisma celor șase domenii PMESII la care se adaugă, la nivel operativ, și domeniile PT (*physical environment and time/mediul înconjurător și timpul*)⁶². De subliniat este faptul că analiza PMESII-PT se face, cu preponderență, la nivel strategic/operativ; la nivel tactic, analiza mediului operațional se face examinând cele șase variabile care pot afecta îndeplinirea misiunii – METT-TC (*mission, enemy, terrain and weather, troops and support available, time available and civil considerations/misiunea, inamicul, terenul și vremea, trupele și sprijinul, timpul la dispoziție, aspectele civile*)⁶³.

Concluzii

Având în vedere natura dinamică a mediului de securitate, caracterizat de o diversitate de riscuri și amenințări mai mult sau mai puțin identificabile, se impune adoptarea unui model cuprinzător pentru definirea acestuia, model care să contribuie la elaborarea unui scenariu, pornind de la riscurile și amenințările identificate. În aceste condiții, folosirea modelului PMESII în acest scop prezintă o serie de avantaje. Astfel, prin intermediul acestui instrument, se pot analiza riscurile și amenințările într-o manieră flexibilă, făcând apel la determinarea acelor elemente tangibile și intangibile care se pot constitui în noduri. Aceste elemente, cum ar fi leadershipul, moralul forțelor, voința de a lupta, disciplina, nivelul de coeziune, motivația de a sprijini lupta etc. determină existența unor relații ce configurează în mod unic mediul de securitate în care se dezvoltă scenariul. De asemenea, acest instrument are aplicabilitate în determinarea centrelor de greutate de nivel strategic. Un alt avantaj este dat de forma conceptuală prin care se poate vizualiza un posibil scenariu, prin cursivitatea și coerența determinării nodurilor și a legăturilor existente. Identificarea efectelor

Tabelul nr. 1: Analiză riscuri/amenințări

DOMENIUL	RISCURI/ AMENINȚĂRI	GENERATOAREA UNEI SITUAȚII IPOTETICE
POLITIC	Clasa politică coruptă	Ce aspecte de natură politică duc la adâncirea nivelului de corupție?
MILITAR	Asigurare logistică precară a forțelor armate	Care sunt posibilitățile de natură militară a căror aplicare duc la îmbunătățirea situației actuale?
ECONOMIC	Producție economică scăzută	Asupra căror ramuri economice trebuie să se acționeze pentru relansarea economică?
SOCIAL	Asigurări de sănătate inexistente	Cum trebuie reorganizat sistemul de sănătate, astfel încât toți cetățenii să beneficieze de asigurare de sănătate?
INFRASTRUCTURĂ	Infrastructură rutieră inefficientă	Care sunt dezavantajele lipsei unei rețele de drumuri practicabile?
INFORMAȚII	Sistemul informatic lacunar	Unde trebuie să se acționeze, astfel încât sistemul informatic național să fie relansat?

⁶² *Idem*, pp. 1-5.

⁶³ *Idem*, pp. 1-9.

reprezintă un alt avantaj dat de folosirea acestui instrument. Necesitatea determinării efectelor duce la planificarea corespunzătoare a acelor acțiuni necesare a fi executate de toate instrumentele puterii într-o manieră coerentă.

Referindu-ne la primul avantaj, cel al analizării riscurilor și amenințărilor într-o manieră flexibilă și structurată, pe lângă elemente tangibile și intangibile care se pot constitui în noduri, se poate prefigura și o situație ipotetică. Așadar, plecând de la riscuri/amenințări, prin formularea unor întrebări, putem obține răspunsuri specifice fiecărui domeniu PMESII analizat, care să ne conducă la acea situație probabilă care să răspundă cerințelor unui scenariu. Un astfel de exemplu, demn de luat în considerare, este prezentat în Tabelul nr. 1.

În concluzie, în condițiile evoluției sociale, care are ca rezultat un mediu de securitate interschimbabil, adoptarea timpurie a unei soluții care să preîntâmpine surprinderea privind apariția unei situații neașteptate este o cerință la care modelul PMESII este capabil să răspundă. Mai mult decât atât, folosirea coerentă a acestui instrument în elaborarea unui scenariu poate avea rezultate dintre cele mai benefice în cadrul procesului decizional privind îndeplinirea obiectivelor cu mijloacele avute la dispoziție și în limita riscurilor acceptate.

BIBLIOGRAFIE:

1. *** Academia Română, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, 1192 pp.
2. *** Allied Command Operations, *Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim V1.0*, Supreme Headquarters Allied Power Europe, Belgium, 17.12.2010, 412 pp.
3. *** Allied Command Operations, *Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim V2.0*, Supreme Headquarters Allied Power Europe, Belgium, 04.10.2013, 444 pp.
4. *** Council of The European Union, *Council conclusions on the EU's comprehensive approach*, Foreign Affairs Council Meeting, Bruxelles, 12.05.2014, 5 pp.
5. *** European Security Strategy, *A Secure Europe in a Better World*, Brussels, 12 Decembrie 2003, 15 pp.
6. *** Group of Expert, *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement*, 17.05.2010, 36 pp.
7. *** Heads of State and Government, *An Alliance for the 21st Century*, 1999, 12 pp.
8. *** Heads of State and Government, *Comprehensive Political Guidance*, 29.11.2006, 5 pp.
9. *** Heads of State and Government, *The Alliance's New Strategic Concept*, North Atlantic Council, Rome, 1991, 13 pp.
10. *** Heads of State and Government, *The Alliance's Strategic Concept*, 1999, 16 pp.
11. *** Joint Communication to The European Parliament and The Council, *The EU's comprehensive approach to external conflict and crises*, Bruxelles, 11.12.2013, 13 pp.
12. *** Joint Staff Working Document, *Taking forward the EU's Comprehensive Approach to external conflict and crises Action Plan 2015*, Bruxelles, 10.04.2015, 15 pp.
13. *** Joint/Interagency Smartbook, *Joint Strategic & Operational Planning, Planning for Planners*, 387 pp.
14. *** Ministerial Meeting of the North Atlantic Council, *NATO's Response to Terrorism*, 06.12.2001, 3 pp.
15. *** North Atlantic Co-operation Council, *Report to the Ministers*, 1993, 4 pp.
16. *** North Atlantic Council, *Political Guidance on ways to improve NATO's involvement in stabilisation and reconstruction*, 23.09.2011, 10 pp.
17. *** North Atlantic Military Committee, *Final Decision on MC 14/3 – Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area*, 16 January 1968, 26 pp.
18. *** Organization for Security and Cooperation in Europe, *Lisbon Document 1996*, Lisabona, 03.12.1996, 30 pp.
19. AJP-5, *Allied Joint Doctrine for Operational-Level Planning with UK National Elements*, Ministry of Defence, 2013, 299 pp.

20. BARFOED, Jacob, *The COG strikes back: Why a 200 Year Old Analogy Still Has a Central Place in the Theory and Practice of Strategy*, Baltic Security and Defence Review, Volume 17, Issue 2, Baltic Defence College, Estonia, 2014, 144 pp.
21. BĂRBULESCU, Iordan Gh.; RĂPAN, Daniela, *Dicționar explicativ trilingv al Uniunii Europene*, Editura Polirom, 2009, 808 pp.
22. CHIORCEA, Ion, *Rolul componentei navale în cadrul structurilor de forțe ale UE pentru asigurarea securității prin cooperare la Marea Neagră*, Editura Universității de Apărare „Carol I”, București, 2014, 156 pp.
23. CHUN, Clayton K. S., *Chapter 19: John Warden’s Five Ring Model and the Indirect Approach to War*, 13 pp.
24. De CONING, Cedric, *The United Nations and the Comprehensive Approach*, Danish Institute for International Studies, 2008, 40 pp.
25. De CONING, Cedric; FRIIS, Karsten, *Coherence and Coordination, The Limits of the Comprehensive Approach*, Norwegian Institute for International Affairs, 2011, 30 pp.
26. FARIA, Fernanda, *What EU Comprehensive Approach, Challenges for the EU Action Plan and Beyond*, European Center for Development Policy Management, 2014, 18 pp.
27. FRIIS, Karsten; JARMYR, Pia, *Comprehensive Approach: Challenges and opportunities in complex crisis management*, Norwegian Institute of International Affairs, Oslo, 2008, 26 pp.
28. JACKSON, Gary M., *Warden’s Five-Ring System Theory: Legitimate wartime military targeting or an increased potential to violate the law and norms of expected behavior?*, Maxwell Air Force Base, Alabama, 2000, 36 pp.
29. NEILL, Martin; HINKLE, Wade P.; MORGAN, Gary, *Scenarios – International Best Practice: An Analysis of Their Use by the United States, United Kingdom, and Republic of Korea*, Institute for Defense Analyses, February 2016, 56 pp.
30. RINTAKOSKI, Kristiina & AUTTI, Mikko, *Comprehensive Approach: Trends, Challenges and Possibilities for Cooperation in Crisis Prevention and Management*, Finland Ministry of Defence, 2008, 36 pp.
31. VEGO, Milan N., *Joint Operational Warfare – Theory and Practice*, U.S. Naval War College, Second printing, 2009, 1492 pp.
32. Website European External action Service, www.eeas.europa.eu.
33. Website European Council & Council of the European Union, www.consilium.europa.eu.
34. Website NATO, www.nato.int.
35. Website OSCE, www.osce.org.

REFLECTAREA CONCEPTULUI BUNĂ GUVERNARE ÎN STRATEGIILE DE SECURITATE ALE ROMÂNIEI POSTDECEMBRISTE

*George-Dorinel DUMITRU**
*Dragoș-Adrian BANTAȘ***

Documentele programatice în domeniul securității naționale au, printre altele, rolul de a sublinia cele mai relevante riscuri, amenințări și vulnerabilități pe care factorii de decizie, beneficiind de expertiza tehnică a structurilor de specialitate, le consideră importante pentru securitatea națională, la un moment dat, dar și prioritățile pe care acțiunea externă și în domeniul securității trebuie să le urmărească pe durata vizată de fiecare strategie a respectivului stat. Practic, lectura unei strategii de securitate poate purta cititorul în acele timpuri în care a fost redactată, în mod direct, iar lectura tuturor acestor documente, în succesiunea lor temporală, oferă peisajul evoluției situației politice și de securitate a statului vizat, pe o perioadă de timp dată. Prin studiul de față ne propunem furnizarea unei astfel de imagini în centrul căreia să se afle conceptul bună guvernare.

Cuvinte-cheie: *strategie de securitate națională; strategie de apărare a țării; bună guvernare; România.*

1. Considerații introductive. Documente programatice în domeniul apărării

Într-o adaptare a unei celebre afirmații aparținând fostului prim-ministru francez, Georges Clemenceau, conform căruia războiul este o activitate prea serioasă pentru a fi lăsată în seama generalilor, despre apărare putem afirma că este o activitate prea serioasă pentru a fi lăsată neplanificată la nivel strategic. Din acest motiv, în România și nu numai, cadrul legal existent prevede elaborarea unor documente programatice în domeniul apărării în care regăsim principalele coordonate ale riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților la adresa securității naționale, identificate de autorii documentului respectiv în momentul elaborării și pentru o anumită perioadă de valabilitate.

Astfel, în prezent, conform Legii nr. 203 din 16 iulie 2015 privind planificarea apărării, cu modificările și completările ulterioare, aceasta reprezintă „un complex de activități și măsuri care vizează protejarea și promovarea intereselor

** Maior (just.mil.) George-Dorinel DUMITRU este doctorand în domeniul Informații și securitate națională, în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” din București. E-mail: ddoxa2@yahoo.com*

*** Dragoș-Adrian BANTAȘ este doctorand în domeniul Informații și securitate națională, în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” din București și în domeniul Dreptul Uniunii Europene, în cadrul Universității „Nicolae Titulescu”. E-mail: adrian.bantas@gmail.com*

naționale, definirea și îndeplinirea obiectivelor securității naționale a României în domeniul apărării¹. Planificarea apărării cuprinde un întreg complex de documente, dintre care cele principale sunt, după cum precizează Legea în cauză, în această ordine: Strategia națională de apărare a țării, Programul de guvernare, Carta albă a apărării, Strategia militară, Directiva de planificare a apărării, programele majore și planurile anuale².

Primul dintre acestea, *Strategia națională de apărare a țării*, este „documentul de bază care fundamentează planificarea apărării la nivel național” și se prezintă de către Președintele țării în Parlament într-un interval de maxim 6 luni de la depunerea jurământului. Camera Deputaților și Senatul, reunite în ședință comună, dezbate și aprobă, prin hotărâre, Strategia în cauză. Ea trebuie să cuprindă, conform Legii nr. 203/2015, „valorile, interesele și obiectivele naționale de securitate, evaluarea mediului internațional de securitate, potențialele riscuri, amenințări și vulnerabilități identificate, obiectivele strategice și prioritățile în domeniul apărării, [precum și] direcțiile de acțiune și principalele modalități pentru asigurarea securității naționale a României în domeniul apărării”³. Strategia națională de apărare a țării vizează, în general, durata unui mandat prezidențial, dar poate cuprinde și dispoziții care depășesc această durată.

În doctrina de specialitate, strategia a mai fost considerată și documentul politic fundamental care delimitează cadrul de existență și supraviețuire a unei națiuni, în contextul securității internaționale, având drept obiectiv realizarea și protejarea intereselor naționale prin intermediul tuturor resurselor de care dispune o comunitate⁴.

¹ Art. 1 din *Legea nr. 203 din 16 iulie 2015 privind planificarea apărării*, publicată în Monitorul Oficial nr. 555 din 27 iulie 2015, URL: http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_203_2015_planificarea_apararii.php, accesat la 15.04.2018.

² *Ibidem*, art. 3.

³ *Ibidem*, art. 4.

⁴ Neculai Stoina, Alexandru Baboș, Benoni Sfârlog, *Studii privind problematica securității contemporane*, Editura Academiei Forțelor Terestre, Sibiu, 2006, pp. 113-115, apud Dan Constantin Măță, *Securitatea națională: concept, reglementare, mijloace de ocrotire*, Editura Hamangiu, București, 2016, p. 52.

Următorul document relevant pentru securitatea națională este Programul de guvernare, care cuprinde, între altele, „obiective, priorități și direcții de acțiune în domeniul apărării”⁵. Acesta este prezentat de către Guvern în Parlament odată cu solicitarea votului de încredere și cuprinde, în general, dispoziții care acoperă durata mandatului guvernului, chiar dacă și în acest caz unele obiective pot fi gândite pentru o durată mai îndelungată, dat fiind faptul că toate dispozițiile din Program au potențialul de a produce efecte care să fie resimțite dincolo de orizontul temporal al mandatului unui guvern.

În continuare, pe baza prevederilor Strategiei naționale de apărare a țării, a Programului de guvernare și în conformitate cu prevederile Conceptului strategic al NATO, Ministerul Apărării Naționale elaborează, în termen de 6 luni de la acordarea de către Parlament a încrederii către Guvern, Carta albă a apărării care trebuie să fie însoțită de Guvern și avizată de Consiliul Suprem de Apărare a Țării⁶.

Ca urmare, pe baza celor trei documente deja menționate și ținând cont de documentele similare ale NATO și UE, Ministerul Apărării Naționale elaborează Strategia militară⁷, urmată, tot pe baza tuturor documentelor ierarhic superioare, de Directiva de planificare a apărării și de programele majore.

Din cele prezentate mai sus putem constata că există un sistem ierarhic al documentelor programatice în domeniul securității și apărării, prin care, pornindu-se de la Strategia națională de apărare a țării și de la Programul de guvernare, fiecare document dintre cele enumerate în legislația în domeniu este realizat pe baza celor ierarhic superioare, ținându-se seama de prevederile acestora.

În cele ce urmează, vom încerca să cuprindem, într-un studiu de caz, reflectarea coordonatelor conceptului de bună guvernare în strategiile de securitate națională, respectiv de apărare a țării elaborate după reinstaurarea regimului democratic în România, în decembrie 1989.

⁵ *Legea nr. 203 din 16 iulie 2015 privind planificarea apărării*, art. 5.

⁶ *Ibidem*, art. 6.

⁷ *Ibidem*, art. 7.

Înainte de a proceda la această analiză vom efectua, însă, o scurtă prezentare a conceptului de bună guvernare, pentru a indica principalii indicatori ai acestui concept și a putea urmări, ulterior, ocurența acestora în documentele programatice analizate.

Astfel, definițiile oferite de literatura de specialitate și de către organizațiile internaționale guvernamentale sau nonguvernamentale cu preocupări în domeniu sunt multiple. Întrucât, la momentul de față, analiza acestui concept face obiectul unei părți extinse din teza de doctorat pe care unul dintre autorii articolului o elaborează, spre a nu influența viabilitatea demersului nu vom reda, în cele ce urmează, decât definiția oferită guvernării de către Banca Mondială și indicatorii utilizați în analiza calității sale.

Așadar, conform Băncii Mondiale, guvernarea poate fi privită drept un set de tradiții și instituții prin intermediul cărora se exercită autoritatea într-un stat. Acestea includ: procesele prin care puterea în stat este aleasă, controlată și înlocuită; capacitatea de a formula și implementa, în mod eficient, politici publice; respectul cetățenilor și al statului pentru instituțiile care guvernează procesele economice și sociale dintre aceștia⁸.

Indicatorii pe care Banca Mondială îi utilizează pentru evaluarea calității guvernării sunt libertatea de exprimare, răspunderea pentru deciziile adoptate, stabilitatea politică și absența violenței, eficiența guvernamentală (concept înțeles în sens larg, care include și eficiența administrației centrale și locale, s.n.), calitatea reglementării, domnia legii (statul de drept) și controlul fenomenului corupției⁹.

Dată fiind starea generală a României postdecembriste, considerăm că acești indicatori sunt relevanți pentru studiul nostru, chiar dacă, spre exemplu, stabilitatea politică și absența violenței au reprezentat cu adevărat o problemă mai degrabă în primul deceniu după Revoluție, dispărând apoi de pe agenda publică pe măsură ce nu mai reprezentau o amenințare reală.

Realizăm, cu această ocazie, și o importantă,

⁸ Kazi Iqbal, Anwar Shah, *A critical review of governance indicators*, URL: <http://siteresources.worldbank.org>, 10.12.2008, accesat la 15.04.2018.

⁹ *Ibidem*.

considerăm noi, precizare terminologică.

Astfel, cititorul va observa, pe parcursul articolului, utilizarea denumirilor alternative de Concepție, Strategie națională de securitate și Strategie națională de apărare a țării, pentru documentele programatice fundamentale din domeniul analizat.

Această diferență terminologică este dată de faptul că primul document analizat (Concepția), care nu a fost, în final, adoptat, este elaborat înainte de adoptarea Ordonanței Guvernului nr. 52/1998 privind planificarea apărării naționale a României, așadar denumirea sa nu era supusă normelor stabilite prin acest act.

Ulterior, prin Ordonanța nr. 52/1998, s-a reglementat faptul că „*Strategia de securitate națională a României* este documentul de bază care fundamentează planificarea apărării la nivel național”¹⁰, așadar documentele adoptate sub imperiul acestei reglementări poartă denumirea redată mai sus.

După acest moment, în anul 2002, a intrat în vigoare și Legea nr. 415/2002 privind organizarea și funcționarea Consiliului Suprem de Apărare a Țării (CSAT), care, în al său articol 4 prevede că acest Consiliu, între altele, *analizează și/sau propune, potrivit legii, promovarea strategiei de securitate națională a României*¹¹.

Ordonanța nr. 52/1998 a produs efecte până când a fost abrogată prin Legea nr. 473/2004 privind planificarea apărării, în vigoare începând cu 15 noiembrie 2004. Aceasta stabilea faptul că „principalele documente care fundamentează planificarea apărării la nivel național sunt: *Strategia națională de apărare* și Programul de guvernare”¹². Prin urmare, orice document adoptat în perioada în care această lege s-a aflat în vigoare ar fi trebuit să se intituleze astfel.

La rândul ei, Legea 473/2004 a fost abrogată

¹⁰ Ordonanța nr. 52/1998 privind planificarea apărării naționale a României, art. 4, URL: <https://lege5.ro/Gratuit/ge4tsmrr/ordonanta-nr-52-1998-privind-planificarea-apararii-nationale-a-romaniei>, accesat la 20.04.2018.

¹¹ Legea nr. 415/2002 privind organizarea și funcționarea Consiliului Suprem de Apărare a Țării, art. 4(1), pct.1, URL: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=36672, accesat la 20.04.2018.

¹² Legea nr. 473/2004 privind planificarea apărării, art. 4, URL: <https://lege5.ro/Gratuit/gu3dinby/legea-nr-473-2004-privind-planificarea-apararii>, accesat la 20.04.2018.

prin Legea nr. 203/2015, la prevederile căreia ne-am referit anterior.

2. Prevederi relevante cuprinse în strategiile de securitate națională după Revoluția din Decembrie 1989

2.1. Concepția integrată privind securitatea națională a României din anul 1994

În cele ce urmează, vom păstra, în studiul nostru, abordarea cronologică, prezentând elementele principale ale documentelor menționate în ordinea apariției acestora¹³.

Astfel, primul document analizat poartă denumirea de „*Concepția integrată privind securitatea națională a României*”, care a fost aprobat de CSAȚ în luna aprilie a anului 1994¹⁴.

Desigur, este cunoscut faptul că acest document nu a mai fost aprobat de către Parlament, după cum statua legislația aflată în vigoare în acea perioadă, din motive de natură politică. Însă elaborarea, aprobarea sa de către CSAȚ și supunerea acestuia la dezbaterile premergătoare aprobării sunt tot atâtea motive pentru a îl include în analiza noastră și a-l considera reprezentativ pentru concepția dominantă a decidenților politici ai epocii asupra problemelor legate de securitatea națională.

Așadar, *Concepția* analizată pleacă de la premisele necesității corelării datelor concrete legate de poziționarea României în Europa și în lume, cu avantajele și provocările care o însoțesc și plasează un puternic accent pe necesitatea edificării unui *sistem de securitate general-european*, drept dovadă stând repetarea constantă a acestei idei pe întreg parcursul *Concepției*.

În ceea ce privește interesele esențiale ale României, *Concepția* enumeră: păstrarea caracteristicilor statului român, după cum sunt menționate în art. 1 din *Constituție*; edificarea unei economii sociale de piață competitive, dinamice, care să ofere resursele necesare creșterii nivelului

de trai al populației și pe cele necesare dezvoltării sistemului de securitate; necesitatea atingerii unui nivel general satisfăcător de prosperitate a societății românești în ansamblul ei, cu tot ce aduce după sine acest lucru; dezvoltarea vieții culturale și spirituale a poporului român, cu valorificarea trăsăturilor naționale și apartenenței la spațiul cultural european; asigurarea unui nivel corect de protecție a mediului înconjurător, cu evitarea poluării și deteriorării excesive a acestuia, dar și ceea ce atrage atenția ca o referire inedită, respectiv la vigoarea și sănătatea fizică și morală a poporului român, care se cer păstrate.

În vederea promovării acestor interese, *Concepția* identifică drept necesare consolidarea mecanismelor instituționale și democratice ale statului la toate nivelurile sale (atât central, cât și local), menținerea și dezvoltarea pluralismului politic, dar și social, respectiv perfecționarea funcționării sistemului politico-instituțional al statului român.

Acestea, în viziunea noastră, reprezintă tot atâtea referiri la componentele conceptului de bună guvernare, care nu sunt însă singurele trimiteri de acest tip din *Concepția* analizată.

În continuare, documentul face trimitere la necesitatea continuării și ducerii la bun sfârșit a procesului de reformă (în principal cea economică, dar și socială și politică) și edificarea unei economii de piață autentice și funcționale care să îndeplinească rolurile la care am făcut referire anterior.

De asemenea, aceste deziderate sunt la rândul lor aplicații ale elementelor constitutive ale conceptului de bună guvernare.

În partea a treia a documentului sunt enumerate pe larg elementele pe care *Concepția* le numește „factori de risc”, de natură internă sau externă, pe care preferăm să le numim riscuri, amenințări și vulnerabilități la adresa securității naționale a României.

Riscurile și amenințările de proveniență externă nu ocupă un loc de primă importanță în documentul analizat, întrucât chiar acesta recunoaște faptul că, după sfârșitul Războiului Rece, pericolul unei agresiuni străine a scăzut semnificativ. Desigur, sunt identificate o serie de riscuri și amenințări externe precum conflictele din proximitatea României (cel din Transnistria

¹³ Pentru o prezentare aprofundată a strategiilor naționale de apărare a țării, de după anul 1989, a se vedea și Dan Constantin Măță, *op.cit.*, 2016.

¹⁴ Aspectele prezentate în continuare urmează structura și conținutul *Concepției integrate privind securitatea națională a României*, aprobată de CSAȚ în anul 1994, URL: <http://www.zulean.com/wp-content/uploads/2017/11/RO-CONCEPTIA-INTEGRATA-1994.pdf>, accesat la 20.04.2018.

sau din fosta Iugoslavie), împreună cu efectele acestora, respectiv un posibil aflux masiv de refugiați și se menționează faptul că România, deși nu va iniția niciodată o agresiune la adresa unui alt stat își rezervă dreptul de a folosi toate mijloacele de care dispune pentru apărarea țării (în concluzie, inclusiv cele militare). Totuși, nu acest tip de amenințări ocupă locul principal în *Concepția* aprobată de CSAȚ în anul 1994.

Un spațiu foarte extins este rezervat vulnerabilităților sau, în termenii *Concepției*, *factorii de risc interni*. Aceștia sunt identificați drept elemente de natură economică, socială sau politică ce pot slăbi capacitatea României de a oferi un răspuns adecvat riscurilor și amenințărilor externe.

Câteva dintre exemplele de vulnerabilități pe care *Concepția* le identifică sunt tot atâtea efecte ale dificultăților extreme ale perioadei de tranziție spre economia de piață, cum ar fi scăderea drastică a producției de bunuri, declinul balanței comerciale, inflația și devalorizarea leului, pe care aceasta o atrage, deficitul bugetar extrem, disparitățile radicale din societate, șomajul din ce în ce mai accentuat din cauza închiderii întreprinderilor nerentabile și nu numai.

Toate acestea și efectele de natură socială pe care le generează, conform documentului analizat, cauzează o stare accentuată de nemulțumire a populației, tulburări sociale, neîncredere, apatie și duc la creșterea nivelului infracționalității, întrucât tot mai mulți cetățeni lipsiți de posibilități suficiente de trai și perspective clare se îndreaptă spre activități precum traficul de substanțe și bunuri interzise, spre infracțiuni împotriva patrimoniului și vieții persoanelor ori, în cazul în care fac parte din administrația statului, devin influențabili, coruptibili etc.

De asemenea, sărăcirea generală a statului atrage după sine o funcționare deficitară a serviciilor sale de bază, ceea ce se observă foarte limpede în lipsurile din sistemele de sănătate, învățământ, respectiv administrație și subminează capacitatea statului de a răspunde la o improbabilă agresiune militară externă ori la acte ostile mult mai subtile, desfășurate prin mijloace de natură informațională, sau chiar la dezastre ori

fenomene naturale. Mai mult, adăugăm noi, toate acestea au efecte pe termen lung și foarte lung, formându-se generații de cetățeni cu anumite mentalități și probleme care se vor repercuta pe întreaga durată de existență a acestora.

Aceiași factori pot avea efecte și asupra mediului înconjurător printr-un control slab al protecției acestuia, ceea ce poate duce la deversarea necontrolată de deșeuri toxice, accidente ori sabotaje ale unor obiective economice importante, afectarea echilibrelor ecologice după cum se întâmplă, am adăuga noi, în cazul exploatării iraționale a resurselor forestiere ale României, posibilă tot din cauza vulnerabilităților la care am făcut referire.

În continuare, *Concepția* prezintă anumite modalități de combatere a acestor amenințări și vulnerabilități prin întărirea capacității de apărare a României, îmbunătățirea relațiilor externe ale țării și mai important, aderarea, în perspectivă, la structurile politice și de securitate europene și euroatlantice, recunoscută de atunci drept deziderat principal al acțiunii interne și externe a României.

Pe plan intern, se va urmări adaptarea prestațiilor compensatorii acordate persoanelor afectate de efectele negative ale tranziției la posibilitățile concrete ale statului continuarea procesului de reformă și protecția persoanelor afectate de grave riscuri de natură socială, precum și întărirea capacității de funcționare a statului român și a coeziunii naționale.

O componentă subliniată este și cea legată de funcționarea serviciilor de informații considerate de importanță deosebită în contracararea amenințărilor de natură subtilă. O importanță similară este acordată și serviciilor de ordine publică în contextul tulburărilor etnice și sociale prezente pe întreg teritoriul țării. În ceea ce privește dimensiunea militară a securității, *Concepția* prevede menținerea capacității necesare apărării României în condițiile îndeplinirii obligațiilor de reducere a armamentului convențional și al eforturilor de îmbunătățire a nivelului tehnologic al echipamentelor din dotare.

Din alt punct de vedere, remarcăm accentuarea necesității existenței consensului politic și social,

în condițiile turbulențelor frecvente în anii de început ai democrației, la care am făcut referire, dar, alături de autorul Dan Claudiu Dănișor, în lucrarea sa „Democrația deconstituționalizată”¹⁵, considerăm că nu consensul, ci dezbaterea contradictorie ține de specificul democrației. Totuși, oricât de aprigă ar fi dezbaterea și oricât de opuse ar fi punctele de vedere expuse, democrația, spune același autor, presupune consensul asupra procedurii, adică respectarea unor norme fundamentale precum interzicerea categorică a recursului la violență¹⁶.

În concluzie, remarcăm faptul că, în ciuda unor elemente de limbaj specifice regimului totalitar anterior și a unor concepții care prezintă similarități cu cele anterioare anului 1989, *concepția* aprobată de CSAȚ în anul 1994 identifică în mod just vulnerabilitățile care afectează capacitatea de apărare a României și propune anumite soluții pentru combaterea acestora, chiar dacă aplicabilitatea practică a acestora va întârzia. De altfel, reprezentativ pentru societatea acelor ani este chiar faptul că Strategia nu va fi niciodată adoptată, din cauza disensiunilor politice.

2.2. *Strategia de Securitate Națională a României din anul 1999*

În ceea ce privește următoarea *Strategie de Securitate Națională a României*, aprobată de CSAȚ în iunie 1999 și prezentată, în aceeași lună, de către președintele Emil Constantinescu în Parlament, sunt preluate o parte din componentele *Concepției* din anul 1994, dar și o serie de elemente de noutate pe care vom încerca să le identificăm în cele ce urmează¹⁷.

¹⁵ Dan Claudiu Dănișor, *Democrația deconstituționalizată*, Editura Universul Juridic/Editura Universitaria Craiova, București/Craiova, 2013.

¹⁶ *Ibidem*, passim.

¹⁷ Aspectele prezentate în continuare urmează structura și conținutul *Strategiei de Securitate Națională a României*, document aprobat în ședința Consiliului Suprem de Apărare a Țării (CSAȚ) din iunie 1999, despre care se pot identifica aspecte relevante în relatarea autorilor Andrei Bădin și Gabriel Hizo, intitulată Președintele Constantinescu susține, azi, în fața Parlamentului *Strategia de Securitate Națională a României*, 23 iunie 1999, URL: <http://www.ziua.ro/display.php?data=1999-06-23&id=26936>, accesat la 15.04.2018.

Astfel, în viziunea acesteia, interesele esențiale ale României cuprind, în continuare, menținerea existenței statului român cu toate caracteristicile constituționale ale acestuia, dar și întărirea caracterului democratic al regimului politic, consolidarea conexiunilor care leagă România de naționalii săi de peste hotare sau participarea țării noastre la arhitectura de securitate a Europei.

Aceste obiective urmează a fi realizate prin utilizarea corectă și profesionistă a capacităților oferite de serviciile de informații (inclusiv prin cooperarea acestora cu parteneri străini), edificarea unei forme de cooperare instituțională între toate structurile statale cu atribuții în domeniul securității naționale, întărirea legăturilor dintre structurile de ordine publică, serviciile de informații, Ministerul Public și de Justiție, intensificarea eforturilor în vederea combaterii criminalității organizate, inclusiv prin cooperarea cu state și organizații terțe, întărirea securității frontierelor etc.

Riscurile și amenințările de natură externă se mențin, în linii generale, față de cele identificate în precedentă *Concepție* și au în prim plan persistența conflictelor regionale în proximitatea României și efectele negative ale acestora.

În sfera vulnerabilităților sunt identificate o serie de elemente noi, precum: îngrădirea accesului statului la unele resurse de maximă importanță atât pentru populație, cât și pentru economie, acțiuni ale diverselor forțe din societate care au ca rezultat slăbirea statului român și a instituțiilor democratice ale acestuia, alături de care se mențin vulnerabilitățile de natură economică, socială și politica identificate în *Concepția* din anul 1994.

Strategia identifică, de asemenea, o serie de linii prioritare de acțiune pentru perioada următoare atât la nivel extern, cât și la nivel intern. În viziunea acesteia, acțiunea externă a statului trebuie să se axeze pe consolidarea relațiilor cu partenerii europeni și euroatlantici și urmărirea obiectivelor de integrare în NATO și Uniunea Europeană, precum și participarea la aranjamentele regionale de securitate, cum ar fi OSCE, alături de îmbunătățirea relațiilor cu statele vecine, în special Republica Moldova.

Pe plan intern, documentul plasează accentul principal pe măsurile care vizează stabilizarea economiei, finalizarea procesului de tranziție prin privatizarea societăților de stat, armonizarea legislației României cu cea a comunității europene în vederea întăririi relațiilor comerciale și în perspectivă, a dobândirii calității de stat membru, conectarea României la marile axe europene de transport, formarea unei resurse umane performante capabile să-și desfășoare activitatea într-o societate a informației, toate acestea reprezentând elemente de noutate față de precedentă *Concepție*. La acestea se adăugă obiectivele îmbunătățirii funcționării sistemelor de sănătate și învățământ menționate și în documentul din anul 1994.

În ceea ce privește componenta militară, *Strategia* amintește necesitatea consolidării controlului democratic asupra sistemului de securitate, îmbunătățirea nivelului tehnic al dotărilor Armatei Române în scopul atingerii interoperabilității cu partenerii din NATO și participarea la misiuni internaționale, precum și pentru edificarea unei armate moderne și bine pregătite capabile să asigure apărarea teritoriului național. De asemenea, *Strategia* face referire și la necesitatea instruirii militarilor români după model NATO, pentru formarea unui corp de ofițeri și subofițeri instruiți la cele mai înalte standarde și după cele mai recente concepții ale Alianței.

Ca urmare, *Strategia de securitate* din anul 1999 nu oferă doar un exemplu de revizuire importantă a viziunii despre vulnerabilitățile României, ci și modul de combatere a acestora. Mai mult, stabilește anumite priorități și linii de acțiune care primate cu atenție și identificate în mod corect vor putea fi observate, mulți ani mai târziu, în dezvoltările instituționale și în acțiunea anumitor instituții ale statului român.

2.3. *Strategia de securitate națională a României din anul 2001*

În continuare, trecem la analiza *Strategiei de securitate națională a României* din anul 2001, aprobată de Parlament și publicată în Monitorul Oficial nr. 822 din data de 21 decembrie 2001.

Acest document, pe care îl apreciem ca având o ridicată valoare sub aspect tehnic, este elaborat la scurt timp după atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 și, în consecință, este adaptat noului mediu internațional de securitate modelat de aceste evenimente¹⁸.

În plan intern însă, împărtășind o viziune modernă a interconectării dintre componentele sistemului de securitate, *Strategia* afirmă faptul că se adresează ansamblului acestora, sistemul de securitate fiind văzut drept totalitatea mijloacelor, reglementărilor și instituțiilor cu responsabilități în a realiza, proteja și afirma interesele statului român.

Aceste interese sunt afirmate de *Strategie* într-o manieră relativ asemănătoare documentelor anterioare la care se adăugă anumite inovații pe care le vom sublinia în cele ce urmează. Astfel, regăsim necesitatea menținerii caracteristicilor constituționale ale statului român, dar și menținerea ansamblului drepturilor sau libertăților democratice sau a bunăstării, siguranței și protecției cetățenilor români ori a dezvoltării socio-economice a statului. Mai mult, identificăm și referiri la finalizarea integrării în structurile europene și euroatlantice, respectiv promovarea identității României în cadrul acestora, alături de necesitatea protejării mediului ambiant.

În strânsă legătură cu acestea, obiectivele politicii în domeniul securității naționale includ consolidarea statului de drept, respectiv a mecanismelor democratice ale statului român, relansarea economiei naționale, întărirea rolului societății civile și dezvoltarea unei clase de mijloc puternice, funcționarea optimă a sistemului financiar-bancar, optimizarea capacității de apărare a țării, îmbunătățirea funcționării sistemelor de sănătate și educație, reformarea sectorului administrației publice, armonizarea relațiilor interetnice și strângerea legăturilor cu românii de pretutindeni, participarea la

¹⁸ Aspectele prezentate în continuare urmează structura și conținutul *Strategiei de securitate națională a României* din 2001, aprobată de Parlament și publicată în Monitorul Oficial nr. 822 din data de 21.XII.2001, URL: <http://www.monitoruljuridic.ro/act/strategie-din-18-decembrie-2001-de-securitate-nationala-a-romaniei-emitent-parlamentul-publicat-n-monitorul-oficial-nr-59479.html>, accesat la 15.04.2018.

acțiunile internaționale împotriva terorismului pentru impunerea și menținerea păcii și pentru combaterea criminalității transfrontaliere, dezvoltarea securității ecologice, buna reprezentare diplomatică a României și nu numai.

Analiza mediului internațional de securitate oferă și câteva dintre coordonatele principale ale acțiunii externe a României, aceasta vizând dezvoltarea parteneriatelor cu și în cadrul ONU, NATO, UE și OSCE.

În opinia noastră mai este demn de menționat faptul că *Strategia* din anul 2001 afirmă în mod neechivoc faptul că democrația reprezintă o resursă importantă pentru mediul intern de securitate, recunoscând rolul acesteia și indicând mijloacele pentru consolidarea ei.

În continuare, *Strategia* identifică și o serie de probleme principale ale României care afectează securitatea țării, acestea fiind legate, în principal, de starea precară a economiei și consecințele acesteia în domeniul calității vieții oamenilor, a stării sociale de ansamblu a României, a funcționării statului etc. În plus, *Strategia* recunoaște și nivelul excesiv de birocratizare a serviciilor statului, dezvoltarea insuficientă a infrastructurilor, dificultățile prin care trec sectoarele industrial, agricol, de sănătate și de comunicații.

Dacă în ceea ce privește riscurile și amenințările de proveniență externă se poate spune că sunt cele inerente mediului internațional de securitate, cu dimensiunile sale globală și regională, care se regăsesc și în celelalte documente analizate, în materie de vulnerabilități sunt identificate, printre altele, o serie de elemente aflate în strânsă legătură cu buna guvernare sau cu insuficienta realizare a acesteia. Între acestea vom enumera fenomenul corupției, administrarea deficitară a resurselor statului, criminalitatea (în special de ordin economic), tensiunile sociale în stare latentă, nerespectarea de către societățile industriale a normelor de protecție a mediului, diminuarea încrederii cetățenilor în calitatea funcționării instituțiilor statului, decalajele de dezvoltare dintre regiunile țării, îndeplinirea insuficientă a

angajamentelor asumate față de UE și NATO, calitatea scăzută a infrastructurii informaționale, protecția deficitară a informațiilor clasificate sau fenomenul de „*brain drain*” (emigrarea celor mai performanți specialiști din domeniile de maximă importanță pentru funcționarea statului).

Pentru combaterea acestora sunt avute în vedere anumite linii de acțiune, cum ar fi spre exemplu, elaborarea unei legislații conforme cu cea a Uniunii Europene, aplicarea în mod egal a legii în raport cu toate categoriile de cetățeni, respectarea principiului stabilității și predictibilității în domeniul elaborării actelor normative, simplificarea legislației sau profesionalizarea și asigurarea corectitudinii funcționării administrației și justiției.

Nu este neglijată nici starea economiei, recomandările incluzând adoptarea unor politici fiscale coerente, regândirea sistemului fiscal, restructurarea și privatizarea societăților de stat, diminuarea birocrăției pentru încurajarea mediului de afaceri, stimularea IMM-urilor, dezvoltarea unei veritabile cooperări economice internaționale, întărirea sistemului bancar și al asigurărilor, precum și a sectorului agricol și silvic, reabilitarea infrastructurii, dezvoltarea capacităților necesare unei veritabile societăți informaționale, dezvoltarea industriei turismului, atragerea de investiții străine sau îmbunătățirea protecției consumatorilor.

Și domeniul social beneficiază de atenție, aici recomandările vizând, în linii generale, îmbunătățirea protecției sociale, a dialogului cu partenerii sociali, reformarea sistemelor de salarizare și pensii, dezvoltarea unor politici și programe pentru diminuarea șomajului, protecția și sprijinirea copiilor și familiilor, asigurarea unor condiții minime de viață pentru persoanele fără venit, diminuarea, în general, a sărăciei și dezvoltarea spiritului civic și solidarității sociale.

În mod interesant, *Strategia* conține și bogate referiri la acțiunea în domeniul învățământului, cercetării și culturii, care vizează dezvoltarea unui sistem de învățământ adaptat cerințelor societății informaționale, reabilitarea sistemului național de cercetare, dezvoltarea politicilor din domeniul

culturii, îmbunătățirea relațiilor interetnice și sprijinirea tineretului.

Desigur, o mare parte a *Strategiei* este consacrată politicilor din domeniile securității naționale și, mai precis, apărării, acestea vizând elementele necesare pentru integrarea în structurile europene și euroatlantice. Nu vom insista asupra acestora, întrucât am detaliat reformele efectuate în aceste domenii în secțiunea dedicată eforturilor României pentru îndeplinirea condițiilor legate de aderarea la NATO. De asemenea, în viziunea strategiei de securitate, acțiunea externă a țării gravitează în jurul aceluiași deziderat.

În final, menționăm faptul că *Strategia* face referire la o serie de aspecte legate indisolubil de buna guvernare, anume managementul bazat pe programe integrate pentru instituțiile din sistemul de securitate națională, coordonarea instituțiilor cu atribuții în gestionarea resurselor, exercitarea controlului parlamentar asupra acestora și transparentizarea folosirii fondurilor publice, împreună cu responsabilizarea gestionarilor acestora.

2.4. Strategia de Securitate Națională a României din anul 2006

Următorul document programatic analizat, *Strategia de Securitate Națională a României* din anul 2006, aduce o schimbare de perspectivă nu doar în ceea ce privește exprimarea, forma elaborată fiind preferată expunerii punctuale, ci și în ceea ce privește securitatea României din perspectiva calității de membru NATO și de viitor membru al UE¹⁹.

În acest context, *Strategia* enumeră, chiar în primele paragrafe, valorile caracteristice spațiului social, politic și juridic românesc: democrația, egalitatea, supremația legii, respectul acordat demnității umane, drepturilor și libertăților sale fundamentale, responsabilitatea civică, sistemul politic pluralist, proprietatea (privată, în principal, spunem noi), economia de piață, solidaritatea cu statele democratice, căutarea păcii și cooperării

¹⁹ Aspectele prezentate în continuare urmează structura și conținutul *Strategiei de Securitate Națională a României – România Europeană, România Euro-Atlantică: pentru o viață mai bună într-o țară democratică, mai sigură și prosperă*, București, 2006, URL: <http://old.presidency.ro/static/ordine/CSAT/SSNR.pdf>, accesat la 20.04.2018.

internaționale și, nu în ultimul rând, dorința de dialog și comunicare între civilizații.

În plus, *Strategia* din anul 2006 remarcă existența unei legături directe între prosperitate și securitate și, în consecință, își propune integrarea deplină a României în Uniunea Europeană, împreună cu asumarea calității de membru NATO, menținerea caracteristicilor constituționale ale statului, dezvoltarea competitivității, dinamismului și performanțelor economiei de piață, modernizarea sistemului de educație, valorificarea potențialului uman, științific sau tehnologic al României, creșterea bunăstării generale a cetățenilor țării, a nivelului de trai și sănătății populației, afirmarea culturii și identității naționale, precum și a vieții spirituale, toate acestea în contextul integrării europene. De altfel, am observat aceste aspecte subliniate și în strategiile precedente.

În ceea ce privește caracteristicile mediului internațional de securitate, spre deosebire de documentele precedente, *Strategia* adaugă referiri la fenomenul globalizării, păstrând, desigur, considerentele care își mențin valabilitatea în contextul anului elaborării acesteia.

În raport cu aceasta subliniem o concluzie care ne apare ca deosebit de importantă, anume cea conform căreia cel mai mare risc pe care îl are de înfruntat un stat, în contextul globalizării, este tocmai acela de a rămâne în afara proceselor pozitive ale globalizării, în timp ce consecințele negative ale acesteia trebuie acceptate și înfruntate, întrucât negarea fenomenului nu este posibilă. Globalizarea există astăzi independent de dorința statelor și fiecare dintre acestea trebuie să găsească cele mai bune metode de a se adapta la ea.

Riscurile și amenințările identificate de *Strategia* analizată sunt, în linii generale, legate de terorism, proliferarea armelor de distrugere în masă, criminalitatea organizată transnațională (România fiind văzută ca posibilă sursă a traficului de armament, stupefiante, ființe umane, produse contrafăcute etc.).

Strategia de securitate din anul 2006 se referă, pentru prima dată atât de explicit, la necesitatea gestionării cât mai eficiente a chestiunilor

publice, la exercitarea responsabilă și eficientă a puterii, la respectarea cerințelor democrației și la respectarea drepturilor omului, toate acestea fiind reunite sub denumirea de *bună guvernare*, domeniu în care documentul în cauză recunoaște progresele efectuate de România.

Adoptată după producerea unor evenimente naturale de amploare precum inundațiile, *Strategia* face referire, tot pe larg, și la posibilitatea de producere a dezastrelor de orice natură și la necesitatea existenței unei capacități adecvate de gestionare a efectelor acestora.

Dintre vulnerabilitățile care pot amplifica efectul riscurilor și amenințărilor sunt enumerate dependența de resurse care pot deveni greu accesibile, tendința de scădere a populației, fenomenul emigrației, insecuritatea socială, sărăcia accentuată, diferențele sociale substanțiale, forța insuficientă a clasei de mijloc, deficiențele participării populației la viața civică, insuficienta dezvoltare a infrastructurii, problemele sistemelor de sănătate și învățământ sau rolul redus al societății civile.

În consecință, *Strategia* are drept obiective combaterea riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților, iar pentru aceasta își propune îmbunătățiri în exercitarea drepturilor și libertăților democratice, îmbunătățirea stabilității politice, încurajarea spiritului civic, asigurarea unui climat de bună înțelegere între etnii și confesiuni, îmbunătățirea infrastructurii critice, menținerea stabilității sistemelor financiar și bancar și protecția resurselor și a mediului. Pentru îndeplinirea acestor deziderate, existența unor bune relații cu partenerii externi este văzută ca esențială.

Nu întâmplător, având în vedere cele afirmate anterior, *Strategia* menționează, mai departe, buna guvernare ca instrument esențial pentru construirea securității naționale, ceea ce, la rândul nostru, o considerăm a fi. Referirea la acest concept a fost, de altfel, criticată de o parte a presei și a societății civile. Cu toate acestea, Marian Zulean argumentează folosirea sa, referindu-se la utilizarea aceluiași termen și în documentele relevante ale Uniunii Europene, precum și prin atenția acordată, la nivel mondial,

conexiunii dintre securitate și buna guvernare²⁰.

Amintim, în acest context, că Uniunea Europeană impune, pentru statele care doresc să dețină calitatea de membru, respectarea unor criterii precum existența unor instituții stabile care să garanteze democrația, supremația legii, drepturile omului, respectarea drepturilor minorităților și protecția lor²¹, care, la rândul lor, se află în conexiune cu implementarea unei bune guvernări.

Aceeași *Strategie* mai introduce în peisajul documentelor programatice principale din țara noastră noțiunea de *securitate democratică realizată prin cooperare, modernizare accelerată și integrare* și care vizează participarea la gestionarea problemelor globale și asumarea unui rol activ în cadrul comunității euroatlantice în scopul promovării democrației.

De altfel, la nivel regional, *Strategia* insistă pe rolul statelor sud-est europene în detensionarea regiunii și, în consecință, creșterea securității acesteia. În aceeași idee, *Strategia* menționează și interesul României de a se învecina cu state stabile, democratice și bine guvernate, din motivele enumerate mai sus.

Strategia insistă și asupra rolului important al Mării Negre și a regiunii extinse a acesteia, văzută ca un culoar între statele democratice și bine guvernate, consumatoare de resurse și furnizoare de securitate și statele din Orientul Apropiat și Asia Centrală, văzute drept furnizoare de resurse și având nevoie de securitate, ceea ce considerăm a fi o viziune interesantă despre rolul României, cu un potențial ridicat de afirmare a unui rol important pentru țara noastră sub condiția punerii concrete în aplicare. Pe de altă parte, însă, *Strategia* scoate în evidență și problemele regiunii Mării Negre, enumerând numeroasele conflicte înghețate din proximitatea acesteia și problemele care le însoțesc ori amenințărilor pe care le generează, cum ar fi activitatea grupărilor de criminalitate transfrontalieră. Răspunsul României pentru această situație este organizarea Forumului Mării

²⁰ Marian Zulean (coord.), *Strategiile de securitate națională*, ediția a II-a, Editura Tritonic, București, 2017, p. 309.

²¹ Augustina Dumitrașcu, Roxana-Mariana Popescu, *Dreptul Uniunii Europene – Sinteză și aplicații*, Editura Universul Juridic, București, 2015, p. 176.

Negre pentru Dialog și Cooperare, inițiativă care își propune să promoveze democrația și valorile acesteia în spațiul din jurul Mării Negre.

Un alt element pe care îl prezentăm este concepția *Strategiei* despre securitatea internă a cărei asigurare se realizează prin concursul tuturor instituțiilor implicate, cum ar fi administrația, structurile de ordine publică, serviciile de informații și contrainformații, de supraveghere a frontierelor, de prevenire a fraudelor, evaziunii fiscale sau spălării banilor, garda de mediu, serviciile de sănătate, operatori industriali esențiali etc., dar și în situații extreme, de către Armată.

Mai departe, dar nu fără legătură cu cele afirmate, se introduce ideea constituirii unui sistem integrat de management al crizelor a cărui misiune este de a asigura coordonarea activității instituțiilor și serviciilor cu atribuții în ceea ce privește gestionarea crizelor, fie ele centrale sau locale, civile sau militare, alături de gestionarea eficientă a resurselor destinate acestora.

În continuare, pentru prima dată de la Revoluția din anul 1989, *Strategia* consacră o întregă secțiune bunei guvernări și o consideră ca fiind o condiție a securității și prosperității, acel liant între conceptul teoretic de democrație și aplicarea în practică a acestuia pentru obținerea de beneficii concrete pentru cetățeni și stat. Sunt detaliate condițiile de îndeplinit în vederea atingerii stării de bună guvernare, iar aici menționăm eficiența administrației publice, calitatea acțiunii, existența unei bune capacități instituționale, atât la nivel central, cât și local, întărirea independenței și eficienței sistemului judiciar, alături de creșterea încrederii cetățenilor în actul de justiție și de eficiență al luptei împotriva mării corupții. Aici menționăm că, în opinia noastră, între percepția asupra unor fenomene cum ar fi funcționarea justiției sau combaterea corupției și realitatea care caracterizează aceste fenomene poate exista o diferență substanțială, chiar dacă percepția poate fi considerată un indicator al extinderii fenomenelor. Totuși, pentru formarea unei opinii reale, acest indicator trebuie corelat altora de natură mai precisă, pentru a se evita inducerea în eroare.

Strategia face referire și la obiective de natură economică, cum ar fi îmbunătățirea accesului pe piață a agenților economici, dar și la îmbunătățirea sistemului de educație, pentru adaptarea la realitățile integrării în UE și a cerințelor contemporane ale pieței muncii. De asemenea, *Strategia* accentuează și importanța serviciilor de sănătate și a asigurării aprovizionării cu resurse energetice.

Un alt aspect cu caracter de noutate îl reprezintă referirile la constituirea unei comunități naționale de informații, care ar trebui să aibă menirea de a armoniza activitatea diverselor servicii de informații și contrainformații, de a evita suprapunerea atribuțiilor și activităților lor și de a asigura coordonarea acestora și evitarea intervalelor în activitățile care fac obiectul atribuțiilor acestor structuri. O astfel de comunitate funcționează, cu succes, în Statele Unite ale Americii și, conform acestei strategii, compatibilizarea funcționării sistemului de securitate cu cele ale partenerilor euroatlantici reprezintă un deziderat pentru statul român, în contextul integrării în structurile menționate.

Într-o secțiune ulterioară, *Strategia* amintește și necesitatea dezvoltării infrastructurilor de transport rutier, feroviar și de comunicații, alături de amenajarea bazinelor hidrografice și pregătirea lor pentru combaterea efectelor eventualelor dezaastre naturale, elemente ale căror legătură cu prosperitatea țării apare ca evidentă.

Strategia se încheie cu menționarea rolului său de îndrumar, cu prezentarea atribuțiilor CSAȚ de a veghea la respectarea ei și, mai ales, cu accentul pus pe faptul că îndeplinirea obiectivelor enunțate în document depinde, în principal, de existența voinței politice a factorilor de decizie, concluzie la care ne raliem și pe care o considerăm cuprinzătoare.

2.5. *Strategia națională de apărare a țării din anul 2008*

Pe baza liniilor directe stabilite în *Strategia* din 2006, la care am făcut referire, Parlamentul României a adoptat, la propunerea Președintelui, în data de 4 noiembrie 2008, Hotărârea nr. 30/2008 privind aprobarea *Strategiei naționale*

de apărare a țării²².

O parte dintre valorile ce fundamentează existența și prosperitatea statului român identificate în document pot fi regăsite în indicatorii prezentați de noi la începutul acestei lucrări, deci au relevanță pentru consacrarea noțiunii de bună guvernare: democrația, libertatea, egalitatea și supremația legii, respectul pentru demnitatea omului și pentru drepturile și libertățile sale fundamentale, responsabilitatea civică, pluralismul politic, proprietatea și economia de piață, solidaritatea cu națiunile democratice, pacea și cooperarea internațională, dialogul și comunicarea dintre civilizații. Mai departe, raportându-se la valorile menționate, *Strategia* identifică o serie de interese naționale, între care cele corelate bunei guvernări sunt, în opinia noastră, dezvoltarea unei economii de piață competitive, dinamice și performante; modernizarea radicală a sistemului de educație și valorificarea eficientă a potențialului uman, științific și tehnologic, precum și a resurselor naturale; creșterea bunăstării cetățenilor, a nivelului de trai și de sănătate a populației; afirmarea și protejarea culturii, identității naționale și vieții spirituale, în contextul participării active la construcția identității europene.

Amenințările la adresa securității statului român identificate sunt, conform *Strategiei*, terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere, instabilitatea cauzată de crizele și conflictele regionale, potențialul de activare a unor conflicte „înghețate”, disponibilitatea crescută a noilor tipuri de arme convenționale, crima organizată transfrontalieră, folosirea în scopuri distructive a noilor tehnologii, întreruperea fluxului de resurse vitale, migrația ilegală și dezastrele naturale. În contextul acesta, *Strategia* menționează faptul că guvernarea ineficientă reprezintă un pericol pentru exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și afectează îndeplinirea obligațiilor internaționale statelor, favorizând, deci,

²² Aspectele prezentate în continuare urmează structura și conținutul *Strategiei naționale de apărare a țării*, aprobată prin Hotărârea nr. 30/2008 a Parlamentului României, URL: <https://lege5.ro/Gratuit/geytomshe/hotararea-nr-30-2008-privind-aprobarea-strategiei-nationale-de-aparare-atarii>, accesat la 20.04.2018.

producerea consecințelor amenințărilor de mai sus. Aceste amenințări își pot produce efectele în contextul existenței unor vulnerabilități care împiedică statele să reacționeze corespunzător la prezența și acțiunea lor.

Conform documentului analizat, vulnerabilitățile în cauză sunt: dependența accentuată de unele resurse vitale greu accesibile, tendințele negative persistente în plan demografic, migrația masivă, nivelul ridicat al stării de insecuritate socială, persistența stării de sărăcie cronică, accentuarea diferențelor sociale, proporția redusă, fragmentarea și rolul încă insuficient al clasei de mijloc în organizarea vieții economico-sociale, fragilitatea spiritului civic și a solidarității civice, infrastructura slab dezvoltată și insuficient protejată, starea precară și eficiența redusă a sistemului de asigurare a sănătății populației, carențele organizatorice, insuficiența resurselor și dificultățile de adaptare a sistemului de învățământ la cerințele societății, organizarea inadecvată și precaritatea resurselor alocate pentru managementul situațiilor de criză, angajarea insuficientă a societății civile în dezbateră și soluționarea problemelor de securitate.

Remarcăm, deci, faptul că aceste vulnerabilități există, în realitate, în contextul unor deficiențe ale indicatorilor calității guvernării, prezentați anterior. Cu alte cuvinte, în lipsa bunei guvernări sau în contextul insuficienței acesteia apar vulnerabilități, pe fondul cărora amenințările indicate subminează securitatea statelor.

Mai departe, *Strategia* este actualizată în raport cu documentul din 2006 prin inserarea unor prevederi ce vizează adaptarea la realitatea, nouă pe atunci, a dobândirii de către România a statutului de stat membru al Uniunii Europene, la 1 ianuarie 2007.

Rolul calității guvernării pentru consolidarea securității este recunoscut, indirect, în textul *Strategiei* conform căreia capacitatea de apărare a țării rezultă din acțiunile coordonate în domeniile militar, siguranță și ordine publică și informații, dar și în domeniile economic, al administrației centrale și locale, educației, sănătății, infrastructurii și comunicațiilor sau mediului. Aceasta pentru că indicatorii

domeniilor menționate sunt influențați direct, în ansamblu și în cazul fiecăruia în parte, de calitatea guvernării.

Prevederile următoare nu fac decât să confirme cele afirmate anterior. Mai exact, *Strategia* recunoaște că o creștere economică durabilă și progresul tehnologic sunt factori-cheie ai garantării securității României. Mai precis, asigurarea dezvoltării economice durabile a țării contribuie atât la creșterea nivelului de securitate individuală a cetățenilor, cât și la asigurarea resurselor necesare pentru continuarea reformei și modernizarea sectorului de securitate și apărare.

O prioritate de acțiune este în domeniul educației, întrucât, afirmă *Strategia*, valorificarea și dezvoltarea potențialului cultural, științific și uman de care dispune România constituie o componentă și o resursă esențială a securității și modernizării societății românești. Pentru aceasta documentul propune îmbunătățirea procesului de cercetare și dezvoltare în domenii cu impact asupra politicii de securitate și apărare, participarea la programe și proiecte internaționale, europene și bilaterale în domenii de vârf ale științei și tehnologiei, armonizarea învățământului militar cu politicile naționale din domeniul educației și asigurarea specialiștilor de înaltă clasă, conform standardelor cerințelor de securitate și apărare a țării, precum și ale celor din armatele statelor membre NATO, pregătirea populației pentru situații de criză și de urgențe civile și promovarea culturii de securitate în parteneriat cu societatea civilă.

Toate acestea depind, fie și indirect, de calitatea guvernării.

Remarcăm, în mod pozitiv, faptul că *Strategia* consacră și recunoașterea protejării mediului înconjurător, văzut ca o coordonată esențială a îmbunătățirii vieții populației și a creșterii prosperității cetățenilor.

În ceea ce privește eficiența guvernamentală, *Strategia* stipulează faptul că susținerea eforturilor naționale pentru dezvoltarea capacităților necesare în domeniul securității și apărării trebuie să se bazeze pe utilizarea eficientă a întregii game de resurse la dispoziție, în special a celor

umane, materiale și financiare. În acest sens, ea propune, drept direcții de acțiune, îmbunătățirea coordonării între puterea legislativă și cea executivă privind luarea deciziilor în alocarea resurselor destinate apărării țării, a controlului instituțiilor implicate în managementul resurselor, precum și a exercitării controlului parlamentar asupra acestora, generalizarea aplicării managementului resurselor pe bază de programe multianuale și priorități de către instituțiile cu responsabilități în domeniul securității și apărării, creșterea transparenței utilizării fondurilor publice și a responsabilității față de contribuabil și perfecționarea sistemului de pregătire a populației pentru apărare.

Cel puțin o parte din indicatorii bunei guvernări, identificați la început, sunt vizibili în cele afirmate anterior.

Strategia mai subliniază și necesitatea dezvoltării unei rețele de infrastructuri fizice, specializate și eficiente, compatibile cu infrastructurile europene, care să ofere facilități și capacități sporite. În acest scop, ea optează pentru menținerea în parametrii de funcționare și valorificarea capacităților existente prin reabilitarea și modernizarea infrastructurilor civile și militare, reabilitarea, modernizarea și dezvoltarea infrastructurilor de transport, în special aerian și maritim, realizarea unei infrastructuri de comunicații moderne, viabile și sigure, capabilă a fi integrată în sistemul european de comunicații, dezvoltarea sistemului de transport al resurselor energetice, promovarea tehnologiilor de transport ecologic și promovarea unor proiecte de infrastructură care să fie finanțate din fondurile comune ale NATO.

Pentru realizarea acestor obiective ambițioase, *Strategia* subliniază importanța planificării multianuale, cu scopul integrării într-un sistem unitar a obiectivelor pe termen scurt, mediu și lung la nivelul tuturor elementelor componente ale instituțiilor cu responsabilități în domeniul apărării și dimensionarea într-un mod realist a resurselor necesare susținerii acestora, potrivit priorităților și pentru identificarea constrângerilor, limitărilor și restricțiilor de orice fel care pot afecta îndeplinirea obiectivelor

asumate și luarea în timp oportun a măsurilor de diminuare a eventualelor efecte negative. Cu alte cuvinte, se acționează în sprijinul eficienței guvernamentale, unul dintre indicatorii guvernării menționați anterior.

2.6. Strategia de securitate din anul 2010

Strategia din anul 2010 prezintă numeroase similarități cu documentul analizat anterior, ceea ce nu este surprinzător, având în vedere elaborarea ei într-un regim politic similar. Deși denumirea documentului este *Strategia Națională de Apărare – Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare*, conținutul său abordează în ansamblu problematica securității²³.

Una dintre primele idei nou prezentate este afirmarea legăturii dintre securitate și prosperitate, în sensul în care statul nu este dator să asigure cetățenilor săi doar un nivel optim de securitate, ci și, în egală măsură, prosperitatea dorită, concomitent cu promovarea identității sale într-o lume din ce în ce mai globalizată. De asemenea, este inovatoare menționarea unei meniri suplimentare a *Strategiei* de a atrage sprijinul cetățenilor României pentru promovarea măsurilor necesare îndeplinirii scopurilor sale, ceea ce survine tocmai într-un moment în care sprijinul popular pentru o guvernare marcată de constrângerile crizei economice se află într-o continuă scădere.

În continuare, *Strategia* reia în linii generale considerațiile referitoare la globalizare și bună guvernare întâlnite și în documentul precedent, subliniind faptul că globalizarea trebuie acceptată, iar statele nu trebuie să rămână în afara consecințelor sale pozitive, și că buna guvernare este o condiție a securității și prosperității, ea reprezentând instrumentul prin care democrația se transpune în planul vieții reale, cotidiene.

Mai departe, *Strategia* enumeră interesele naționale, caracterizându-le drept perene. În opinia noastră, însă, perenă este existența unor

interese naționale, dar ele nu sunt înțelese la fel în orice timp și în orice loc, concepțiile dominante la un moment dat influențând receptarea, de către o societate, a intereselor ei fundamentale. *Strategia* vizează, în principal, interesele naționale identificate în documentul precedent, chiar dacă modalitatea de prezentare a acestora diferă, de data aceasta adăugându-se aspecte precum perceperea acestora în cadrul creat de apartenența la UE și, în perspectiva celor întâmplate în cursul războiului din Georgia, asigurarea securității cibernetice.

Strategia din anul 2010 include o serie de principii și caracteristici, precum: principiul priorității interesului național, al conformității cu abordările europene și euroatlantice, al corelării internaționale, caracterul activ și anticipativ, cel participativ și cel pragmatic și funcțional. În cadrul principiului corelării internaționale, remarcăm o descriere elocventă a cadrului în care se desfășoară acțiunea externă a statului român și în care se asigură securitatea sa, format din NATO, Uniunea Europeană, ONU, OSCE și Consiliul Europei.

Analiza mediului internațional de securitate cuprinde, pe lângă elementele de constanță și modificările firești în raport cu evoluția evenimentelor pe plan internațional, mențiunea deosebit de relevantă în opinia noastră a faptului că, pe plan internațional, crizele și conflictele nu sunt izolate și, prin urmare, apreciem noi, răspunsul la acestea trebuie căutat în comun cu principalii parteneri.

Ca urmare, în linii generale, ca elemente de constanță în ceea ce privește mediul internațional de securitate remarcăm, spre exemplu, terorismul sau conflictele înghețate și drept elemente noi amenințarea reprezentată de acțiunile Federației Ruse, crizele energetice provocate de politica acesteia de utilizare a resurselor în scop politic sau criza financiară cu urmările sale.

În materie de riscuri și amenințări sunt enumerate terorismul, armele de distrugere în masă, criminalitatea organizată, conflictele înghețate, criza financiară, acțiunile de spionaj și influențare a populației și decidenților de către puteri externe, riscurile legate de sănătatea

²³ Aspectele prezentate în continuare urmează structura și conținutul *Strategiei Naționale de Apărare – pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare*, București, 2010, URL: http://ccpic.mai.gov.ro/docs/Strategia_nationala_de_aparare.pdf, accesat la 20.04.2018

publică, precum pandemiile, degradarea mediului natural ori dezastrele naturale.

În ceea ce privește vulnerabilitățile identificate în *Strategie*, remarcăm, ca adaptare la noile condiții sociale și politice, capacitatea administrativă redusă, politizarea excesivă a instituțiilor, corupția la nivel înalt, lipsa mecanismelor de planificare bugetară multianuală, dezechilibrele bugetare sau campaniile de presă vizând denigrarea unor instituții statale, respectiv presiunile efectuate de presă în vederea influențării deciziilor politice, element care apare pentru prima dată într-o strategie națională de securitate și care nu se va mai regăsi în documentul care îi urmează celui analizat.

Cât despre acțiunea externă și internă a României, aceasta menține elementele principale din documentele anterioare, în special coordonarea și desfășurarea acesteia în cadrul creat de apartenența la NATO și UE. În acest scop, se menționează necesitatea ca forțele armate ale României să fie dislocabile rapid către sursa amenințării, angajabile în plan intern sau extern și durabile, în sensul de a putea fi menținute timp îndelungat în teatrele de operații.

În plus față de precedentă strategie, documentul din anul 2010 face referire la necesitatea participării la efortul american de apărare antiaeriană, întrucât România nu deține capacitățile necesare construirii unui astfel de sistem pe cont propriu, iar NATO sau UE nu au dezvoltat așa ceva, astfel că singura soluție pentru a acoperi teritoriul României împotriva efectelor potențiale ale unui atac cu rachete este ralierea la sistemul american.

În continuare, *Strategia* include principalele direcții de acțiune vizând activitatea Comunității Naționale de Informații, obiectivele acesteia, direcții pentru dezvoltarea industriei naționale de apărare, aspecte privind securitatea energetică, securitatea cibernetică, protecția infrastructurii critice, managementul crizelor, aspecte privind identificarea și gestionarea resurselor destinate realizării securității naționale și privind dimensiunea intelectuală, educațională și culturală a acesteia.

În cadrul acestui ultim aspect remarcăm sublinierea importanței cercetării științifice, dar și necesitatea edificării unei culturi de securitate, prin diversificarea programelor de studii în domeniu, aspect în domeniul căruia observăm, prin mijloace empirice, un evident progres în anii de după elaborarea acestui document.

2.7. Strategia Națională de Apărare a Țării din anul 2015

În continuare, vom analiza cel mai recent document programatic din seria strategiilor naționale de securitate, respectiv cel aflat în vigoare în momentul de față: *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015 - 2019*²⁴.

În această idee, *Strategia* prezintă chiar subliniază relația directă dintre securitate și dezvoltare, propunându-și convergența cu *Strategia Europeană de Securitate* (în vigoare în momentul elaborării strategiei românești) și *Strategia de Securitate Internă a Uniunii Europene*.

Mai mult, *Strategia* din anul 2015 este elaborată într-un moment în care se pare că opiniile conform cărora amenințările de natură clasică, convențională sunt de domeniul trecutului, nu sunt conforme cu realitatea din Crimeea și estul Ucrainei, în care acțiunile Rusiei marchează un puternic reviriment al utilizării pe scară largă a forței militare. Din acest motiv, chiar *Strategia* subliniază necesitatea dezvoltării capacităților militare și civile în așa fel încât să poată preveni și descuraja acțiuni ostile la adresa României și, la nevoie, să poată apăra țara împotriva acestora.

În ceea ce privește interesele naționale de securitate remarcăm, pe lângă aspecte nou introduse precum participarea la procesele integratoare din cadrul Uniunii Europene sau asigurarea ireversibilității apartenenței la sistemul transatlantic de apărare colectivă, reproducerea diferită a caracterelor constituționale ale statului

²⁴ Aspectele prezentate în continuare urmează structura și conținutul Strategiei Naționale de Apărare a Țării pentru perioada 2015 - 2019 – *O Românie puternică în Europa și în lume*, Administrația Prezidențială, București, 2015, URL: http://www.presidency.ro/files/userfiles/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_1.pdf, accesat la 20.04.2018.

român, a căror menținere este văzută, în fiecare strategie, ca un interes esențial. Astfel, în enumerarea prezentată nu este inclus caracterul unitar al statului, celelalte fiind reproduse întocmai.

Pe lângă aspecte prezentate și anterior, sunt detaliate și obiectivele naționale de securitate ce menționează necesitatea înlăturării deficiențelor care afectează buna guvernare, alături de consolidarea capacității administrative și protecția procesului de decizie față de influențe sau acțiuni ilegite ori netransparente.

Mai mult, în secțiunea destinată acțiunii externe apare, pentru prima dată atât de concret și explicit, necesitatea consolidării parteneriatului strategic cu SUA cu referire și la domeniile economice sau comerciale și aprofundarea cooperării cu statele din vecinătatea României și din flancul estic al NATO.

În secțiunea dedicată dimensiunilor de securitate euroatlantice, NATO este văzută drept principalul garant al securității României. În plus, drept răspuns la evoluțiile internaționale recente, se menționează acțiunile agresive ale Federației Ruse, respectiv susținerea conflictului din estul Ucrainei și anexarea Crimeii, dar și conflictele din Orientul Mijlociu care pot avea drept consecință întoarcerea jihadiștilor de origine europeană pe continentul nostru, dar pot genera și valuri de migrație a populației. Evenimentele ulterioare au arătat că ambele fenomene au devenit realitate și au generat reale probleme în materie de securitate.

În ceea ce privește amenințările, sunt introduse acțiunile destabilizatoare din vecinătatea estică (de natură politică sau de tipul „omuleților verzi”, am adăuga noi), dar și amenințările de natură cibernetică. Această viziune este completată în secțiunea riscurilor, unde sunt menționate atât cele de natură socială, cum ar fi emigrația, cât și eventualitatea producerii de confruntări militare de joasă intensitate, dar persistente în timp.

La nivelul vulnerabilităților, fără ca acestea să fie detaliate pe un spațiu foarte întins, se face referire la aspecte ce țin de existența unor deficiențe în materie de bună guvernare: absorbția deficitară a fondurilor europene, utilizarea

incorectă a fondurilor publice, elemente care țin de energie, infrastructură critică, agricultură, protecția mediului, sănătate, educație ori cercetare științifică. Mai mult decât atât, se insistă asupra reacției întârziate la amenințări din cauza precarității resurselor și asupra impactului corupției asupra funcționării statului. Tot la nivel intern este de remarcat faptul că serviciile de informații primesc sarcina de a identifica și semnaliza actele de corupție în mod expres.

Direcțiile de acțiune pentru consolidarea securității naționale aduc nou necesitatea bugetării adecvate a Armatei, prin alocarea de 2% din PIB către apărare începând cu anul 2017 și dezvoltarea capabilităților de răspuns la eventualele amenințări asimetrice ori hibride.

Concluzii

Constatăm, din analiza documentelor programatice succesive, faptul că buna guvernare cu toate componentele interne ale sale, cum ar fi consolidarea capacității administrative, utilizarea corectă a fondurilor publice, prevenirea și combaterea corupției, a reprezentat, expres sau implicit, o preocupare constantă a decidenților politici în sarcina cărora revine elaborarea documentelor din domeniul securității naționale. Acest lucru reflectă, de asemenea, eforturile efectuate în scopul conformării la standardele organizațiilor internaționale a căror calitate de stat membru, România, și-a propus încă de la începutul anilor 1990 să o dețină. Între acestea, cu relevanță în domeniul bunei guvernări remarcăm îndeosebi Uniunea Europeană ale cărei exigențe au reprezentat atât un factor de presiune, cât și un motor al schimbărilor, în lipsa cărora poate că progresele obținute ar fi fost mai lente sau mai puțin substanțiale.

Desigur, nu s-ar putea afirma că stadiul atins actualmente este un final de drum, întrucât realizarea standardelor presupuse de buna guvernare necesită, încă, eforturi consistente și susținute în timp, dar nu putem să nu remarcăm existența unor progrese substanțiale față de punctul de plecare de după Revoluția din Decembrie 1989, progrese dovedite, cel mai clar,

de dobândirea calității de stat membru al NATO și UE. Rămâne de analizat, în continuare, modul în care viitoarele strategii vor reflecta imperativele și evoluțiile legate de implementarea bunei guvernări.

BIBLIOGRAFIE:

1. BĂDIN, Andrei, Gabriel Hizo, „Președintele Constantinescu susține, azi, în fața Parlamentului Strategia de Securitate Națională a României”, în *Ziua*, URL: <http://www.ziua.ro/display.php?data=1999-06-23&id=26936>, 23 iunie 1999.
2. *Concepția integrată privind securitatea națională a României*, aprobată de CSAȚ în 1994, URL: <http://www.zulean.com/wp-content/uploads/2017/11/RO-CONCEPTIA-INTEGRATA-1994.pdf>.
3. DĂNIȘOR, Dan Claudiu, *Democrația deconstituționalizată*, Editura Universul Juridic/ Editura Universitaria Craiova, București/Craiova, 2013.
4. DUMITRAȘCU, Augustina; POPESCU, Roxana-Mariana, *Dreptul Uniunii Europene – Sinteze și aplicații*, Editura Universul Juridic, București, 2015.
5. IQBAL, Kazi; SHAH, Anwar, *A critical review of governance indicators*, URL: siteresources.worldbank.org, f.a.
6. *Legea nr. 415/2002 privind organizarea și funcționarea Consiliului Suprem de Apărare a Țării*, URL: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=36672.
7. *Legea nr. 473/2004 privind planificarea apărării*, URL: <https://lege5.ro/Gratuit/gu3dinby/legea-nr-473-2004-privind-planificarea-apararii>.
8. *Legea nr. 203 din 16 iulie 2015 privind planificarea apărării*, publicată în Monitorul Oficial nr. 555 din 27 iulie 2015, URL: http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_203_2015_planificarea_apararii.php.
9. MĂȚĂ, Dan Constantin, *Securitatea națională: concept, reglementare, mijloace de ocrotire*, Editura Hamangiu, București, 2016.
10. *Ordonanța nr. 52/1998 privind planificarea apărării naționale a României*, URL: <https://lege5.ro/Gratuit/ge4tsmrr/ordonanta-nr-52-1998-privind-planificarea-apararii-nationale-a-romaniei>.
11. *Strategia de securitate națională a României din 2001*, aprobată de Parlament și publicată în Monitorul Oficial nr. 822 din data de 21.XII.2001, URL: <http://www.monitoruljuridic.ro/act/strategie-din-18-decembrie-2001-de-securitate-nationala-a-romaniei-emitent-parlamentul-publicat-n-monitorul-oficial-nr-59479.html>.
12. *Strategia de Securitate Națională a României – România Europeană, România Euro-Atlantică: pentru o viață mai bună într-o țară democratică, mai sigură și prosperă*, București, 2006, URL: <http://old.presidency.ro/static/ordine/CSAT/SSNR.pdf>.
13. *Strategia națională de apărare a țării*, aprobată prin Hotărârea nr. 30/2008 a Parlamentului României, URL: <https://lege5.ro/Gratuit/geytomshe/hotararea-nr-30-2008-privind-aprobarea-strategiei-nationale-de-aparare-a-tarii>.
14. *Strategia Națională de Apărare – Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare*, București, 2010, URL: http://ccpic.mai.gov.ro/docs/Strategia_nationala_de_aparare.pdf.
15. *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015 - 2019 – O Românie puternică în Europa și în lume*, Administrația Prezidențială, București, 2015, URL: http://www.presidency.ro/files/userfiles/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_1.pdf.
16. ZULEAN, Marian (coord.), *Strategiile de securitate națională*, ediția a II-a, Editura Tritonic, București, 2017.

SĂ NE (MAI) TEMEM DE RUSIA? PARADOXUL PUTERII RUSEȘTI

Iulia MOISE (BĂDĂLUȚĂ)*

Teza acestui articol – al cărui principal subiect este puterea, percepția puterii și puterea percepțiilor în relațiile internaționale – pornește de la dorința de a explora măsura în care puterea unui stat depinde de resursele pe care le deține (puterea ca resurse) sau, mai degrabă, de abilitatea acestuia de a schimba comportamentul celorlalți (puterea ca manifestare). Acest articol își propune să găsească o explicație pentru așa-zisul paradox al puterii rusești, tradus în următoarea întrebare: Cum reușește Rusia, o putere regională aflată în declin (din punct de vedere al capacităților), să obțină rezultatele comportamentale dorite în actualul sistem internațional? Pentru a explica acest paradox, cercetarea face apel la două abordări diferite ale conceptului putere în relațiile internaționale: puterea ca resurse (puterea potențială) și putere ca rezultate. Puterea nu reprezintă doar o sumă a resurselor, iar resursele pe care le dețin și le folosesc un actor statal pot produce sau nu rezultate, efecte.

Cuvinte-cheie: putere; putere potențială; putere ca rezultate; „putere sharp”; Rusia; percepții; informație.

Argument sau paradoxul puterii rusești¹

Asocierea dintre cele două subiecte – precum putere și Rusia – pe atât de dezbătute, pe atât de controversate, este cel puțin riscantă. De ce? Pentru că puterea reprezintă fundamentul teoriei

¹ O prezentare pe acest subiect a fost susținută de către autor cu ocazia participării la cea de-a XII-a Conferință anuală organizată de către Graduate Center for Europe din cadrul Universității din Birmingham, UK, cu tema: *Transitions, Transactions, Translations: Europe on the threshold* (10-11 mai 2018).

relațiilor internaționale, iar Rusia constituie un studiu de caz potrivit pentru ilustrarea conceptului putere în relațiile internaționale. Cu toate acestea, în pofida ubicuității conceptului, așa cum sugestiv aprecia David Baldwin², „să cercetezi puterea pare câteodată paradoxal, dar este totodată inevitabil”.

Pentru a explica dimensiunea puterii la nivel internațional, analiza face apel la două abordări diferite ale conceptului în viziunea lui Joseph Nye Jr.³: potențialul de putere al unui stat (puterea potențială) și manifestarea de putere a statului respectiv (putere ca rezultate). Obiectivul principal al acestui articol este de a explora în oglindă puterea potențială, respectiv puterea ca rezultate, pentru a evidenția faptul că, în sistemul internațional, caracteristica unui stat de a fi puternic constă nu doar în resursele pe care le deține, ci mai degrabă în abilitatea acestuia de a schimba comportamentul celorlalți actori. Din acest obiectiv principal decurg o serie de obiective complementare:

- evaluarea puterii potențiale a Rusiei în termeni de capacități;
- relevarea rolului esențial al percepției în estimarea amenințării provenite din partea unui stat;
- relevarea rolului resurselor informaționale în strategiile statelor de maximizare a puterii în secolul al XXI-lea.

Puterea a fost întotdeauna un concept analizat în termeni de resurse – *instrumentele pe care se sprijină puterea privită ca potențialitate* – iar geopolitica resurselor rămâne, așa cum sublinia

² David Baldwin, *Paradoxes of Power*, Basil Blackwell, Oxford, 1989.

³ Joseph Nye Jr., *Viitorul puterii*, Editura Polirom, Iași, 2012.

* Iulia MOISE (BĂDĂLUȚĂ) este doctorand în Științe Politice-Relații Internaționale în cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative din București (SNSPA). E-mail: iuliamoise82@gmail.com

sugestiv George Cristian Maior, „printre cele mai importante determinante ale conflictelor și jocurilor strategice”⁴. Evaluarea puterii potențiale a Rusiei în termeni de resurse folosește ca metodă analiza secundară de date, în limita accesului la cele existente în spațiul public, și este orientată de principii ale școlii realismului în relațiile internaționale, care surprinde cel mai bine permanenta competiție pentru putere dintre state și preocuparea constantă pentru maximizarea ei.

Astfel sub aspect teoretic, acest demers va face apel la:

- viziunea clasică realistă (așa cum este exprimată de Hans Morgenthau), centrată pe aspectele cantitative ale puterii (elementele puterii), unde factori precum capacitățile militare sau economice au un rol dominant în ghidarea comportamentelor actorilor statali;

- perspectiva neorealistă (fundamentată de Kenneth Waltz), care aduce o completare esențială în explicarea comportamentului statelor în sistem prin introducerea unei variabile sistemice (distribuția resurselor) și a unei variabile cognitive (percepția asupra amenințării: dacă restul statelor percep un stat ca fiind agresiv, atunci ele vor avea tendința de a se alinia împotriva acestuia, perceput ca o amenințare la adresa securității lor).

Explicitarea paradoxului puterii rusești va face apel și la unele principii din teoria constructivismului, ce are meritul incontestabil de a fi evidențiat importanța ideilor în modelarea politicilor internaționale. Pentru constructiviști⁵, relațiile dintre state sunt influențate de comportamente, care sunt bazate pe identitate (proprie dar și a partenerului), identitate care la rândul ei e determinată de idei. Odată ce acționăm asupra acestor idei, modificându-le, putem modifica întreaga percepție despre sistemul în sine. În termenii constructivismului, cunoașterea identității unui stat este o luptă pe jumătate câștigată, deoarece relevă intențiile respectivului stat.

În lumina evoluțiilor din ultimii ani, Rusia a redevenit o temă prioritară pe agenda politică internațională, precum și în prim-

⁴ George Cristian Maior, *Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*, Editura Rao, București, 2014.

⁵ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

planul dezbaterilor comunității academice, fiind reprezentată ca o putere revizionistă care încearcă să modifice actualul sistem internațional. Evenimentele înregistrate în ultimii ani au relevat o prezență tot mai activă a Rusiei pe scena globală, indicând dorința acesteia de tranziție spre un sistemul internațional multipolar.

Sfârșitul anului 2017 a marcat un succes proeminent al președintelui Putin în drumul său spre implementarea celui mai complex proiect de țară asumat odată cu accederea la putere, și anume restaurarea Rusiei în loja marilor jucători pe scena internațională. Cele mai recente documente strategice americane în materie de securitate și apărare – Strategia de Securitate Națională a SUA, respectiv Strategia Națională de Apărare – atribuie Rusiei și Chinei statutul de competitori în fața supremației americane, ceea ce se poate traduce prin abandonarea ideii de *lume unipolară* și admiterea caracterului multipolar al ordinii internaționale.

Potrivit Strategiei de Securitate Națională a SUA (aprobată în 2017): China și Rusia contestă puterea, influența și interesele americanilor, încercând să submineze securitatea și prosperitatea Statelor Unite⁶. La 19 ianuarie 2018, secretarul apărării american a prezentat public noua Strategie de Apărare a Statelor Unite, document care menționează clar: competiția strategică între state, nu terorismul, reprezintă acum provocarea principală la adresa securității Statelor Unite⁷.

Rusia ca mare putere a reprezentat conceptul-cheie al *identității strategice* angajate de către președintele Vladimir Putin încă de la ascensiunea la putere. Identitatea strategică, concept specific paradigmei constructivismului social, reprezintă viziunea asumată de elitele politice ale unui stat cu privire la marea strategie de urmat (locul și a rolul) în sistemul internațional și este produsul finit al competiției discursive pentru definirea

⁶ The White House, *National Security Strategy of the United States of America*, December 2017, Washington DC, p. 2, URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>, accesat la 13.03.2018.

⁷ Department of Defense, *Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America. Sharpening the American Military's Competitive Edge*, 2018, p. 1, URL: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>, accesat la 13.03.2018.

„conștiinței” naționale și al interpretării mediului intern și internațional⁸. Privită din această perspectivă, identitatea strategică asumată de un stat este rezultatul interacțiunii dintre percepția despre sine și percepția celorlalți actori, recunoașterea din partea celorlate state a locului și a rolului asumat reprezentând o condiție indispensabilă pentru afirmarea acesteia în relațiile dintre state.

Reafirmarea multipolarității și restabilirea măreției Rusiei constituie două dintre scopurile narațiunilor aflate la baza discursului politic al președintelui Putin, esența proiectului politic asumat de acesta fiind aceea că *pentru Rusia, singura opțiune este cea a unei țări puternice și încrezătoare în sine*. În funcție de context, retorica lui Putin a înfățișat Rusia drept o mare putere nucleară, o mare putere energetică sau un actor crucial în lupta împotriva terorismului global.

1. Cât de puternică este Rusia în termeni de capacități?

Forța militară a Rusiei

Puterea militară reprezintă una dintre cele mai importante componente ale puterii unui stat. De ani de zile, politica externă ambițioasă a președintelui rus s-a reflectat și în creșterea cheltuielilor pentru apărare (compararea cheltuielilor pe apărare rămâne abordarea standard de măsurare a distribuției puterii militare). În contextul procesului de modernizare a forțelor militare început în 2008, bugetul pentru apărare a crescut în mod constant în ultimii 10 ani, atingând în 2016 un record al perioadei post-sovietice. În ciuda acestei creșteri constante a bugetului, este relevant doar ca o comparație faptul că, în 2016, statele membre NATO au cheltuit împreună pentru apărare de aproximativ 12 ori mai mult decât Rusia⁹.

⁸ Stanislav Secieru, *Rusia după imperiu: între putere regională și custode global*, Editura Institutul European, Iași, 2008, pp. 41-42.

⁹ *** „NATO military spending over 12 times more than Russia in 2016, SIPRI data show”, în *NATO Watch*, f.a., URL: <http://natowatch.org/newsbriefs/2017/nato-military-spending-over-12-times-more-russia-2016-sipri-data-shows>, accesat la 15.03.2018.

Mai mult, conform *Military Balance 2018*, deși cheltuielile Rusiei pentru apărare au crescut în statisticile din anul 2016, creșterea înregistrată s-ar fi datorat în realitate unei plăți excepționale de 11,8 miliarde de dolari în cadrul sistemului guvernamental de credite garantate, pentru compensarea datoriilor acumulate de industria de apărare¹⁰. Începând cu 2016, alocațiile bugetare pentru apărare au cunoscut o scădere continuă. Potrivit unui raport al Institutului Internațional de Cercetare pentru Pace de la Stockholm (SIPRI) dat publicității în luna mai 2018: *în 2017, cheltuielile militare ale Rusiei s-au diminuat cu 20% – o premieră în ultimii 20 de ani: prima scădere înregistrată din 1998 până în prezent*¹¹.

Deși modernizarea militară rămâne o prioritate pentru Kremlin, în martie 2018, președintele Vladimir Putin a anunțat intenția de a reduce bugetul apărării pentru acest an și anul viitor¹². Cel mai probabil această decizie survine pe fondul problemelor economice cu care se confruntă țara ca urmare a sancțiunilor economice impuse de statele occidentale, alocațiile bugetare militare reprezentând o povară suplimentară pentru economia Rusiei, care nu mai poate susține financiar ambițiile geopolitice ale Kremlinului.

Analiza evoluției indicatorilor militari din ultimii 10 ani evidențiază emergența unui alt *challenger* în plan militar: China, stat al cărui buget militar a cunoscut un proces de majorare continuă pe perioada ultimelor două decenii, cu un tendință de creștere accelerată în cei din urmă ani. Cota globală a Chinei în materie de cheltuieli militare a crescut de la 5,8% în 2008 la 13% în 2017, China devenind, astfel, a doua putere militară a lumii (în ceea ce privește bugetul militar). Potrivit datelor SIPRI: *în 2017, China*

¹⁰ The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2018*, 2018, URL: <https://www.iiss.org/en/publications/military-s-balance>, accesat la 15.03.2018.

¹¹ Nan Tian, Aude Fleurant, Alexandra Kuimova, Pieter D. Wezeman, Siemon T. Wezeman, *Trends in World Military Expenditure 2017*, Stockholm International Peace Research Institute, 2017, URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-04/sipri_fs_1805_milex_2017.pdf, accesat la 15.03.2018.

¹² *** „«We will not allow any arms race» – Putin says Russia will reduce military spending”, în *The Defense Post*, 19.03.2018, URL: <https://thedefensepost.com/2018/03/19/putin-russia-cut-military-spending-arms-race/>, accesat la 10.05.2018.

a înregistrat cea mai mare creștere absolută a cheltuielilor pentru apărare (12 mld. \$), în timp ce Rusia a înregistrat cea mai mare scădere (-13,9 mld. \$)¹³.

Arsenalul nuclear al Rusiei

Armele nucleare joacă un rol fundamental în postura de apărare și descurajare a Rusiei și reprezintă un instrument indispensabil pentru implementarea strategiei sale de reafirmare/

privința capacităților militare ale țării pentru a-și spori capitalul politic în perspectiva alegerilor prezidențiale din 18 martie 2018.

În orice caz, Rusia poate fi considerată o superputere în acest domeniu, întrucât este în posesia celui mai mare arsenal nuclear, deținând împreună cu SUA peste 90% din stocurile de arme nucleare la nivel mondial. Experți din cadrul Federației Oamenilor de Știință Americani estimează că Rusia se află în mijlocul unui

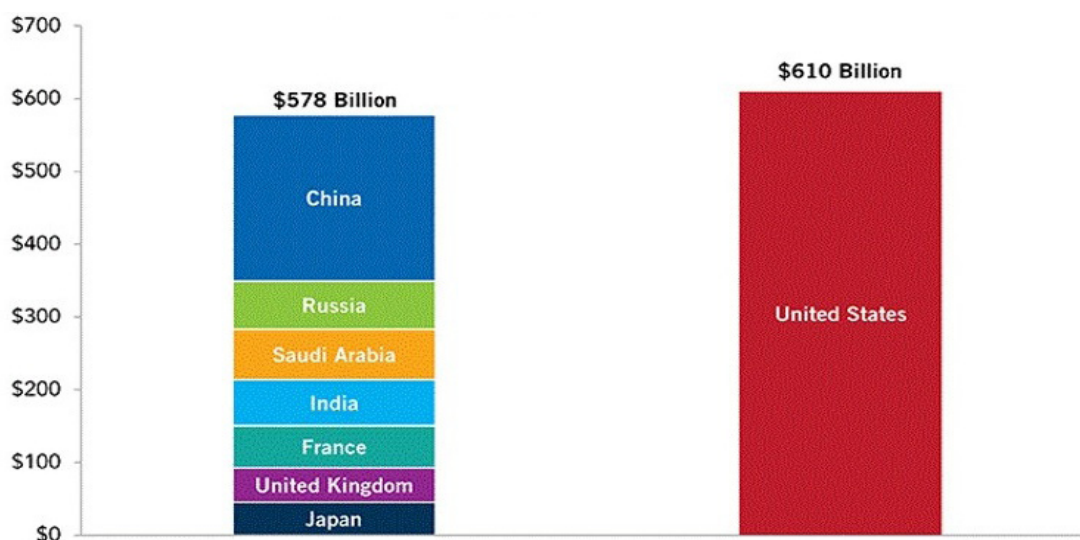

Figura nr. 1: Cheltuielile pentru apărare ale SUA în anul 2017 comparate cu cele ale altor țări¹⁴

consacrare a statutului de mare putere, un factor suplimentar de presiune în orice negociere.

Discursul anual al președintelui Putin privind starea națiunii (1 martie 2018) evidențiază importanța rolului pe care arsenalul nuclear îl joacă pentru puterea militară rusă¹⁵. O consistentă parte a acestuia a fost dedicată prezentării noilor capacități militare ale Rusiei, liderul de la Kremlin susținând că Rusia deține arme nucleare invincibile, care pot penetra orice sistem de apărare antirachetă. Nu este exclusă, totuși, posibilitatea ca Vladimir Putin să fi exagerat în

amplu proces de modernizare a forțelor nucleare strategice și convenționale. Aceste modernizări, combinate cu creșterea frecvenței și amplitudinii exercițiilor militare și formularea ocazională a unor amenințări nucleare explicite la adresa altor țări, contribuie la creșterea preocupărilor cu privire la intențiile Rusiei¹⁶.

Puterea economică a Rusiei

Într-un final, forța politică se bazează pe puterea economică, iar puterea economică reprezintă, la rândul ei, o condiție indispensabilă pentru puterea militară. Este Rusia o mare putere în termeni economici? Sunt mai multe variabile

¹³ Nan Tian, Aude Fleurant, Alexandra Kuimova, Pieter D. Wezeman, Siemon T. Wezeman, *op. cit.*, 2017.

¹⁴ Peter G. Peterson Foundation, *U.S. Defense Spending Compared to Other Countries*, 07.05.2018, URL: https://www.pgpf.org/chart-archive/0053_defense-comparison, accesat la 10.05.2018.

¹⁵ Official Internet Resources of the President of Russia, *Presidential Address to the Federal Assembly*, 01.03.2018, Moscow, URL: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/56957>, accesat la 15.03.2018.

¹⁶ Hans Kristensen, Robert Norris, „Russian nuclear forces”, în *Bulletin Of The Atomic Scientists*, Vol. 73, No. 2, 2017, pp. 115-126.

¹⁷ Hans Kristensen, Robert Norris, *Status of World Nuclear Forces*, Nov. 2018, Federation of American Scientists, URL: <https://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/>, accesat la 10.05.2018.

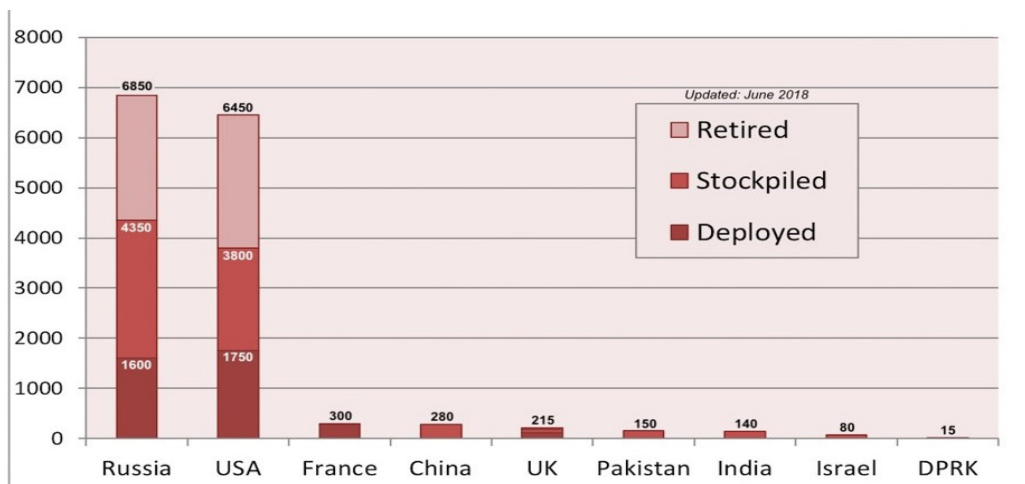

Figura nr. 2: Inventarul stocurilor de focoaase nucleare, 2018¹⁷

de luat în considerație. În primul rând, analizând ierarhia celor mai performante economii ale lumii, Rusia nu se numără printre primii 10 clasați: potrivit datelor Băncii Mondiale, PIB-ul Rusiei ocupă locul 11¹⁸.

Rusia (țara cu cea mai mare întindere de pe glob) ocupă primul loc în lume în ceea ce privește resursele naturale; cu toate acestea, pentru că statul nu a reușit să le pună în valoare în mod corespunzător, Rusia nu reușește să fie și superputerea lumii. Tocmai acesta este paradoxul puterii, evocat de Joseph Nye Jr.²⁰, ce poate fi

parafrizat în următoarea observație: *cei care dispun de cea mai multă putere ca resurse nu obțin întotdeauna rezultatele dorite.*

O primă explicație a acestui paradox ar fi aceea că Rusia este în esență o putere economică bazată pe resurse naturale (*resource-based economy*) – și nu o putere industrială –, în care rezervele de hidrocarburi reprezintă pilonul cheie și principala sursă de venituri bugetare. Bazându-se în special pe veniturile provenite din exportul de petrol și gaze, economia Rusiei este dependentă de conjunctura internațională și de piața externă a

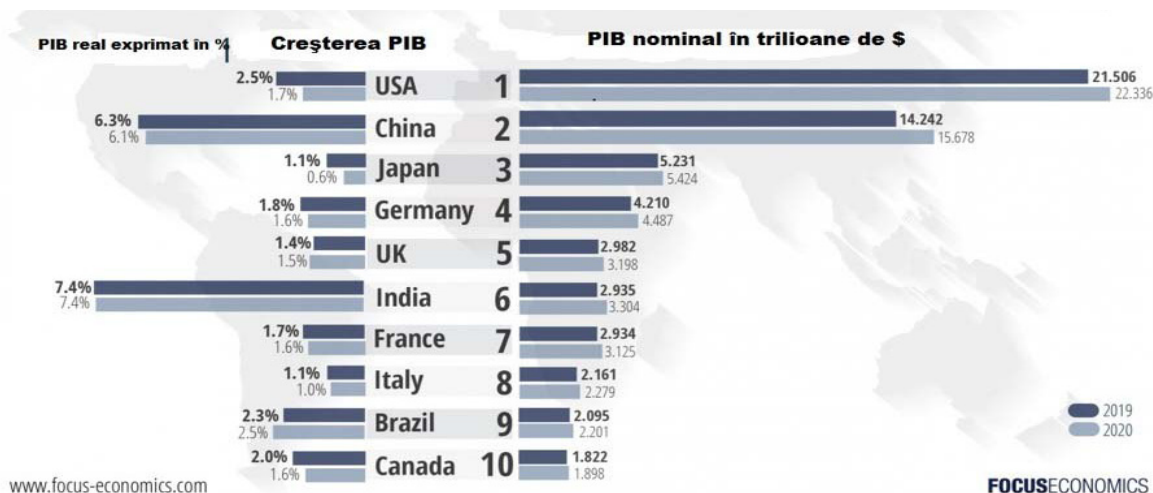

Figura nr. 3: Topul celor mai mari economii ale lumii pentru anii 2018 și 2019¹⁹

¹⁸ The World Bank, *GDP (current US\$)*, 2017, URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?view=chart&year_high_desc=false, accesat la 10.05.2018.

¹⁹ *** „The World’s Top 10 Largest Economies”, în *Focus Economics*, dec. 2017, URL: <https://www.focus-economics.com/blog/the-largest-economies-in-the-world>, accesat la 10.05.2018.

²⁰ Joseph Nye Jr., *op. cit.*, 2012.

hidrocarburilor, ceea ce o face vulnerabilă.

În ciuda faptului că statisticile indică o stabilizare în 2016 și o tendință de creștere economică în 2017, poziția Rusiei rămâne una modestă în termeni de indicatori economici. Potrivit Raportului Organizației pentru

Cooperare și Dezvoltare Economică²¹ pentru anul 2017, revirimentul indicatorilor-cheie în ceea ce privește economia Rusiei în 2016 este unul aparent: redresarea s-a datorat unor factori temporari, creșterea investițiilor a fost determinată de o creștere a cheltuielilor publice în prima jumătate a anului 2017, consumul a crescut mai degrabă pe fondul creșterii creditării decât urmare a majorării venitului real, iar veniturile reale continuă să scadă.

Perspectivile pe termen scurt și mediu nu sunt optimiste: creșterea economică se așteaptă să fie moderată – în jur de 2% pentru anul 2018 și 1,5% în 2019²², pe fondul unor deficiențe structurale remanente: un sector financiar slab, o populație îmbătrânită și o forță de muncă diminuată pe fondul declinului demografic cu care se confruntă Rusia. La acestea se adaugă vulnerabilități interne ce grevează perspectivele de creștere economică și care ar putea conduce pe termen mediu și lung la instabilitate socială: corupție la toate nivelurile, disparități sociale și lipsa unei clase de mijloc solide, clivajul dintre elite și restul populației, competiția între grupurile de interese din jurul președintelui Putin, nivelul de trai scăzut.

În lipsa unor reforme structurale care să remedieze problemele remanente din sectorul economic și social (cu precădere lipsa investițiilor și nivelul sărăciei), stabilitatea Rusiei riscă să fie afectată pe termen lung. De altfel, însuși președintele Putin este conștient de necesitatea a implementării unor reforme structurale în plan economic: una dintre principalele teme ale discursurilor anuale asupra stării națiunii din ultimii ani au vizat tocmai construirea unei Rusii competitive din punct de vedere economic.

Dacă privim cu obiectivitate (din perspectiva capabilităților), Rusia nu este deloc o mare putere. În lumina celor expuse mai sus, analiza capabilităților militare și a indicatorilor economici arată că Rusia se confruntă cu un

*declin aproape sigur, pe termen lung*²³. Puterea Rusiei este bazată în mare măsură pe simboluri și percepții și mai puțin pe capabilități și resurse. Într-adevăr, Rusia poate fi considerată o mare putere în termeni de arsenal nuclear și în ceea ce privește statutul de membru permanent în Consiliul de Securitate al ONU, dar dacă privim din perspectiva capabilităților, Rusia nu este decât o putere regională (și nu una globală), afectată de vulnerabilități interne, dar cu obiective foarte ambițioase de politică externă.

Tiplogia propusă de Robert Cooper²⁴ pare a fi edificatoare în acest punct. Potrivit acestuia, în lumea postmodernă, statele pot fi clasificate sintetic în trei mari categorii, și anume: 1) state premoderne (Afganistan, Liberia, Somalia etc) – state fragile, care nu au politică externă și nu exercită monopolul violenței 2) state moderne (China, India, Brazilia, Pakistan) care gravitează în jurul conceptului de stat-națiune și 3) state postmoderne (statele occidentale care au renunțat la forță în reglementarea diferendelor și a căror securitate se bazează pe transparența politicii externe și pe interdependența economiilor). Așa cum sugestiv remarca Robert Cooper, Rusia excede oricăreia dintre cele trei categorii, deoarece este un caz aparte, care îmbină într-un mod particular elemente premoderne, moderne și postmoderne.

Și aceasta este una dintre fațetele paradoxului puterii rusești: *discrepanța majoră dintre resurse și ambiții*, contrastul foarte mare dintre capabilitățile economice și aspirațiile de mare putere în materie de politică externă, preocuparea elitelor politice pentru politica externă și mai puțin pentru reformele în plan intern. În aceste circumstanțe, se naște cât se poate de natural întrebarea: *Cum a reușit Rusia să devină competitorul strategic al SUA în 2018?*

²¹ OECD Report, *Russian Federation – Economic forecast summary*, Nov. 2017, URL: <http://www.oecd.org/eco/outlook/economic-forecast-summary-russia-oecd-economic-outlook.pdf>, accesat la 10.05.2018.

²² *** „Russia Country Report”, *The Economist*, f.a., URL: <http://country.eiu.com/russia>, accesat la 10.05.2018.

²³ Stephen Kotkin, „Russia’s Perpetual Geopolitics”, în *Foreign Affairs*, May/June 2016 Issue, URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2016-04-18/russias-perpetual-geopolitics>, accesat la 20.03.2018.

²⁴ Robert Cooper, *Post Modern State and the World Order*, Demos, London, 2000.

1. Percepția puterii și puterea percepțiilor. (Re)sursele puterii în era informației

Megyn Kelly: Cât de important este pentru un președinte să proiecteze putere?

Vladimir Putin: Este important nu atât să proiecteze puterea, cât să o arate²⁵.

O posibilă explicație a acestui așa-zis paradox al puterii rusești constă în aceea că statele interacționează mai degrabă în funcție de amenințările pe care le percep, care nu sunt întotdeauna rezultatul creșterii puterii unui stat. Nu creșterea resurselor de putere reprezintă o amenințare la adresa securității unui stat, cât mai degrabă percepția asupra puterii acestuia. Cu alte cuvinte, puterea unui stat este proporțională cu percepția amenințării pe care o acesta o reprezintă la adresa securității altor state, amenințare care depinde la rândul ei în mod substanțial de imaginea pe care o proiectează în sistem. Mai mult, actorii „puternici” nu au cu adevărat putere decât dacă sunt percepuți ca atare, aspectul psihologic al puterii fiind crucial, întrucât puterea unei națiuni poate depinde într-o măsură considerabilă de ceea ce cred alte națiuni despre ea²⁶.

De ce sunt atât de importante percepțiile? Pentru că ele creează realitatea în care existăm, „în societatea tip rețea, puterea operând, prin procese de cooperare, cu acte de construcție a sensului în mintea umană”²⁷.

O a doua posibilă explicație a paradoxului puterii rusești face apel la importanța analizării conceptului putere dintr-o perspectivă comportamentalistă sau relațională. Potrivit lui David A. Baldwin, în teoria relațiilor internaționale există două mari dimensiuni ale conceptului putere: *putere ca resurse (putere*

potențială) și *putere relațională*²⁸. Prima abordare, care pune accentul pe posesia resurselor, este limitativă întrucât concepe resursele de putere ca putere în sine. Or, puterea nu reprezintă doar o sumă a resurselor, iar resursele pe care le deține un actor statal pot produce sau nu rezultate. Puterea este rezultatul mai multor categorii de factori – resursele de putere, capacitatea internă a unui stat de transformare a acestor resurse în putere efectivă, conjunctura în care se exercită –, de aceea caracterul unui stat de a fi puternic nu constă doar în resursele pe care le deține, ci mai degrabă în *abilitatea de a schimba comportamentul celorlalți*. Aceasta este cea de-a doua abordare a puterii, care a produs o adevărată revoluție, prin introducerea conceptului de *putere relațională* în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Alături de distincția *putere ca resurse – putere relațională*, câteva clarificări privind *cele trei aspecte sau fațete ale puterii relaționale* (impunerea schimbării, controlarea agendelor și stabilirea preferințelor) sunt necesare în acest punct pentru a oferi o mai bună înțelegere asupra paradoxului puterii rusești.

Prima fațetă a puterii (*impunerea schimbării*) a fost definită de către Robert Dahl (1957) și presupune capacitatea de a-i face pe alții să acționeze contrar preferințelor și strategiilor lor inițiale: „A exercită o putere asupra lui B în măsura în care obține de la B o acțiune pe care ultimul nu ar fi efectuat-o altfel”²⁹. Capacitatea de a le impune altora să își modifice comportamentul față de preferințele lor inițiale este o fațetă importantă a puterii relaționale, dar nu și singura.

În anii '60, politologii Peter Bachrach și Morton Baratz au observat că din definiția lui Dahl lipsește ceea ce ei numeau abordarea bidimensională a puterii sau „a doua fațetă a puterii”: *controlarea agendelor* (A controlează agenda acțiunilor într-un mod care limitează opțiunile strategice ale lui B)³⁰.

²⁵ Official Internet Resources of the President of Russia, *Interview to American TV channel NBC*, 10.03.2018, URL: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/57027>, accesat la 20.03.2018.

²⁶ John George Stoessinger, *The Might of Nations. World Politics of Our Time*, McGraw-Hill, New York, 1990, p. 13.

²⁷ Manuel Castells, *Communication Power*, Oxford University Press, 2009.

²⁸ David A. Baldwin, *Power Analysis and World Politics: New Trends versus Old Tendencies*, *World Politics* Vol. 31, No. 2 (1979), pp. 161-194.

²⁹ Robert A. Dahl, „The Concept of Power”, *Behavioral Science* 2, no. 3, December 11, 1957.

³⁰ Peter Bachrach, Morton Baratz, „Two Faces of Power”, în *American Political Science Review*, Vol. 56, No. 4, 1962,

Subliniind rolul ideilor și al credințelor la conturarea preferințelor inițiale ale celorlalți, în anii '70, sociologul Steven Lukes³¹ a evidențiat faptul că puterea nu este exercitată întotdeauna într-un mod fățiș, observabil, așa cum presupun primele două fațete ale puterii. Potrivit lui Lukes, modul cel mai eficient în care A poate exercita putere asupra lui B constă în influențarea credințelor lui B despre ce este și ce nu este conform interesului său. În măsura în care A poate să îi inculce lui B interpretări greșite despre interesele acestuia și să profite de aceste interpretări greșite, puterea sa asupra lui B va fi cu atât mai mare, cu cât rămâne practic invizibilă pentru cei asupra cărora se exercită. Aceasta este cea de-a treia fațetă a puterii (*stabilirea preferințelor*), care constă în capacitatea de a afecta preferințele altora astfel încât B să dorească ceea ce dorește A: *A poate exercita putere asupra lui B determinându-i nevoile, modelându-i preferințele fundamentale sau inițiale*.

În politica mondială, unele dintre scopurile urmărite de către state sunt mai sensibile la a doua și la a treia fațetă a puterii decât la prima. Mai mult, din perspectiva analizei costuri-beneficii, este de dorit ca un decident politic să privească formarea preferințelor și încadrarea agendei drept moduri în care poate modela mediul înainte de a recurge la prima fațetă a puterii, impunerea³².

În această logică se înscrie și strategia instrumentată de Kremlin în scopul maximizării puterii în sistemul internațional, strategie axată pe o serie de instrumente ale puterii care au ca principala resursă informația. „Secolul XXI poate fi caracterizat în mai multe feluri – secolul vitezei, secolul tehnologiei, secolul globalizării –, dar niciuna dintre aceste posibile definiții nu captează mai bine esența unei revoluții care se petrece sub ochii noștri decât informația”³³.

Studii realizate la nivel european arată că Rusia din era Putin a transformat informația

pp. 947–952, doi:10.2307/1952796.

³¹ Steven Lukes, *Power: A Radical View*, Second Ed., Palgrave Macmillan, London, 2005.

³² Joseph Nye Jr., *op. cit.*, 2012, p. 34.

³³ George Cristian Maior (coord.), *Un război al minții. Intelligence, servicii de informații și cunoaștere strategică în secolul XXI*, Editura Rao, București, 2010, p. 8.

într-o armă de război³⁴, fiind utilizată pentru a modela evenimente, strategii, voința națională sau percepțiile la nivel internațional, toate având un ultim scop: *modelarea procesului decizional*. Cu alte cuvinte, este vorba despre cea de-a treia fațetă a puterii identificată de Steven Lukes (*stabilirea preferințelor*). Așa cum sugestiv remarca George Maior, *conflictele actuale se poartă adesea pentru control și influență și mai puțin pentru cucerirea unor noi teritorii*³⁵.

Utilizarea puterii bazată pe resursele informaționale nu reprezintă o inovație, dar contextul actual caracterizat prin rapiditatea cu care circulă informația și progresul în tehnologia informației și-au pus amprenta decisiv și asupra modului în care statele gândesc strategiile de maximizare a puterii în sistemul internațional. Puterea militară rămâne importantă în domeniul critice ale politicii globale, dar războiul purtat cu mijloace convenționale e din ce în ce mai puțin privit ca „o continuare a politicii prin alte mijloace” (Carl von Clausewitz), devenind mult prea costisitor. Accesul la informație și abilitatea de a exploata informația devin, astfel, condiții esențiale pentru capacitatea de a proiecta putere³⁶: anticipând apariția internetului cu 30 de ani, canadianul Marshall McLuhan aprecia ca un adevărat vizionar că „al III-lea Război Mondial va fi un război informațional de gherilă, cu estomparea demarcației dintre combatanții militari și civili”³⁷.

De altfel, concluziile unui studiu lansat la sfârșitul anului trecut – intitulat *Puterea Sharp. Creșterea influenței autoritarismului*³⁸ – relevă că guvernul rus a derulat, pe teritoriul Europei și nu

³⁴ Cécile Barbière, „Moscow launches French language propaganda platform”, în *Euractiv News*, 30.01.2015, URL: <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/moscow-launches-french-language-propaganda-platform/>, accesat la 19.02.2018.

³⁵ George Cristian Maior, *op. cit.*, 2014, pp. 146-156.

³⁶ *Idem*, pp. 116.

³⁷ Marshall McLuhan, *Culture is Our Business*, Balantines Books, 1970.

³⁸ Juan Pablo Cardenal, Jacek Kucharczyk, Grigori Mesežnikov, Gabriela Pleschová, *Sharp Power: Rising Authoritarian Influence*, International Forum for Democratic Studies, December 2017, URL: <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence-Full-Report.pdf>, accesat la 20.02.2018.

numai, o gamă largă de activități de propagandă și dezinformare care vizează patru domenii esențiale în modelarea percepțiilor și a opiniei publice în societățile democratice: (1) mass-media, (2) mediul academic, (3) cultura, și (4) ONG-uri și think-tank-uri. De data aceasta este, însă vorba despre un alt tip de influență, care nu poate fi definită prin conceptul de *hard power*, nici prin acela de *soft power*. Termenul care surprinde cel mai bine esența strategiei Rusiei este acela de *sharp power* – acea formă a puterii, care vizează poluarea mediului informațional în scopul modelării percepției și a opiniei publice în societățile democratice, prin acțiuni dezinformare în scopuri ostile, cu scopul de a crea o stare neîncredere și dezordine în rândul rivalilor³⁹.

În loc de concluzii: să ne mai temem de Rusia?

Rusia nu a fost niciodată un stat atât de puternic cum și-a dorit mereu să fie și niciodată un stat atât de slab precum consideră ceilalți că este. Rusia este o putere regională (și nu una globală), afectată de vulnerabilități interne, dar, în contrast, cu obiective foarte ambițioase de politică externă. Conștient că nu are șanse de reușită în eventualitatea unui conflict militar convențional împotriva Occidentului, Kremlinul încearcă să minimizeze costurile efective pentru atingerea obiectivelor de politică externă.

Uneori, puterea nu aparține doar celui a cărui armată sau economie este mai puternică, ci poate fi și a celui care spune povestea câștigătoare, de aceea strategia Kremlinului vizează evitarea angajării efective a forței militare prin apelul la un adevărat arsenal de instrumente subversive axate pe resursele informaționale.

Privind din această perspectivă, *Rusia poate impune teamă*, deoarece, într-o lume a resurselor informaționale, pe termen mediu și lung o mare amenințare este constituită de poluarea acestui mediu cu scopul modelării percepției și a opiniei publice în societățile democratice.

BIBLIOGRAFIE:

1. *** *Business Risk Intelligence Decision Report: 2017 End of Year Update*, URL: <https://go.flashpoint-intel.com/docs/BRI-Decision-Report-2017-End-of-Year-Update>.
2. *** *Global military spending remains high at \$1.7 trillion*, SIPRI, URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2018/global-military-spending-remains-high-17-trillion>.
3. *** „Russia Country Report”, *The Economist*, f.a., URL: <http://country.eiu.com/russia>.
4. *** „NATO military spending over 12 times more than Russia in 2016, SIPRI data show”, în *NATO Watch*, f.a., URL: <http://natowatch.org/newsbriefs/2017/nato-military-spending-over-12-times-more-russia-2016-sipri-data-shows>.
5. *** *Putin's Asymmetric Assault on Democracy in Russia and Europe: Implications for U.S. National Security*, Jan. 2018, URL: <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/FinalRR.pdf>.
6. BALDWIN, David A., „Power Analysis and World Politics: New Trends versus Old Tendencies”, în *World Politics* Vol. 31, No. 2, 1979, pp. 161-194.
7. BALDWIN, David A., *Paradoxes of Power*, Basil Blackwell, Oxford, 1989.
8. BALDWIN, David A., *Power and International Relations: A Conceptual Approach*, Princeton University Press, 2016.
9. BACHRACH, Peter; BARATZ, Morton, „Two Faces of Power”, în *American Political Science Review*, Vol. 56, No. 4, 1962, pp. 947–952, doi:10.2307/1952796.
10. CASTELLS, Manuel, *Communication Power*, Oxford University Press, Oxford, 2009.
11. COOPER, Robert, *Post Modern State and the World Order*, Demos, London, 2000.
12. DAHL, Robert A., „The Concept of Power”, *Behavioral Science* 2, no. 3, December 11, 1957.
13. The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2018*, 2018, URL: <https://www.iiss.org/en/publications/military-s-balance>.

³⁹ *Ibidem*.

14. International Monetary Fund World Economic Outlook (October 2017), *List of Countries by Projected GDP*, URL: <http://statisticstimes.com/economy/countries-by-projected-gdp.php>.
15. KOTKIN, S., „Russia’s Perpetual Geopolitics”, în *Foreign Affairs*, May/June 2016 Issue, URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2016-04-18/russias-perpetual-geopolitics>
16. KRISTENSEN, Hans; NORRIS, Robert, „Russian nuclear forces” în *Bulletin Of The Atomic Scientists*, vol. 73, nr. 2, 2017, pp. 115–126.
17. LUKES, Steven *Power: A Radical View*, Second Edition, Palgrave Macmillian, London, 2005.
18. MAIOR, George Cristian (coord.), *Un război al minții. Intelligence, servicii de informații și cunoaștere strategică în secolul XXI*, Editura Rao, București, 2010.
19. MAIOR, George Cristian, *Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*, Editura Rao, București, 2009.
20. NYE Jr. Joseph, *Viitorul puterii*, Editura Polirom, Iași, 2012.
21. NYE Jr., Joseph „How Sharp Power Threatens Soft Power. The Right and Wrong Ways to Respond to Authoritarian Influence”, în *Foreign Affairs*, 24.01.2018, URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-01-24/how-sharp-power-threatens-soft-power?cid=soc-tw-rdr>.
22. NYE Jr., Joseph, „The Changing Nature of World Power” în *Political Science Quarterly* Vol. 105, No. 2 (Summer, 1990), pp. 177-192.
23. OECD Report, *Russian Federation – Economic forecast summary*, Nov. 2017, URL: <http://www.oecd.org/eco/outlook/economic-forecast-summary-russia-oecd-economic-outlook.pdf>.
24. SECRIERU, Stansilav, *Rusia după imperiu: între putere regională și custode global*, Editura Institutul European, Iași, 2008.
25. The International Forum for Democratic Studies, *Sharp Power. Rising Authoritarian Influence*, Dec. 2017, URL: <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence-Full-Report.pdf>.
26. TIAN, Nan; FLEURANT, Aude; KUIIMOVA, Alexandra; WEZEMAN, Pieter D.; WEZWMAN, Siemon T., *Trends in World Military Expenditure 2017*, URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-04/sipri_fs_1805_milex_2017.pdf.

MIGRAȚIA INTERNAȚIONALĂ CA REZULTAT AL ȘOCULUI GEOPOLITIC GENERAT DE PRIMĂVARA ARABĂ

Magdalena CRIȘAN*

Migrația generată de șocul geopolitic din Orientul Mijlociu și Africa de Nord afectează nu numai societatea arabă, ci și pe cea occidentală. Articolul analizează factorii care au dus regiunea în acest punct de cotitură și măsura în care valul de migrație spre Europa, consecință a șocului, poate destabiliza state europene, sau chiar blocul comunitar.

Cuvinte-cheie: șoc geopolitic; șoc strategic; Primăvara Arabă; migrație; securitizare; percepție.

Introducere

Migrația, mai cu seamă cea ilegală, a intrat în atenția publică drept urmare a șocului geopolitic generat de turbulențele din Africa de Nord și Orientul Mijlociu. *Primăvara arabă*, o mișcare fără precedent, care a dus la căderea unor autocrații bine înrădăcinate s-a transformat pentru europeni și nu numai într-un „coșmar arab”, pentru că a încurajat radicalismul religios, a dus la izbucnirea unor războaie civile, a generat războaie proxy și a creat condiții propice pentru grupările teroriste. Toate acestea au avut ca efect dislocarea unor mari mase de oameni.

Schimbarea regimurilor politice în regiunea arabă a condus la venirea la putere a unor *partide cu o puternică componentă religioasă, bazate pe doctrina islamică*, atrage atenția Leon Gross

Bernardino, reprezentantul special al Uniunii Europene pentru sudul Mediteranei¹, iar revoltele din Siria și Libia nu au adus reformele așteptate, ci s-au transformat în război civil, ceea ce a generat un val de migrație, inițial, în interiorul acestor două țări și spre țările vecine², apoi spre sudul și centrul Europei³.

Afluxul de migranți a fost văzut de comunitatea europeană ca o criză umanitară, socială și de securitate de proporții. Statele europene și-au închis granițele, cele din Spațiul Schengen au reintrodus controalele la granițe, au reorganizat Frontex și au semnat un tratat de colaborare cu Turcia pentru oprirea valului de migrație. La nivelul deciziei politice, afluxul de migranți a împărțit Europa în două tabere: de-o parte, Germania, care și-a deschis larg

¹ Leon Gross Bernardino, Arab Spring: A European Perspective, conferință, 9 noiembrie 2011, Dickinson College, Carlisle, URL: http://media.dickinson.edu/academic_life/Clarke_forum/Bernardino_Leon_Gross_11_9_2011.mp3, minutul 00.36.39, accesat la 09.07.2017.

² Turcia găzduiește, în prezent, cel mai mare număr de refugiați sirieni (3,3 milioane), urmată de Liban cu 1 milion și Iordania cu 655.000 de refugiați proveniți din Siria, cf. ***, *Syria emergency*, UNHCR, URL: <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html>, accesat la 17.12.2017.

³ Peste un milion de migranți au ajuns în Europa în anul 2015, în special în Grecia și în Italia, cf. Jonathan Clayton, Hereward Holland, *Over one million sea arrivals reach Europe in 2015*, UNHCR, 30 decembrie 2015, URL: <https://www.unhcr.org/afr/news/latest/2015/12/5683d0b56/million-sea-arrivals-reach-europe-2015.html>, accesat la 17.07.2017.

* Magdalena CRIȘAN este doctorand în domeniul Științe militare la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” din București. E-mail: crisanmagda@yahoo.com

porțile refugiaților, iar, de cealaltă parte, statele din Grupul de la Vișegrad, cărora li s-a alăturat și Austria, care resping ideea primirii/relocării unui anumit număr de migranți stabilit la nivelul UE. În Germania, fără a minimaliza componenta umanitară a deciziei politice de a primi un număr mare de migranți, a jucat un rol important și pragmatismul și nevoia de a rezolva deficiențele pieței muncii cu migranți⁴. În cealaltă tabără, au fost mai puternice îngrijorările privind: integrarea refugiaților într-o societate cultural diferită; eventualele riscuri de securitate (de exemplu: refugiați radicalizați sau vulnerabili la radicalizare); povara financiară pe care o presupun migranții până la integrarea lor pe piața muncii.

Există, însă, o legătură clară de cauzalitate între criza migranților din Europa și Primăvara Arabă? Considerăm că da, numărul mare de migranți înregistrat în Europa în anul 2015 fiind o consecință a revoltelor *Primăverii Arabe*⁵ și a evoluțiilor ulterioare în fiecare dintre statele angrenate în această mișcare. Avem cazurile extreme ale Siriei, Libiei, Yemenului și Irakului, în care războaiele civile sângeroase ce au urmat revoltelor au lăsat în urmă un vid de putere care a permis organizației teroriste Stat Islamic să se dezvolte⁶. Consecința: milioane de oameni s-au

⁴ În cunoscutul discurs din 31 august 2015, în care Angela Merkel a transmis mesajul „Reușim!”, ea a folosit ca argumente economia puternică a Germaniei și deficitul de forță pe piața muncii germane. Publicația *Die Zeit* a catalogat valul de refugiați din 2015 drept „șansa secolului” pentru economia Germaniei (Uwe Jean Heuser, „Die Jahrhundertchance”, în *Die Zeit*, 26 noiembrie 2015, URL: <https://www.zeit.de/2015/46/fluechtlingskrise-wirtschafts-wunder-zuwanderung>, accesat la 10.05.2018).

⁵ Revoltele *Primăverii Arabe* din anul 2011 au izbucnit, pe rând, în: Algeria (5 ianuarie); Iordania (7 ianuarie); Oman (17 ianuarie); Yemen (27 ianuarie); Irak (6 februarie); Bahrain (14 februarie); Libia, Arabia Saudită și Kurdistanul irakian (17 februarie); Djibouti (18 februarie); Kuwait (19 februarie); Maroc (20 februarie); Mauritania (25 februarie); Liban (27 februarie); Teritoriile Palestiniene (15 martie) și Siria (18 martie). Cronologia este redată de profesorul Stephan Rosiny de la Institutul Leibniz pentru Studii globale și regionale (GIGA) din Hamburg în „Ein Jahr ‘Arabischer Frühling’: Auslöser, Dynamiken und Perspektiven”, în *GIGA Focus*, No. 12, 2011, URL: <http://www.sahara-social.com/Portals/de/Docs2011/NewFolder/Arabischer-Fruehling.pdf>, accesat la 01.07.2018.

⁶ Stephan Rosiny, Thomas Richter, „Der Arabische Frühling und seine Folgen”, în *Bundeszentrale für Politische Bildung*, 13 decembrie 2016, URL: <http://www.bpb.de/izpb/238933/der-arabische-fruehling-und-seine-folgen?p=all>, accesat la 20.05.2018.

refugiat din calea terorii. Observăm că în perioada 2014-2017, potrivit unui raport al Frontex, principalele patru țări de origine pentru imigranții ilegali care au sosit în Europa sunt: Siria (780.944 de persoane), Irak (145.620), Nigeria (88.431) și Pakistan (75.413)⁷. Lor li se adaugă sute de mii de migranți ilegali din Gambia, Mali, Maroc, Guineea, Coasta de Fildeș și Bangladesh⁸.

În anul 2011, anul revoltelor, numărul solicitanților de azil din Tunisia a crescut cu 92,5%, al celor din Libia cu 76%, iar al celor din Siria cu 50%⁹. Un an mai târziu, numărul solicitanților de azil sirieni în UE crescuse cu 206%¹⁰. Sirienii au rămas și în 2017, alături de irakieni, principalii solicitanți de azil în Europa¹¹. Nu trebuie trecut cu vederea că Siria găzduia în 2010 peste un milion de refugiați, cei mai mulți irakieni¹², parte din ei alimentând numărul migranților în Europa. Despre Irak, care a dat, după Siria, cei mai mulți migranți ilegali în perioada 2014-2017, anumiți politologi, precum Kanan Makiya¹³, profesor la Universitatea Brandeis, și Ed Hussain¹⁴, membru al Council on Foreign

[bpb.de/izpb/238933/der-arabische-fruehling-und-seine-folgen?p=all](http://www.bpb.de/izpb/238933/der-arabische-fruehling-und-seine-folgen?p=all), accesat la 20.05.2018.

⁷ ***, *Risk Analysis for 2018*, Risk Analysis Unit, Frontex, Warsaw, februarie 2018, p. 45, URL: https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2018.pdf, accesat la 20.05.2018.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Claire Davenport, „Arab Spring asylum seekers surged into EU in 2011”, în *Reuters*, 23 martie 2012, URL: <https://af.reuters.com/article/ivoryCoastNews/idAFL6E8EN89420120323>, accesat la 01.05.2018.

¹⁰ ***, *Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union 2012*, European Asylum Support Office, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013, p. 30, URL: https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/EASO_AnnualReport%202012.pdf, accesat la 20.06.2018.

¹¹ ***, *Asylum Statistics*, Eurostat, martie-aprilie 2018, URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics, accesat la 20.05.2018.

¹² ***, *World Migration Report 2018*, International Organization for Migration, Geneva, 2018, p. 33, URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2018_en.pdf, accesat la 20.06.2018.

¹³ Kanan Makiya, „The Arab Spring started in Iraq”, în *New York Times*, 6 aprilie 2013, URL: <https://www.nytimes.com/2013/04/07/opinion/sunday/the-arab-spring-started-in-iraq.html>, accesat la 01.05.2018.

¹⁴ Ed Hussain, „Did Iraq War give birth to the Arab Spring?”, în *CNN*, 18 martie 2013, URL: <https://edition.cnn.com/2013/03/17/opinion/iraq-war-arab-spring-husain/index.html>, accesat la 01.05.2018.

Relations, susțin că este țara de unde a pornit sau care a pregătit *Primăvara Arabă*. Ed Hussain amintește că, după 11 septembrie 2001, liderii autocrați din regiune au devenit aliații Statelor Unite împotriva terorismului. Invadarea Irakului în 2003 ar fi putut încuraja opoziția regimurilor, însă singurul instrument al administrației americane de a contracara oprirea opoziției în statele arabe autocrate a fost finanțarea unor membri ai societății civile și ONG-uri ca parte a agendei de promovare a democrației¹⁵. Odată cu această finanțare au existat și programe de training pentru activiștii democrației în lumea arabă, care au inclus deprinderea comunicării pe rețelele sociale precum Twitter și Facebook, instrumente care au ajutat la coagularea unei mișcări de contestare a regimurilor autocrate și la organizarea revoltelor¹⁶. *Primăvara Arabă* a prins Irakul măcinat de conflicte, de războiul contra al-Qaida și nepregătit pentru teroarea Stat Islamic. Un studiu arată că majoritatea irakienilor, care au ajuns în Europa în 2016, au plecat din zone de conflict și că unul din trei migranți a căutat mai întâi adăpost pe teritoriul țării sale, având mai întâi statutul de persoană dislocată intern¹⁷. Odată cu aceste revolte, granițele UE s-au dovedit a fi extrem de permeabile pentru că „Mubarak, Ben Ali, Gaddafi nu erau doar dictatorii unor națiuni, ei erau și paznicii frontierelor Europei”, după cum susține Bilgin Ayata¹⁸, profesor de sociologie politică la Universitatea Basel.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Philip N. Howard, Aiden Duffy, Deen Freelon, Muzzamil Hussain, Will Mari, Marwa Mazaid, *Opening Closed Regimes. What Was the Role of Social Media During the Arab Spring?*, The Project on Information Technology and Political Islam, University of Washington, ianuarie 2011, URL: https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/117568/2011_Howard-Duffy-Freelon-Hussain-Mari-Mazaid_PITPI.pdf?sequence=1&isAllowed=y, accesat la 14.05.2018.

¹⁷ Irakienii au spus că au plecat din Bagdad și Ninewa. 75% dintre ei știau de existența acordului UE-Turcia (p. 2) și totuși nu au renunțat la călătoria spre Europa pe care au planuit-o în medie 2,5 ani (p. 12), conform ***, *Iraqi Migration to Europe in 2016: Profiles, Drivers and Return*, Reach, iunie 2017, p. 10, URL: http://www.reachresourcecentre.info/system/files/resource-documents/reach_irq_grc_report_iraqi_migration_to_europe_in_2016_june_2017.pdf, accesat la 01.05.2018.

¹⁸ Irène Dietschi, „Gestürzte Grenzwachter”, în *UNINOVA*, No. 128, Universität Basel, noiembrie 2016, p. 20, URL: https://www.unibas.ch/dam/jcr:a036cae6-d7b0-4417-9856-ebbc2b26e4c2/UNINOVA_128_DE.pdf, accesat la 01.05.2018.

Politica Europeană de Vecinătate, lansată în 2003, însemna de fapt dorința UE ca statele din vecinătatea sudică să nu lase migranții africani ilegali să vină spre Europa, iar asta a costat Bruxellesul circa 5 miliarde de dolari dați lui Muammar Gaddafi ca să țină migranții magrebi și africani în Libia¹⁹. În 2011, 422.000 de libieni s-au refugiat temporar în Tunisia și Egipt, iar odată cu ei au plecat și 706.000 de muncitori migranți, atrași cândva de prosperitatea Libiei, despre a căror soartă nu există informații²⁰. Putem observa, însă, că ruta central-mediteraneeană dinspre Libia spre Europa este folosită de migranții tunisieni și de către cei originari din state sub-sahariene.²¹ Datele Frontex arată că această rută a fost folosită în ianuarie-mai 2018 de către migranți din Tunisia, dar și din Eritreea, Sudan, Nigeria și Coasta de Fildeș²². Migranții africani subsaharieni folosesc și ruta vest-mediteraneeană (Maroc-Spania), fiind alungați de conflictele din Mali, Sudan, Sudanul de Sud, Camerun, Nigeria, Ciad, Republica Centrafricană²³. Ruta a fost folosită în ianuarie-mai 2018 de migranți marocani, dar și din Guineea, Mali și Coasta de Fildeș²⁴. Migranții pakistanezi, care vin în Europa (pe locul patru în clasamentul Frontex al migranților ilegali în perioada 2014-2018), susțin că au părăsit țara de

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Philippe Fargues, „Mass Migration and Uprisings in Arab Countries: An Analytical Framework”, pp. 170-183, în Giacomo Luciani (ed.), *Combining Economic and Political Development: The Experience of MENA*, International Development Policy Series, No. 7, 2017, Geneva: Graduate Institute Publications, Boston: Brill-Nijhoff, URL: <https://journals.openedition.org/poldev/2275#tocto1n1>, accesat la 20.05.2018.

²¹ În perioada ianuarie-martie 2011, 23.000 de tunisieni, migranți economici, au plecat din Libia în speranța că vor găsi un loc de muncă în Franța, ajungând pe insula Lampedusa, iar în intervalul martie-august 2011, peste 40.000 de africani subsaharieni au ajuns pe aceeași rută tot în Lampedusa, dar și în Sicilia și Malta cf. ***, *Migratory Routes*, Frontex, URL: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/central-mediterranean-route>, accesat la 20.05.2018.

²² ***, *Migratory Map*, Frontex, URL: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-map>, accesat la 20.05.2018.

²³ ***, *Migratory Routes*, Frontex, URL: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/western-mediterranean-route>, accesat la 01.05.2018.

²⁴ ***, *Migratory Map*, Frontex, URL: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-map>, accesat la 20.05.2018.

origine fie din cauza violenței/persecuției²⁵, fie din motive economice²⁶. Datorită accesului mai facil la azil, cei mai mulți pakistanezi aleg ca țară de destinație Italia²⁷.

Ne punem acum întrebarea legitimă dacă migrația indusă de șocul geopolitic – întrucât Primăvara arabă a reprezentat un șoc pentru statu-quo-ul din regiunea arabă – reprezintă o schimbare a tiparelor de migrație către UE de până acum. Înainte de a răspunde acestei întrebări, trecem în revistă factorii obiectivi și subiectivi care au dus la declanșarea Primăverii arabe și au generat valul de migrație.

1. Premisele migrației

Emoția stârnită în Tunisia de vânzătorul de zarzavaturi, Mohamed Bouazizi, care și-a dat foc pe 17 decembrie 2010 în piața publică, după ce poliția îl umilise și îi confiscase marfa, a fost doar declicul revoltelor care au cuprins cu repeziciune, ca într-un joc de domino, Tunisia, Egipt, Yemen, Bahrain, Irakul, Siria și alte state din regiune. Motive economice, politice și sociale de revoltă în lumea arabă existau însă de zeci de ani. În primul rând, situația economică a populației din regiune se înrăutățea, diferențele dintre bogați și săraci deveneau din ce în ce mai mari²⁸, insatisfacția legată de nivelul de trai creștea²⁹,

²⁵ 91% dintre migranții pakistanezi care aleg ruta central-mediteraneană spun că au decis să-și părăsească țara de origine din cauza violenței și a persecuției cf. ***, *Analysis: Flow Monitoring Surveys Top 5 Nationalities Interviewed on the Eastern and Central Mediterranean Routes*, International Organization for Migration (IOM), februarie 2018, p. 7, URL: http://migration.iom.int/docs/Flow_Monitoring_Surveys_Top_5_Nationalities_2017_.pdf, accesat la 01.05.2018.

²⁶ 70% dintre pakistanezii care au ales ruta est-mediteraneană spun că migrează din motive economice cf. ***, *op. cit.*, IOM, februarie 2018, p. 14.

²⁷ ***, *op. cit.*, IOM, februarie 2018, p. 9.

²⁸ 4% din populația lumii arabe trăia sub nivelul de sărăcie la nivel mondial – 1,25 dolari pe zi, iar 40% cu mai puțin de 2,75 dolari pe zi, cf. ***, *Arab States: Sustainable Development Goals*, Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, URL: <http://www.arabstates.undp.org/content/rbas/en/home/sustainable-development-goals/goal-1-no-poverty.html>, accesat la 13.12.2017.

²⁹ În 2010, populația statelor MENA era nemulțumită de numărul mic de locuri bune de muncă, de sistemul de educație și de cel de învățământ, de infrastructură, astfel că economiștii Băncii Mondiale au eșuat în a

la fel și nemulțumirea legată de corupție³⁰. În al doilea rând, reformele politice întârziu să apară. La această întârziere a contribuit și Occidentul care a tolerat autocrațiile din regiune după un criteriu care ulterior s-a dovedit greșit.

„Păcăleala era că fie îți menții dictatorii și relativa stabilitate, fie ai parte de al-Qaida și de jihadul global, iar ideea era că acei dictatori lucrează mână în mână cu americanii pentru pace, pentru stabilitate, în lupta împotriva terorismului”³¹, sublinia, în 2011, Nabila Ramdani de la London School of Economics. Volker Perthes, directorul Institutului de Afaceri Internaționale și de Securitate din Germania și fost consilier al emisarului special al ONU pentru Siria, susține că evoluția socio-demografică în regiune, ținând cont de situația economică, este cel mai important dintre factorii care au dus la declanșarea *Primăverii arabe*³². Populația lumii arabe s-a triplat din 1960 până în 2010³³, iar regimurile autoritare nu și-au respectat „*contractul social*”³⁴ cu populația, însemnând garantarea unor subvenții, a unui stat al bunăstării, la schimb cu loialitatea față

anticipa *Primăvara arabă* pentru că au luat în calcul doar indicatorii economici, nu și gradul de insatisfacție (evident, subiectivă) legată de nivelul de trai al populației, cf. ***, *Inequality, Uprising, and Conflict in the Arab World*, MENA Economic Monitor, World Bank Middle East and North Africa Region, octombrie 2015, p. 28, URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2711/9781464807350.pdf>, accesat la 12.12.2017.

³⁰ Fenomenul corupției este principala cauză a revoltelor din lumea arabă în anul 2011 (64,26% dintre respondenți), urmată de necesitatea îmbunătățirii situației economice (63,55%) și justiția socială (57,21%), cf. studiului *Arab Barometer Wave III (2012-2014)*, apud ***, *op. cit.*, MENA Economic Monitor, octombrie 2015, p. 27.

³¹ Frank Gardner, „Is the Arab Spring good or bad for terrorism?”, în *BBC News*, 22 iunie 2011, URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-13878774>, accesat la 12.12.2017.

³² Volker Perthes, *Der Aufstand: Die arabische Revolution und ihre Folgen*, Pantheon, München, 2011, p. 24.

³³ În 1970, populația lumii arabe era de 122 de milioane, iar în 2010, în ajunul *Primăverii arabe*, aceasta ajungea la 357 de milioane, cf. ***, *Arab World: Population, total*, The World Bank, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=1A&view=chart>, accesat la 14.12.2017.

³⁴ Raj M. Desai, Anders Olofsgård, Tarik M. Yousef, „Is the Arab Authoritarian Bargain Collapsing?”, în *Brookings*, 9 februarie 2011, URL: <https://www.brookings.edu/opinions/is-the-arab-authoritarian-bargain-collapsing/>, accesat la 12.05.2018.

de regim și cu renunțarea la o serie de libertăți. Concret, începând cu anul 1980, când prețul petrolului a scăzut dramatic, statele arabe nu au mai fost capabile să ofere tinerilor educație gratuită, un loc de muncă sigur sau o locuință. Iar tinerii formează cea mai mare parte a populației în regiune. În ajunul revoltelor (anul 2010), 65-75% din populația statelor arabe avea sub 35 de ani, iar rata șomajului în rândul tinerilor se ridica la 23%³⁵. Tocmai această mare masă de tineri nemulțumiți a fost actorul care a stârnit tăvălugul protestelor din lumea arabă.

O altă cauză a degradării situației economice care a alimentat revoltele, prea puțin documentată în literatura de specialitate, este schimbarea climei. Unul dintre sloganurile protestelor din Egipt, din Piața Tahrir era „*aish, huriyya, karama insaniyya*”, însemnând „pâine, libertate, demnitate umană”. Despre care pâine era vorba? Nu este o metaforă, ci una dintre cererile protestatarilor. Voiau pâine mai ieftină. Creșterea prețului pâinii a fost unul dintre factorii care au alimentat revolta egiptenilor. Anul 2010 a adus cu sine o rară secetă în China, cel mai mare producător și consumator de grâu al lumii, iar prima consecință a fost reducerea drastică a producției de grâu. Cel mai mare importator de grâu la nivel mondial este Egiptul. Pâinea reprezintă o treime din aportul caloric al egiptenilor, care cheltuiesc aproximativ 38% din venituri pe hrană³⁶.

Situația economică din Siria s-a degradat, de asemenea, din cauza schimbărilor climatice. Țara a avut parte de o perioadă lungă de secetă (2006-2011) care a afectat 60% din terenurile agricole³⁷. Potrivit ONU și Federației Internaționale a Societăților de Cruce Roșie, 800.000 de sirieni

³⁵ Volker Perthes, *op. cit.*, 2011, p. 30.

³⁶ Prețul grâului a crescut de la 157 de dolari/tonă în iunie 2010 la 326 de dolari/tonă în februarie 2011, cf. Troy Sternberg, „Chinese Drought, Wheat, and the Egyptian Uprising: How a Localized Hazard Became Globalized”, p. 7 în Caitlin E. Werrell, Francesco Femia (eds.), *The Arab Spring and Climate Change, A Climate and Security Correlations Series*, Center for American Progress, Stimson, The Center for Climate and Security, februarie 2013, URL: <https://climateandsecurity.files.wordpress.com/2012/04/climatechange-arab-spring-ccs-cap-stimson.pdf>, accesat la 14.12.2017.

³⁷ Francesco Femia, Caitlin Werrell, „Climate Change Before and After the Arab Awakening: The Cases of Syria and Libya”, p. 25 în Caitlin E. Werrell, Francesco Femia (eds.), *op. cit.*, februarie 2013.

și-au pierdut în 2009 toate mijloacele de trai din cauza secetei³⁸. În 2011, numărul sirienilor care nu-și puteau asigura hrana din cauza secetei ajungea la 1 milion de oameni³⁹. Un alt studiu publicat de Academia Națională de Științe din SUA a arătat că seceta din 2006-2011 a dus la migrarea a 1,5 milioane de sirieni din zonele rurale către orașe, ceea ce a dus la fricțiuni sociale care, în ultimă instanță, au alimentat revolta împotriva regimului Assad⁴⁰.

Toate aceste nemulțumiri de ordin politic, economic, social s-au propagat rapid cu ajutorul rețelelor de socializare *Facebook*, *Twitter* și *You Tube*. Internetul a devenit locul cel mai ieftin⁴¹ și cel mai sigur pentru că păstra anonimitatea utilizatorilor, locul în care s-a închegat societatea civilă critică la adresa regimurilor autocrate din lumea arabă. Protestatarii au folosit internetul pentru a discuta cu cei cu același tip de nemulțumire și pentru a organiza protestele⁴².

Subscriem opiniei lui Volker Perthes, conform căruia revolta oamenilor din lumea arabă trebuie înțeleasă ca un eveniment istoric de dimensiuni mari, comparabil cu punctul de cotitură din 1989 din Europa Centrală și de Est. Schimbarea profundă va fi însă un proces mai greoi decât acela din statele fostului Bloc Estic, mai sângeros și mai de durată⁴³. Aceasta poate și pentru că procesul de deschidere a societăților arabe a fost amânat și cu ajutorul Occidentului, care în războiul global împotriva terorismului a ales să

³⁸ ***, „Drought driving farmers to the cities”, în *IRIN*, 2 septembrie 2009, URL: <http://www.irinnews.org/feature/2009/09/02/drought-driving-farmers-cities>, accesat la 12.12.2017.

³⁹ Francesco Femia, Caitlin Werrell, *op. cit.*, p. 25 în Caitlin E. Werrell, Francesco Femia (eds.), *op. cit.*, februarie 2013.

⁴⁰ Colin P. Kelley, Shahrzad Mohtadi, Mark A. Cane, Richard Seager, Yochanan Kushnir, „Climate Change in the Fertile Crescent and Implications of the Recent Syrian Drought”, în *PNAS*, Vol. 112, No. 11, 17 martie 2015, URL: <https://www.pnas.org/content/112/11/3241.full.pdf>, accesat la 12.12.2017.

⁴¹ În 2000, o oră într-un internet cafe costa aproximativ un sfert din venitul mediu pe zi al unui egiptean, iar în 2010, doar 5% din venitul săi mediu pe zi, cf. Philip N. Howard, Muzzamil M. Hussain, *Democracy's Forth Wave? Digital Media and the Arab Spring*, Oxford University Press, 2013, p. 5.

⁴² Philip N. Howard, Muzzamil M. Hussain, *op. cit.*, 2013, p. 34.

⁴³ Volker Perthes, *op. cit.*, 2011, p. 7.

coopereze cu lideri autocrați din lumea arabă: „În timp ce în urmă cu două decenii Europa de Est a reușit să aibă propria Primăvară, cele mai multe regimuri din lumea arabă au rămas neatinsse de valul schimbării. Războiul global împotriva terorismului a ajutat la înrădăcinarea ideii că o clasă socială superioară din lumea arabă legată de cultura occidentală reprezintă o bază puternică și de încredere pentru viitor”⁴⁴.

Pentru a argumenta de ce *Primăvara arabă* reprezintă un *șoc geopolitic* care a generat migrație, la rândul ei cu potențial de a declanșa unde de șoc în lumea occidentală, explicăm pe scurt teoria șocului.

2. Evenimentele-șoc și importanța modului în care sunt percepute

Una dintre primele definiții ale *șocului* vine din anii '70, de la Alvin Toffler: starea psihologică în care se ajunge la introducerea unei schimbări majore într-un timp extrem de scurt⁴⁵. Ideea de eveniment major care aduce cu sine o schimbare majoră, cel puțin de perspectivă, este proiectată de Nathan Freier asupra domeniului militar. Șocul viitorului devine un „șoc strategic care schimbă brusc și irevocabil regulile jocului, conturul și compoziția suprafeței pe care se joacă”⁴⁶. El atrage după sine adaptarea rapidă a politicii și structurilor de apărare. De aici și opinia că mediul militar trebuie să studieze chiar și necunoscutul, așa-numitele *Known Unknowns*. Nathan Freier observă că „șocurile strategice vor veni pe una dintre cele două căi distincte: prima este rapidă, se ajunge, fără a fi anticipat, la finalul unei evoluții cunoscute și periculoase; sau ca o consecință, se ajunge, mai rapid decât era de așteptat, la un punct periculos al aceleși linii de evoluție”⁴⁷.

⁴⁴ El Hassane Aissa, *The Arab Spring. Causes, Consequences, and Implications*, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, martie 2012, p. 5, URL: www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a560779.pdf, accesat la 09.07.2017.

⁴⁵ Alvin Toffler, *Future Shock*, Random House, New York, 1970.

⁴⁶ Nathan Freier, *Known Unknowns: Unconventional “Strategic Shocks” in Defense Strategy Development*, US Army War College’s Strategic Studies Institute, noiembrie 2008, p. 5, URL: <https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB890.pdf>, accesat la 09.07.2017.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 9.

Discuțiile în mediul militar despre evenimente surpriză sau șoc există de câțiva ani. În 2007, ministerul american al apărării introducea noțiunea de *șoc strategic* într-un proiect numit „*Strategic Trends and Shocks*”. Iată cum era definit șocul: „un eveniment care întrerupe evoluția unui trend, o discontinuitate care fie accelerează evoluția unui trend, fie îi modifică traiectoria și astfel subminează premisele pe care se bazează politicile de la acel moment. Șocurile sunt distructive prin natura lor și pot schimba modul în care evaluăm securitatea și rolul armatei”⁴⁸.

Șocul strategic nu reprezintă doar un eveniment considerat improbabil să se întâmple, ci, așa cum subliniază profesorul Colin S. Gray, poate fi un eveniment așteptat, dar ale cărui „*consecințe groaznice*” nu au fost luate în calcul⁴⁹. Profesorul Constantin Hlihor subliniază că evenimentele de pe scena internațională care „sunt legate de sfera de influență sau de hegemonii pot fi încadrate în categoria șocurilor geopolitice”⁵⁰. Evenimente care schimbă evoluția politicii internaționale, care duc la înlocuirea unor structuri sociale, politice sau economice cu altele, precum apariția unei noi ideologii, a unor tehnologii revoluționare, izbucnirea unui război, a unei crize bancare, pot genera un *șoc geopolitic*; important este însă că „modul cum se reacționează la acest tip de evenimente, procese și fenomene ce produc șocul geopolitic împarte actorii implicați în ecuația perdant-câștigător”⁵¹. Sunt astfel importante percepțiile din momentul șocului și amploarea impactului asupra societății și a scenei internaționale. Marea criză economică din 1929, căderea Cortinei de Fier, reunificarea Germaniei, toate aceste evenimente care au

⁴⁸ Naval Postgraduate School (NPS), Transformation Chair, Forces Transformation Chairs Meeting: Visions of Transformation 2025 - Shocks and Trends, 21 februarie 2007 apud Helene Lavoix, „Looking Out for Future Shocks”, p. 40 în ***, *Resilience and National Security in an Uncertain World*, Centre of Excellence for National Security, 2011, URL: http://www.academia.edu/506028/Looking_Out_for_Future_Shocks, accesat la 12.06.2017.

⁴⁹ Colin S. Gray, *Strategy & Defence Planning: Meeting the Challenge of Uncertainty*, Oxford University Press, 2014, p. 200.

⁵⁰ Constantin Hlihor, *România și șocurile geopolitice ale Războiului Rece (1980-1991)*, Editura IRRD, București, 2016, p. 48.

⁵¹ *Ibidem*, p. 51.

schimbat fizionomia scenei internaționale se încadrează în categoria *șocului geopolitic*.

Conceptul de *șoc geopolitic* a fost deja adoptat și de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), care îl folosește în legătură cu fenomenul migrației, văzută ca o consecință a șocurilor de mediu și a celui geopolitic. *Șocul geopolitic* este definit, în raportul OCDE din 2016 privind migrația, drept „schimbări bruște, frecvent impredictibile, cu consecințe sociale și economice majore, care adesea sunt asociate cu fluxuri mari de migrație și care pun presiune pe migrația legală și sistemele de protecție”⁵². Conceptul este folosit de Martin Ruhs și Nicholas Van Hear sub forma *migrație-șoc*⁵³, însemnând că *șocul geopolitic*, care provoacă alterarea bruscă și rapidă a securității umane din cauze politice, economice sau sociale, generează, de cele mai multe ori, un val de migrație, care poate genera, la rândul său, o altă undă de șoc. Fără răspunsuri corecte, la timpul potrivit, migrația riscă să aibă un impact major asupra echilibrului politic, social și cultural din țările-gazdă, dar și din țările de origine.

În acest context, aflul de refugiați din 2015 are toate coordonatele unei unde de *șoc geopolitic* cauzate de un alt *șoc geopolitic*. *Primăvara arabă*, care a cuprins numeroase țări din MENA, a luat prin surprindere scena internațională, a dus la prăbușirea unor regimuri autoritare cu rădăcini adânci⁵⁴, a deschis societăților arabe apetitul pentru un tip de transformare democratică după modelul unui potențial nou hegemon în regiune, a dus la conflicte interne și războaie *proxi* care au deschis calea redesenării granițelor în regiune⁵⁵.

⁵² ***, *International Migration Outlook 2016*, OECD Publishing, Paris, 2016, p. 147, URL: <https://www.oecd.org/els/mig/IMO-2016-chap4.pdf>, accesat la 12.07.2017.

⁵³ Martin Ruhs, Nicholas Van Hear, *Irregular Migration as a Response to Geopolitical Shocks: The Long-Term Effects of Short-term Policies*, European University Institute, noiembrie 2014, URL: <http://www.eui.eu/Documents/RSCAS/PapersLampedusa/FORUM-RuhsVanHearFinal.pdf>, accesat la 12.07.2017.

⁵⁴ Ben Ali a condus Tunisia timp de 20 de ani, Hosni Mubarak a fost președinte al Egiptului 30 de ani, iar Muammar Gaddafi a fost la putere în Libia timp de 40 de ani.

⁵⁵ Steven Blockmans, „Vanishing lines in the sand – Why a new map of the Middle East is necessary”, în *CEPS Commentary*, Centre for European Policy Studies, 1 octombrie 2013, URL: <https://www.ceps.eu/system/files/Blockmans%20CEPS%20Commentary%20Middle%20>

Și nu în ultimul rând, a adus cu sine un val de migrație spre țările din vecinătate și spre țările europene.

De ce poate fi considerat valul de migrație un potențial *șoc geopolitic*? Are în primul rând componenta de surpriză. Europa a fost luată prin surprindere de amploarea fenomenului, amploare care are la bază și politica comunitară care a oscilat, după izbucnirea conflictului din Siria, între a nu face nimic și a-i ține la granițele UE. Să ne amintim că, în anul 2013, peste 95% din cei 3 milioane de refugiați din Siria de la acea vreme și-au găsit adăpost în statele vecine Siriei⁵⁶. Statele europene au fost zdruncinate intern, politic și social, de fluxul de refugiați și migranți ilegali. A fost nevoie de regândirea politicilor referitoare la migrație, de reevaluarea mediului și politicilor de securitate, de adaptarea discursului politic la valul de populism și naționalism care s-a hrănit din fricile legate de noii migranți. Statele europene au fost obligate să-și întărească structurile de apărare naționale și la nivel comunitar (au decis suspendarea temporară a acordului Schengen), să coopereze mai mult la nivelul apărării (extinderea mandatului și intensificarea activității Frontex pentru combaterea migrației ilegale, cooperarea cu Alianța Nord-Atlantică în apărarea granițelor externe), să se implice activ, sub cupola UE, alături de NATO, în rezolvarea cauzelor migrației.

Avem de a face, de asemenea, cu o altă schimbare de paradigmă: odată cu creșterea fenomenului migrației, rezultat natural al globalizării, putem vorbi, acum, de un proces de „*deglobalizare a granițelor*”⁵⁷, așa cum îl numește Roderick Parkes, cercetător la Institutul pentru Afaceri Internaționale din Suedia. Migrația nu mai este considerată ca acum două decenii „triumful conducerii economice globale asupra ordinii teritoriale”, ci „obiectul competiției geopolitice”⁵⁸. „În întreaga lume, țările nu doar

[East%20-%20Lines%20in%20the%20sand.pdf](https://www.ssi.se/globalassets/butiken/ui-paper/2015/european-union-and-the-geopolitics-of-migration---rp.pdf), accesat la 12.12.2017.

⁵⁶ Martin Ruhs, Nicholas Van Hear, *op. cit.*, noiembrie 2014, p. 5.

⁵⁷ Roderick Parkes, „European Union and the Geopolitics of Migration”, în *UIpaper*, No. 1, Swedish Institute of International Affairs, 2015, p. 6, URL: <https://www.ui.se/globalassets/butiken/ui-paper/2015/european-union-and-the-geopolitics-of-migration---rp.pdf>, accesat la 21.07.2017.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 1.

că încearcă să-și întărească controlul asupra propriilor frontiere, ci și să-și utilizeze fluxurile de oameni și diferențele de mărime a populației pentru câștiguri de ordin geostrategic⁵⁹, așa cum o face acum, spre exemplu, Turcia, condiționând găzduirea în continuare a refugiaților pe teritoriul său de anumite decizii ale UE. Un alt exemplu sunt statele MENA, care au încercat să folosească mobilitatea pentru a impune autocrația sau teocrația în regiune⁶⁰.

Totuși, reprezintă valul de migranți din 2015, cauzat de un *șoc geopolitic*, dovada schimbării modelului de migrație? Răspunsul este nu. Tendința de creștere rapidă a migrației sud-nord exista deja: 22,5 de milioane de refugiați în 2016 față de 17,2 milioane în 1990⁶¹. În urma conflictului din Bosnia din perioada 1992-1995, 700.000 de oameni s-au refugiat în Europa de Vest⁶², cei mai mulți în Germania⁶³. În 2015-2016, pe teritoriul german au ajuns, într-un timp relativ scurt, peste un milion de migranți (442.000 de cereri de azil în 2015 și 722.000 în 2016⁶⁴), triplu față de anii '90. Informația (despre posibile state-gazdă, state ale bunăstării) care circulă repede cu ajutorul rețelelor sociale și al televiziunilor, mijloacele de transport mai ieftine, rutele deja cunoscute (precum ruta balcanică) sunt factori care au contribuit, de asemenea, la numărul mare de refugiați. Modul în care a fost văzut valul de migrație spre Europa din anii trecuți îl face diferit față de celelalte valuri, din cauza imaginilor și informațiilor referitoare la venirea refugiaților transmise de televiziuni și online în timp real,

dar și din cauza *fake news*⁶⁵. Un studiu din 2017 al fundației germane Ebert pune explozia de știri false despre migranți pe seama propagandei proruse, care folosește tema refugiaților pentru a dezbină, a slăbi UE, ceea ce reprezintă un câștig strategic pentru Moscova. „Așa cum o face, în general, propaganda antimigrație, propaganda prorusă tinde să asocieze criza migrației din Europa cu terorismul, cu infraționalitatea, cu declinul civilizației occidentale. Mai întâi securitizează tema migrației cu ajutorul fake news, apoi creează un contrast puternic între Rusia, descrisă ca fiind bine organizată, puternică, ca o țară în care domnește pacea, și Vestul care decade și este la limita unui război civil”⁶⁶. Ținta predilectă a propagandei proruse privind migrația este, în ultima vreme, Germania. Avem cunoscutul caz Lisa, o fată de 13 ani din Berlin, pe jumătate rusoaică, dată dispărută de părinți, care atunci când a fost găsită a spus că a fost violată și bătută de trei bărbați din Orientul Mijlociu. Cazul extrem de emoțional a fost preluat de presa rusă care a dat vina pe refugiați⁶⁷, a generat proteste ale minoritarilor ruși din Germania și aproape că a iscat o criză diplomatică între Berlin și Moscova⁶⁸. Ancheta a demonstrat că Lisa nu a fost violată și nici bătută, iar povestea a devenit studiu de caz în articolele despre propaganda rusă în Europa⁶⁹.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 11.

⁶¹ ***, *Global Report 2016*, UNHCR, 2016, URL: http://reporting.unhcr.org/publications#tab-global_report, accesat la 21.07.2017.

⁶² ***, *The State of the World's Refugees 2000, Fifty year of humanitarian action*, UNHCR, Oxford University Press, 1 ianuarie 2000, p. 219, URL: <https://www.unhcr.org/3ebf9bb50.html>, accesat la 14.07.2017.

⁶³ ***, *Statistiken zur Migration und Integration von Migranten*, Europäisches Forum für Migrationsstudien, Universität Bamberg, 15 decembrie 1997, URL: http://www.efms.uni-bamberg.de/ds27_2_e.htm, accesat la 12.11.2017.

⁶⁴ ***, *International Migration Outlook 2017*, OECD Publishing, Paris, 2017, p. 190, URL: https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2017/germany_migr_outlook-2017-18-en#page1, accesat la 14.07.2017.

⁶⁵ *Știri false* ce constau în informații deformate, puse în context greșit sau cu titluri care nu au legătură cu conținutul.

⁶⁶ Attila Juhász, Patrik Szicherle, *The political effects of migration-related fake news, disinformation and conspiracy theories in Europe*, Friedrich Ebert Stiftung, Political Capital, Budapesta, 2017, p. 7, URL: <https://goo.gl/wDCKqs>, accesat la 21.07.2017.

⁶⁷ Reportaj televiziunea rusă Canal 1 despre cazul Lisa, 16 ianuarie 2016, URL: https://www.ltv.ru/news/2016-01-16/3330-avstriya_vremenno_priostanavlivaet_deystvie_shengenskogo_soglasheniya_iz_zh_sluchaev_nasiliya_v_germanii, accesat la 12.02.2017.

⁶⁸ Ministrul rus de externe, Serghei Lavrov, le-a reproșat autorităților germane că încearcă „să spoiască *politically correct* realitatea din motive politice interne” (Daniel Bax, „Kreml wittert Vertuschung”, în *TAZ*, 26 ianuarie 2016, URL: <http://www.taz.de/!5269840>, accesat la 12.09.2017).

⁶⁹ Stefan Meister, „The ‘Lisa Case’: Germany as a target of Russian disinformation”, în *NATO Review Magazine*, 2016, URL: <https://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/lisa-case-germany-target-russian-disinformation/EN/index.htm>, accesat la 12.12.2017.

Concluzii

Fără îndoială, *Primăvara arabă* reprezintă un punct de cotitură pentru Orientul Mijlociu și Africa de Nord. Deși premisele izbucnirii unor revolte în regiune din cauze socio-economice și politice existau, amploarea acestor revolte a luat prin surprindere analiștii și Occidentul. Revoltele au căpătat amploare și au fost grăbite și prin contribuția rețelelor sociale și a televiziunilor. Căderea unor regimuri autocrate cu tradiție în regiune a dus, în câteva țări, la mici reforme, în altele, la ascensiunea guvernelor cu o puternică componentă islamică și, în cel mai rău caz, la conflicte interne sângeroase, la războaie *proxi* în care marii jucători globali (SUA, Rusia) și regionali (Iran, Arabia Saudită) încearcă să-și extindă influența în regiune sau să o (re)capete. Conflictele, instabilitatea politică, economică și socială, lăsate în urmă de *șocul geopolitic* din MENA, au dus la alterarea bruscă, neașteptată a securității umane în anumite state. Consecința imediată care a luat prin surprindere statele europene a fost valul de refugiați, începând cu anul 2015. Afluxul de migranți respectă trendul migrației sud-nord din ultimii câțiva zeci de ani și a reactivat unele rute de migrație deja existente. Observăm că tiparul de gestionare a migrației s-a modificat. Amplearea fenomenului a fost dată de numărul de migranți, dar și de modul în care a fost perceput de state (care deja securitizau migrația) și de populație (care a asistat în timp real, prin intermediul televiziunilor și al live-streamurilor pe internet, la venirea sutelor de mii de refugiați). Fenomenul a căpătat amploare și ca urmare a utilizării migrației ca instrument politic intern de către partide naționaliste și populiste și politic extern, cu ajutorul dezinformării, cu scopul de a dezbină UE. Cert este că, odată cu această criză a migrației, comunitatea europeană se află într-un punct de cotitură ce necesită reevaluarea valorilor și regulilor. UE trebuie să analizeze cât de viabil este Spațiul Schengen, cât de bine funcționează Acordul de la Dublin în asemenea situații, dacă solidaritatea în redistribuirea migranților este soluția adecvată sau dacă fiecare stat european ar trebui să decidă pentru sine. Ca statele să fie pregătite pentru asemenea situații este nevoie de

reziliență, înțeleasă nu ca rezistență la șoc, ci ca acea capacitate a statelor de a transforma șocuri cu potențial impact negativ în avantaje.

BIBLIOGRAFIE:

1. AISSA, El Hassane, *The Arab Spring. Causes, Consequences, and Implications*, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, martie 2012.
2. BAX, Daniel, „Kreml wittert Vertuschung”, în *TAZ*, 26 ianuarie 2016, URL: <http://www.taz.de/15269840>.
3. BERNARDINO, Leon Gross, *Arab Spring: A European Perspective*, conferință, 9 noiembrie 2011, Dickinson College, Carlisle, URL: http://media.dickinson.edu/academic_life/Clarke_forum/Bernardino_Leon_Gross_11_9_2011.mp3.
4. BLOCKMANS, Steven, „Vanishing lines in the sand – Why a new map of the Middle East is necessary”, în *CEPS Commentary*, Centre for European Policy Studies, 1 octombrie 2013, URL: <https://www.ceps.eu/system/files/Blockmans%20CEPS%20Commentary%20Middle%20East%20-%20Lines%20in%20the%20sand.pdf>.
5. DAVENPORT, Claire, „Arab Spring asylum seekers surged into EU in 2011”, în *Reuters*, 23 martie 2012, URL: <https://af.reuters.com/article/ivoryCoastNews/idAFL6E8EN89420120323>.
6. DESAI, Raj M.; OLOFSGÅRD, Anders; YOUSEF, Tarik M., „Is the Arab Authoritarian Bargain Collapsing?”, în *Brookings*, 9 februarie 2011, URL: <https://www.brookings.edu/opinions/is-the-arab-authoritarian-bargain-collapsing>.
7. DIETSCHI, Irène, „Gestürzte Grenzwächter”, în *UNINOVA*, No. 128, Universität Basel, noiembrie 2016, p. 20, URL: https://www.unibas.ch/dam/jcr:a036cae6-d7b0-4417-9856-ebbc2b26e4c2/UNINOVA_128_DE.pdf.
8. FARGUES, Philippe, „Mass Migration and Uprisings in Arab Countries: An Analytical Framework” în Giacomo Luciani (ed.), *Combining Economic and Political Development: The Experience of MENA*, International

Development Policy Series, No. 7, 2017, Geneva: Graduate Institute Publications, Boston: Brill-Nijhoff, URL: <https://journals.openedition.org/poldev/2275#tocto1n1>.

9. FEMIA, Francesco; WERRELL, Caitlin, „Climate Change Before and After the Arab Awakening: The Cases of Syria and Libya” în Caitlin E. Werrell, Francesco Femia (eds.), *The Arab Spring and Climate Change*, A Climate and Security Correlations Series, Center for American Progress, Stimson, The Center for Climate and Security, februarie 2013, URL: <https://climateandsecurity.files.wordpress.com/2012/04/climatechange-arab-spring-ccs-cap-stimson.pdf>.

10. FREIER, Nathan, *Known Unknowns: Unconventional “Strategic Shocks” in Defense Strategy Development*, US Army War College’s Strategic Studies Institute, noiembrie 2008, URL: <https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB890.pdf>.

11. GARDNER, Frank, „Is the Arab Spring good or bad for terrorism?”, în *BBC News*, 22 iunie 2011, URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-13878774>.

12. GRAY, Colin S., *Strategy & Defence Planning: Meeting the Challenge of Uncertainty*, Oxford University Press, 2014.

13. HEUSER, Uwe Jean, „Die Jahrhundertchance”, în *Die Zeit*, 26 noiembrie 2015, URL: <https://www.zeit.de/2015/46/fluechtlingskrise-wirtschaftswunder-zuwanderung>.

14. HLIHOR, Constantin, *România și șocurile geopolitice ale Războiului Rece (1980-1991)*, Editura IRRD, București, 2016.

15. HOWARD, Philip N.; HUSSAIN, Muzzamil M., *Democracy’s Forth Wave? Digital Media and the Arab Spring*, Oxford University Press, 2013.

16. HOWARD, Philip N.; DUFFY, Aiden; FREELON, Deen; HUSSAIN, Muzzamil; MARI, Will; MAZAI, Marwa, *Opening Closed Regimes. What Was the Role of Social Media During the Arab Spring?*, The Project on Information Technology and Political Islam, University of Washington, ianuarie 2011, URL: <https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/>

[handle/2027.42/117568/2011_Howard-Duffy-Freelon-Hussain-Mari-Mazaid_PITPI.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/117568/2011_Howard-Duffy-Freelon-Hussain-Mari-Mazaid_PITPI.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

17. HUSSAIN, Ed, „Did Iraq War give birth to the Arab Spring?”, în *CNN*, 18 martie 2013, URL: <https://edition.cnn.com/2013/03/17/opinion/iraq-war-arab-spring-husain/index.html>.

18. JUHÁSZ, Attila; SZICHERLE, Patrik, *The political effects of migration-related fake news, disinformation and conspiracy theories in Europe*, Friedrich Ebert Stiftung, Political Capital, Budapesta, 2017, URL: <https://goo.gl/wDCKqs>.

19. KELLEY, Colin P.; MOHTADI, Shahrzad; CANE, Mark A; SEAGER, Richard; KUSHNIR, Yochanan, „Climate Change in the Fertile Crescent and Implications of the Recent Syrian Drought”, în *PNAS*, Vol. 112, No. 11, 17 martie 2015, URL: <https://www.pnas.org/content/112/11/3241.full.pdf>.

20. LAVOIX, Helene, „Looking Out for Future Shocks”, în ****, Resilience and National Security in an Uncertain World*, Centre of Excellence for National Security, 2011, URL: http://www.academia.edu/506028/Looking_Out_for_Future_Shocks.

21. MAKIYA, Kanan, „The Arab Spring started in Iraq”, în *New York Times*, 6 aprilie 2013, URL: <https://www.nytimes.com/2013/04/07/opinion/sunday/the-arab-spring-started-in-iraq.html>.

22. MEISTER, Stefan, „The ‘Lisa Case’: Germany as a target of Russian disinformation”, în *NATO Review Magazine*, 2016, URL: <https://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/lisa-case-germany-target-russian-disinformation/EN/index.htm>.

23. PARKES, Roderick, „European Union and the Geopolitics of Migration”, în *UIpaper*, No. 1, Swedish Institute of International Affairs, 2015, URL: <https://www.ui.se/globalassets/butiken/ui-paper/2015/european-union-and-the-geopolitics-of-migration---rp.pdf>.

24. PERTHES, Volker, *Der Aufstand: Die arabische Revolution und ihre Folgen*, Pantheon, München, 2011.

25. ROSINY, Stephan, „Ein Jahr „Arabischer Frühling“: Auslöser, Dynamiken und Perspektiven”, în *GIGA Focus*, No. 12, 2011, URL: <http://www.sahara-social.com/Portals/de/Docs2011/NewFolder/Arabischer-Fruehling.pdf>.
26. ROSINY, Stephan; RICHTER, Thomas, „Der Arabische Frühling und seine Folgen”, în *Bundeszentrale für Politische Bildung*, 13 decembrie 2016, URL: <http://www.bpb.de/izpb/238933/der-arabische-fruehling-und-seine-folgen?p=all>.
27. RUHS, Martin; VAN HEAR, Nicholas, *Irregular Migration as a Response to Geopolitical Shocks: The Long-Term Effects of Short-term Policies*, European University Institute, noiembrie 2014, URL: <http://www.eui.eu/Documents/RSCAS/PapersLampedusa/FORUM-RuhsVanHearFinal.pdf>.
28. STERNBERG, Troy, „Chinese Drought, Wheat, and the Egyptian Uprising: How a Localized Hazard Became Globalized” în Caitlin E. Werrell, Francesco Femia (eds.), *The Arab Spring and Climate Change*, A Climate and Security Correlations Series, Center for American Progress, Stimson, The Center for Climate and Security, februarie 2013, URL: <https://climateandsecurity.files.wordpress.com/2012/04/climatechangearabspring-ccs-cap-stimson.pdf>.
29. TOFFLER, Alvin, *Future Shock*, Random House, New York, 1970.
30. Website, Agenția Europeană pentru Poliția de Frontieră și Garda de Coastă, frontex.europa.eu.
31. Website, Agenția ONU pentru Refugiați, unhcr.org.
32. Website, Agenția de știri Humanitarian News and Analysis, irinnews.org.
33. Website, Banca Mondială, worldbank.org.
34. Website, Biroul European de Sprijin pentru Azil, easo.europa.eu.
35. Website, Centrul de resurse Reach, reachresourcecentre.info.
36. Website, Comisia Europeană, ec.europa.eu.
37. Website, Forumul European pentru Studii privind Migrația, efms.uni-bamberg.de.
38. Website, Organizația Internațională pentru Migrație, iom.int.
39. Website, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, oecd.org.
40. Website, Platforma de informații despre crize globale și dezastre ReliefWeb, reliefweb.int.
41. Website, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, undp.org.
42. Website, Televiziunea rusă Canal 1, 1tv.ru.

CORIDORUL ECONOMIC CHINA-PAKISTAN ÎN LUMINA TERMENULUI „MOBILITATEA PUTERII”

Lavinia MOICEANU*

Introducere

Articolul de față prezintă o paralelă între viziunea lui Halford Mackinder asupra „mobilității puterii” așa cum apărea aceasta în Europa secolului al XVI-lea și proiectele „Inițiativei Centurii și Drumului” („Belt and Road Initiative” – BRI), într-o încercare de a analiza impactul exercitării puterii asupra mobilității din punct de vedere geografic și economic, în cadrul proiectelor ce compun BRI, adică centura („Silk Road Economic Belt” – Centura Economică a Drumului Mătăsii), drumul („Maritime Silk Road Initiative” – Inițiativa Drumului Maritim al Mătăsii) și Coridorul Economic China-Pakistan (CECP), ca parte a acestora. Această analiză nuanțează termenul „mobilității puterii”, corelându-l cu proiectele de infrastructură, precum CECP, în particular și BRI, în general, cu aspectele geografice ale construirii de infrastructuri în sudul Asiei și, mai ales, în Pakistan și cu rațiunile economice care pot sta în spatele proiectelor CECP. De asemenea, acest articol prezintă o paralelă între funcția CECP în cadrul BRI și rolul descoperirii rutei de transport prin Capul Bunei Speranțe.

Cuvinte-cheie: mobilitate; putere; geografie; relații economice; apărare; infrastructură; BRI.

În articolul său intitulat „Pivotul geografic al istoriei”, publicat în anul 1904, geograful Halford Mackinder scria despre importanța geografică și geopolitică pe care au avut-o pentru Europa descoperirile lui Cristofor Columb și descoperirea rutei de transport care trecea pe la Capul Bunei Speranțe. În viziunea autorului, aceasta a îmbunătățit „mobilitatea puterii”, ceea ce în final a schimbat „relațiile Europei cu Asia, pentru că în timp ce în Evul Mediu Europa era captivă între un deșert de netrecut la sud, un ocean necunoscut la vest și zone pustii înghețate sau împădurite la nord și nord-est și amenințată constant de la est și sud-est de către mobilitatea superioară a călăreților de cai și de cămile, de acum aceasta a devenit cunoscută lumii, multiplicându-și de cel puțin treizeci de ori suprafața maritimă și ținuturile de coastă la care avea acces și încercuind cu influența sa puterea terestră euro-asiatică ce îi amenințase existența anterior.”¹ Ruta alternativă pe la Capul Bunei Speranțe a oferit Europei cea mai scurtă cale cunoscută atunci către dominația pământurilor abia descoperite. În viziunea autorului, puterea europeană a devenit mai mobilă pentru că se putea apăra mai bine, și-a putut crea mai multe rute de transport și de comerț și și-a îmbunătățit

¹ Halford Mackinder, „The Geographical Pivot of History”, în *The Geographical Journal*, Vol. XXIII, No. 4, April 1904, p. 433.

* Lavinia MOICEANU este doctorandă a Școlii pentru Diplomatie și Relații Internaționale din Geneva, Elveția și cercetător stagiar al Centrului de Studii Internaționale Strategice din Islamabad, Pakistan.
E-mail: lavi.moiceanu7@gmail.com

accesul către țărmurile abia descoperite și către dominarea acestora.

Un scurt istoric al încercărilor de a conecta continentul asiatic la interesele marilor puteri și ale actorilor Marelui Joc² evidențiază proiecte de infrastructură care erau menite să lege India cu Germania, Marea Britanie, Rusia sau Franța. Așa cum subliniază și Mahnaz Ispahani (*Roads and Rivals*, 1989), toate aceste puteri au concurat în diferite perioade pentru facilitățile economice pe care le oferea subcontinentul indian, mai ales datorită accesului acestuia la zone îndepărtate ale Indiei Britanice³. În 1877, orașul Quetta a fost ocupat de către britanici pentru a preveni intrarea rușilor în India Britanică și de a securiza comerțul din regiune. Trecătoarea Bolan a devenit foarte importantă pentru britanici după cel de-al doilea război afgan datorită facilităților pe care aceasta le oferea în planul logisticii militare. Rusia a construit un drum din Qazvin până în Golful Anzali (important port iranian la Marea Caspică) în octombrie 1899, dar cea mai utilă cale de acces pe care o lua în considerare era cea care lega Teheranul de Caucaz. Posesiunea provinciei Sistan era unul dintre scopurile rușilor, pentru că i-ar fi plasat lângă Baluchistan, dar aceasta era și calea cea mai scurtă pentru racordarea căii ferate Trans-Caspice la Oceanul Indian și o rută mai sigură decât cea care ar fi trecut prin Afganistan. Implementarea căii ferate Berlin-Bagdad, opțiunea germană, a avut o diplomație dificilă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Aceasta ar fi trebuit să redeschidă „ruta centrală” a comerțului din perioada medievală și să fie modernizată pentru a aduce beneficiile economice pe care și le doreau germanii. Însă această cale ferată contravenea intereselor rusești din zonă. După cel de-al doilea război afgan, britanicii au început să construiască o cale ferată de la Sind la Pishin, care conecta Bostan (în Turcia de azi) de Quetta (în Pakistanul de azi) și care a fost finalizată în 1892. Treisprezece ani mai târziu, în 1905, această rută feroviară parcurgea și

distanța dintre Quetta și Nushki și a fost ulterior extinsă până la granița cu Iranul. Odată aceste rute construite, mișcările de trupe erau facilitate în cazul urgențelor și subordonarea politică era îmbunătățită. Mai mult, ținuturile traversate de infrastructurile britanice erau integrate din punct de vedere teritorial în Imperiul Britanic și conduse de către acesta.

1. Semnificația „mobilității puterii”

„Mobilitatea puterii” este mai degrabă un termen folosit de Mackinder în 1904 pentru a defini contextul internațional în care se afla Europa în secolul al XVI-lea, având în vedere că avantajele, expresia teritorială și semnificația sa fuseseră descoperite cu mult timp în urmă. Astfel, vom analiza proiectele care compun BRI și semnificația lor ca pe un rezultat de cercetare ce combină „mobilitatea puterii” cu realitățile geopolitice actuale ce se manifestă pe continentul asiatic.

De la implementarea infrastructurilor ce compun CECP și BRI, mobilitatea din sudul Asiei a crescut din punctul de vedere al transportului, al energiei și al accesului Chinei la piețele din Orientul Mijlociu, Asia, Europa și Africa. Coridorul Economic China-Pakistan, ca parte a BRI, include și dimensiunea dinamică a conectivității. Coridorul este piesa ce unește Inițiativa Drumului Maritim al Mătăsii (MSRI) și Centura Economică a Drumului Mătăsii (SREB), create și finanțate de guvernul chinez. Iar proiectele nu se opresc aici, pentru că unele părți ale coridorului nu sunt încă total implementate, iar articole de presă au evidențiat că o potențială extindere a coridorului pe teritoriul afgan este planificată de inițiatorii chinezi. „China a jucat un rol critic în schimbarea atitudinii Afganistanului față de Pakistan și de talibani. Pe 26 decembrie 2017, primul Dialog China-Pakistan-Afganistan la nivel de miniștri de externe a avut loc la Beijing. Cele mai importante două observații extrase din acest dialog trilateral au fost disponibilitatea Beijingului de a juca un rol constructiv pentru îmbunătățirea relațiilor dintre Pakistan și Afganistan și decizia de a extinde CECP în Afganistan.”⁴ Toate aceste

² „Marele Joc” este denumirea competiției acerbe începute în secolul al XIX-lea și încheiate un secol mai târziu între Imperiul Britanic și Imperiul Țarist pentru avantajele strategice oferite de Asia Centrală.

³ Mahnaz Ispahani, *Roads and Rivals: The Politics of Access in the Borderlands of Asia*, I.B. Tauris, Londra, 1989, p. 37.

⁴ Muhammad Munir, „Extending CPEC to Afghanistan”, în *Pakistan Observer*, 7 March 2018,

observații marchează dialogul despre începutul unei potențiale extinderi a CECP și a mobilității puterii chineze în Afghanistan.

de China. Iar conectivitatea geografică sporită de către coridor duce la manifestarea altor forme ale puterii. De exemplu, puterea financiară chineză în

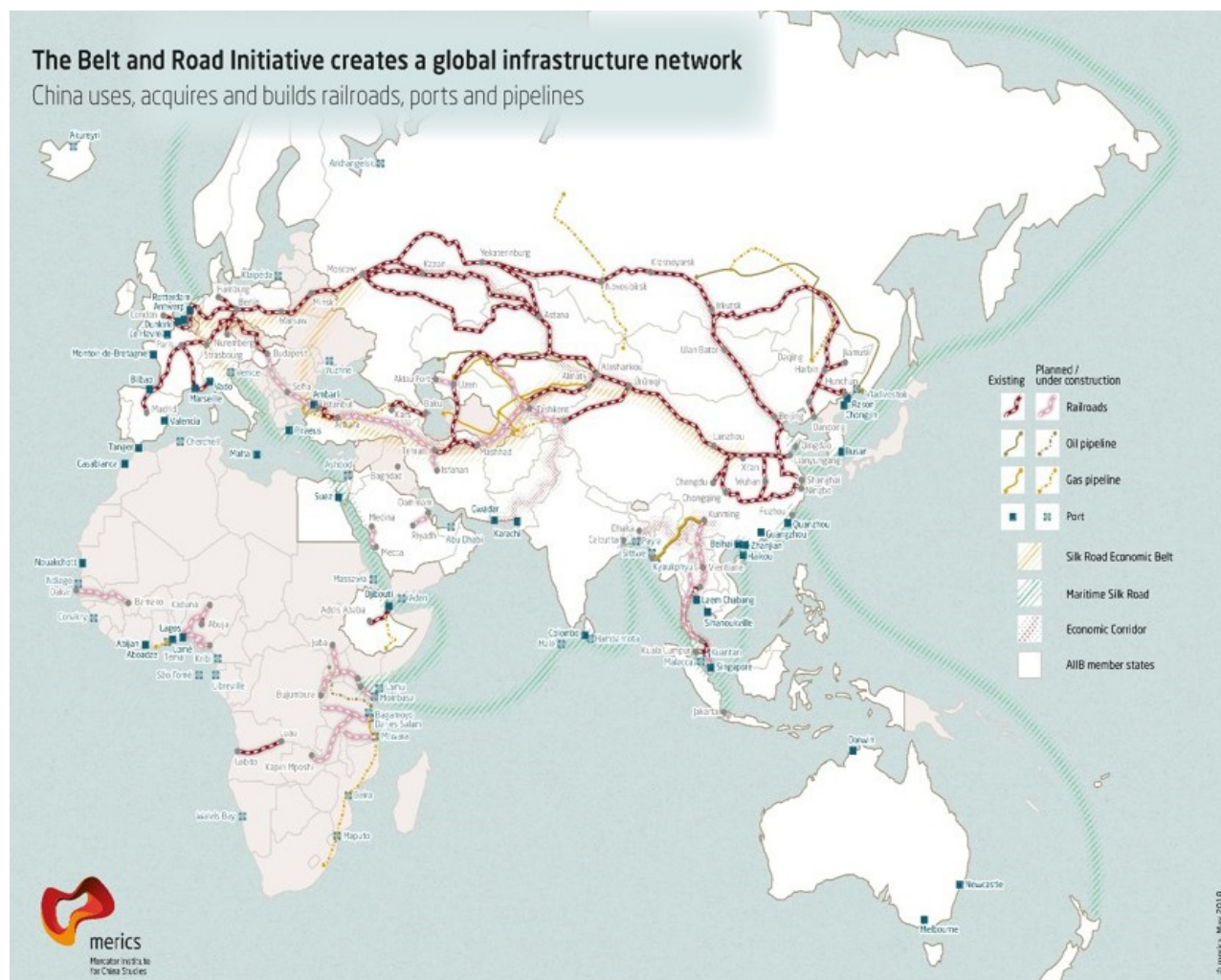

Figura nr. 1: Proiectele BRI

Rețeaua de infrastructură a CECP reprezintă punctul culminant al relațiilor sino-pakistaneze și unește cele două componente, cea terestră și cea maritimă, ale BRI. Unul dintre obiectivele acesteia este ca puterea să primească mai multă mobilitate pentru Pakistan, dar mai ales pentru inițiatorii chinezi ai BRI. Coridorul conferă mai multă „fluiditate” puterii chineze, racordând-o la rețele de infrastructură anterioare BRI, din Europa, Orientul Mijlociu și Africa, care se adaugă infrastructurilor construite sau planificate

URL: <https://pakobserver.net/extending-cpec-afghanistan>, accesat la 05.05.2018.

⁵ ***, *Mapping the Belt and Road initiative: this is where we stand*, Mercator Institute for China Studies (MERICS), Berlin, URL: <https://www.merics.org/en/bri-tracker/mapping-the-belt-and-road-initiative>, accesat la 07.05.2018.

regiune nu poate fi trecută cu vederea, de vreme ce investițiile de peste 46 de miliarde de dolari nu au ajuns încă la finalitate pe teritoriul pakistanez. Puterea militară este o altă dimensiune de-a lungul coridorului, din moment ce ambele state s-au angajat să ofere siguranță muncitorilor care lucrează la finalizarea infrastructurilor coridorului. De asemenea, este bine cunoscută legătura foarte strânsă dintre armatele celor două țări vecine. Armata își îmbunătățește mobilitatea cu ajutorul coridorului în cazul în care trebuie să intervină pentru a elimina sau preveni pericole sau amenințări. Astfel, muncitorii pot fi evacuați mai repede în caz de pericol, iar revoltele pot fi mai bine ținute sub control odată cu deplasarea mai facilă a armatei în zonele afectate.

2. Geografie și mobilitate – spațiu și putere

În continuare, ne vom concentra asupra aspectelor pe care Mackinder le ia în considerare atunci când abordează geografia și mobilitatea. Întâi de toate, el menționează relațiile dintre Asia și Europa, ce s-au inversat ca efect al descoperirilor din timpul lui Columb, care au oferit Europei ocazia de a influența alte ținuturi și de a ieși din izolare. Astfel, Europa a atins

de la acele evenimente, SREB oferă imaginea inversată a acelor vremuri. BRI este poziționată de la coasta de est a Chinei până la granița de vest a Europei, în Spania, conectând puterea chineză la rute majore de cale ferată, drumuri și căi maritime ce generează un sistem economic transfrontalier ce depășește magnitudinea modelului european descris de Mackinder. Semnificația CECP în cadrul acestui sistem decurge din avantajele strategice geografice pe care le asigură proiectele

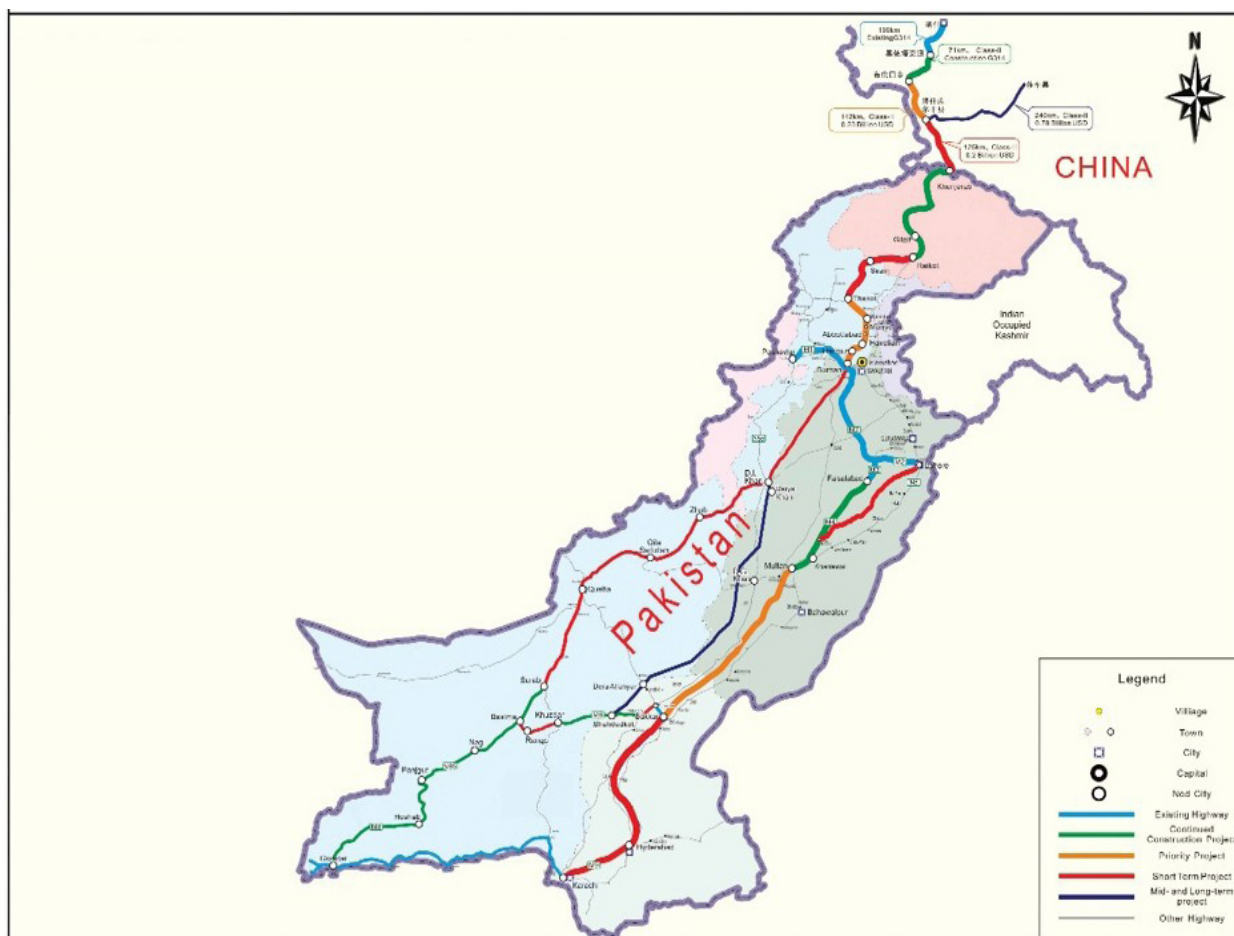

Figura nr. 2: Rețeaua de autostrăzi a CECP⁶

noi teritorii care i-au sporit relațiile economice și controlul asupra granițelor proprii și asupra celorlalte descoperiri. Noua putere terestră și maritimă extinsă a permis Europei să-și lărgască relațiile comerciale în Asia și să domine acest sector. Acum, la mai mult de șase sute de ani

ce-l compun. Și nu vorbim doar de proiectele energetice sau de transferurile de tehnologie și de noile piețe deschise de amplasarea geografică a Pakistanului în cadrul BRI. Este vorba și despre conexiunile maritime pe care China le-a construit în Golful Persic, care o conectează la Africa și Orientul Mijlociu. Așadar, relațiile economice promovate de „Europa lui Columb” au atins în zilele noastre o nouă fază în varianta controlului chinez. Putem vorbi despre control pentru că

⁶ ***, *Highways Network of CPEC*, Monographic Study On Transport Planning 2013-2030, Ministerul pakistanez al Planificării, Dezvoltării și Reformei, URL: <http://cpec.gov.pk/map-single/1>, accesat la 08.06.2018.

dezvoltarea proiectelor BRI conduce la sporirea mobilității puterii chineze în țările pe care aceasta le traversează cu ajutorul infrastructurilor sale de conectivitate, indiferent că vorbim de carismă, tehnologie, finanțe sau elemente militare.

Corelarea mobilității și puterii aduce în lumină conectivitatea ca origine a acestora. Concret, ea reprezintă originea exercitării puterii și a „mobilității puterii” în cazul BRI și punctul de întâlnire dintre geografie și mobilitate, ceea ce face necesară o referire la conectivitatea economică și geografică și la rolul lor în noul context al relațiilor internaționale.

„Infrastructurile formează sisteme complexe de activitate umană, inclusiv sisteme economice, culturale și politice. Adică infrastructurile afectează comportamentul indivizilor, firmelor, gospodăriilor și altor tipuri de organizare prin asigurarea și modelarea oportunităților disponibile ca acești actori să participe în cadrul acestor sisteme și să interacționeze unul cu celălalt.”⁷ Corelând acest aspect cu puterea proiectată de China în cadrul BRI prin proiectele de infrastructură, putem observa că această exercitare a puterii este menită să ducă spre o comunitate transfrontalieră ce împărtășește infrastructuri cu valoare și amploare socială, cu bazele în China. Guvernul chinez are comanda acestei inițiative indiferent cât de îndepărtate geografic îi sunt proiectele ce o compun. Controlul asupra unor zone îndepărtate permite Chinei să-și mențină și influența asupra unor sectoare bogate în resurse naturale (necesare propriei dezvoltări), ce sunt situate pe traiectoria infrastructurilor de mobilitate rutieră, feroviară, energetică dezvoltate de Beijing, dar și asupra alocării și distribuției accesului la aceste resurse. Atât CECP, cât și BRI, ca întreg, s-au transformat în rețele de promovare și de producție industrială, ce sporesc capitalul de putere al Chinei pe traiectoriile lor.

Așa cum afirmă Mackinder, „Europa lui Columb” nu doar și-a extins relațiile economice, dar și-a îmbunătățit și sistemul de apărare în interiorul și în exteriorul propriilor granițe. Pe măsură ce comparația dintre sistemul european

din secolul al XVI-lea și sistemul economic creat de China se aprofundează, putem observa și dimensiunea geografică a rațiunii defensive a BRI și a CECP. Geografic vorbind, coridorul conectează China și Pakistanul începând din regiunea Kashgar a Chinei și traversează teritoriul pakistanez până în portul Gwadar. Coridorul transformă orașul Shanghai într-un centru economic asiatic, nu doar pentru China, ci și pentru țările central-asiatice și Pakistan. Shanghai este totodată și orașul-gazdă al Organizației de Cooperare de la Shanghai (OCS), care este percepută ca o alternativă estică a NATO⁸, deși dimensiunea defensivă a acesteia a apărut și s-a dezvoltat pentru a promova cooperarea dintre guvernele statelor membre și minoritățile etnice din provinciile de la periferiile acestora. Bazată pe obiectivul ca periferiile să capteze interesul central⁹ la nivel de organizație și în cadrul statelor membre (pentru ca, de exemplu, regiuni populate majoritar de minorități etnice să fie integrate într-un sistem care să le acorde interes primordial), OCS pare mai degrabă o structură care se dorește a fi înscrisă în cadrul inițiativei ample împotriva terorismului, inițiată după evenimentele de la 11 septembrie 2001. În acest sens, menționăm că deși Pakistanul este stat membru al OCS din 2015, dar și un partener NATO în regiune, dimensiunea de apărare a relației dintre China și Pakistan și a comerțului dintre ele cade sub sfera acordurilor militare distincte dintre ele. Geografia sa joacă un rol important în apărarea regiunii și a BRI.

Condiția geografică a Chinei înainte de implementarea primelor proiecte BRI oferă imaginea unei țări înconjurată de munți și zone deșertice la nord, vest și sud și de zone maritime disputate la est. Nu putem ști dacă China s-a considerat blocată economic sau „captivă”, așa cum se exprimă Mackinder despre Europa

⁷ Brett Frischmann, *Infrastructure. The Social Value of Shared Resources*, Oxford University Press, New York, 2012, p. xi.

⁸ Mohan Malik, „The Shanghai Cooperation Organization”, in Sumit Ganguly, Andrew Scobell and Joseph Chinyong Liow (eds.), 2010, *The Routledge Handbook of Asian Security Studies*, Taylor and Francis Group, London and New York, p. 73.

⁹ Xu Qinhua, „SCO and Russia-China-India Triangular Relations”, în *Himalayan and Central Asian Studies*, Vol. 12, No. 2, April-June 2008, p. 23, URL: <http://www.himalayanresearch.org/pdf/2006-7-8/vol12%20N2final.pdf>, accesat la 10.05.2018.

dinaintea descoperirilor lui Columb, dar se poate observa multiplicarea masivă a influenței chineze

Proiectele BRI acoperă milioane de kilometri pătrați din China până în Spania și Orientul

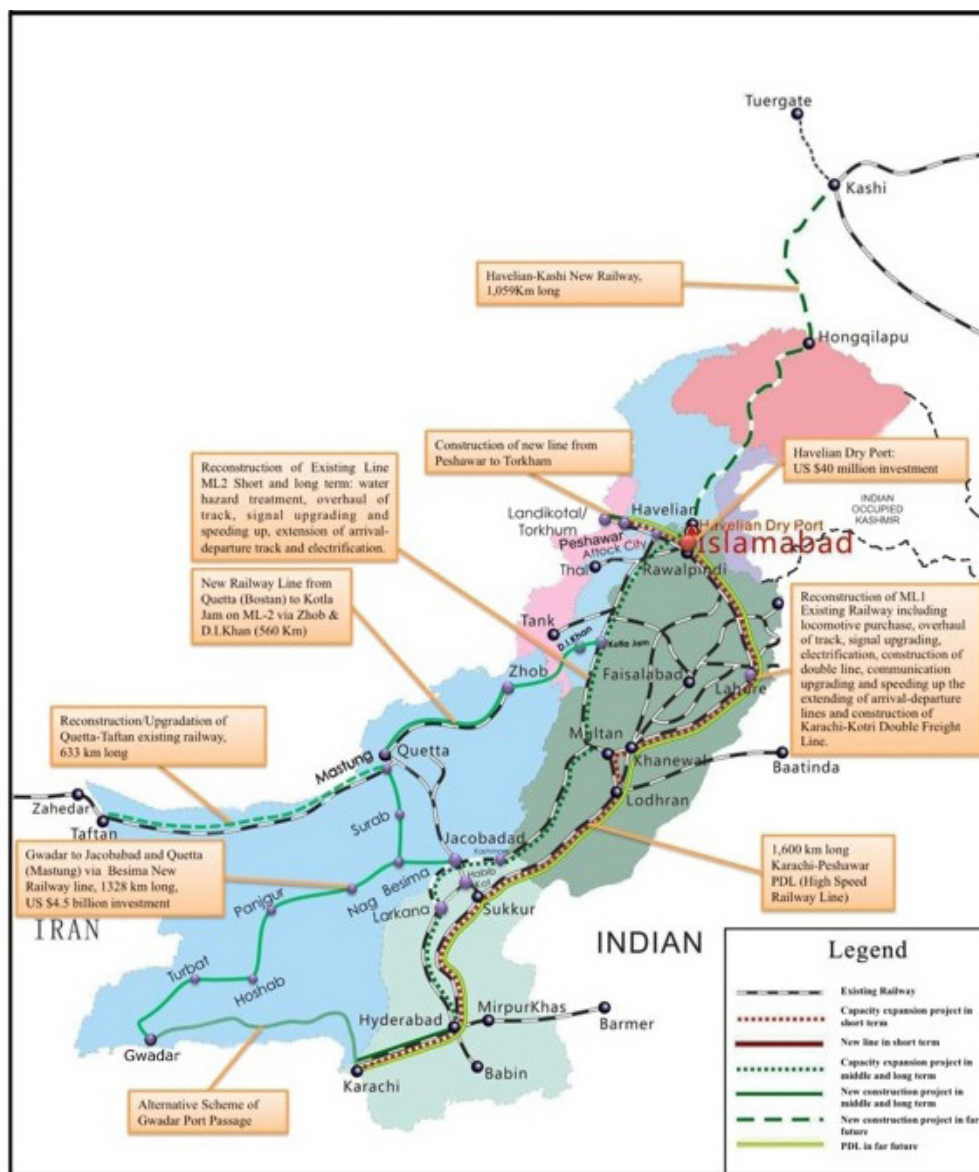

Figura nr. 3: Rețeaua de căi ferate a CECP¹⁰

în afara propriilor granițe, în ciuda spațiului neprimitor ce o înconjoară și a reacțiilor publice adverse față de creșterea sa rapidă. Spațiul geografic ostil pe care BRI îl traversează din China până la portul Gwadar, prin Asia Centrală și mai departe, cuprinde lanțul muntos Himalaya la granița sudică a Chinei sau deșertul Takla Makan în provincia Xinjiang din nord-vestul Chinei.

Mijlociu, oferind o imagine clară a lipsei de atenție a Beijingului față de criticile publice care consideră că totul se subsumează încercării de a transforma spațiul SREB într-o piață compactă subordonată intereselor proprii. CECP se extinde până la portul Gwadar, care oferă deschidere spre Strâmtoarea Ormuz, Golfurile Persic și Oman și nordul Oceanului Indian, necesară conectării pieței estice chineze la piața, producția industrială și resursele din regiune și la mobilitatea acestora. Prin dezvoltarea portului respectiv, China și-a

¹⁰ ***, *Railways Network of CPEC*, Monographic Study On Transport Planning 2014-2030, Ministerul pakistanez al Planificării, Dezvoltării și Reformei, <http://cpec.gov.pk/map-single/1>, accesat la 08.06.2018.

asigurat atât accesul la piețele din regiunea Gwadar, cât și deschidere la ape nedisputate, pe care Pakistanul, vecinul și prietenul îndelungat al Chinei, este deschis să o asigure¹¹. Mai mult decât atât, puterea Chinei în regiune poate fi tradusă și prin capacitatea acesteia de a influența evenimente și de a-și pune amprenta asupra modului în care părțile ajung la un consens și încheie acorduri. Această formă de manifestare a puterii chineze s-ar putea concretiza în mai multe regiuni în care există conflicte, pe traiectoria BRI și nu numai.

Conform lui Mackinder, există și dimensiunea defensivă ce rezultă din corelarea puterii și mobilității. Așadar, este BRI o centură ce izolează China de vreo potențială amenințare? Dacă e așa, cum operează China o izolare defensivă și deschiderea necesară creșterii sale economice? Song Xiaojun (expert militar din Beijing) a sugerat un motiv economic: „China are o cerere de resurse și de energie în creștere, iar unele dintre aceste resurse trebuie importate din străinătate. Dacă transportarea lor și comerțul sunt amenințate, industrializarea și urbanizarea vor fi puse la îndoială.”¹²

Comparând această afirmație cu cea ce subliniază Mackinder în articolul din 1904, putem trage și concluzia că apărarea proiectelor chineze vine odată cu creșterea economică și mobilitatea pe care acestea le creează pentru a preveni orice imixtiune exterioară sau amenințare ce poate reduce resursele și energia, cu efecte asupra industrializării și urbanizării Chinei. În cazul în care acestea sunt afectate, dezvoltarea Chinei și propria securitate pot fi în pericol și astfel chiar abilitatea liderilor chinezi poate fi pusă la îndoială. De aceea, BRI trebuie protejată de insuficiența sau de eșecul „condițiilor materiale ale mobilității sale.”¹³ Infrastructurile BRI trebuie să transporte resurse și energie ce sunt ulterior transformate în industrializare și urbanizare, așa cum sângele transportă elementele nutritive

prin corp, dându-i acestuia energia necesară și resursele pentru a se mișca și a crește. Orice parte absentă sau disfuncțională poate duce la nesustenabilitatea sistemului. În mod special, CECP are o dimensiune militară defensivă, din moment ce armata chineză și cea pakistaneză au dezvoltat o relație foarte strânsă. De exemplu, mobilitatea acestora a fost dovedită de multiplele ocazii în care muncitorii chinezi ai proiectelor coridorului au avut nevoie de protecție pe teritoriul statului pakistanez pentru a-și duce munca la bun sfârșit. „Deși politica externă chineză a demonstrat flexibilitate, e important de observat că prezența Chinei în Sudul Global este condusă și de anumite interese economice și naționale. China și-a arătat dorința de a-și depăși poziția de neintervenție, dacă interesele sale economice și naționale au necesitat aceasta. În Pakistan, China a arătat această flexibilitate prin presiuni exercitate pentru preluarea dimensiunii securității CECP de către departamentul de securitate. Implicarea armatei pakistaneze a fost, de asemenea, în interesul național al Chinei.”¹⁴

În cadrul unui interviu acordat autoarei, răspunzând unei întrebări legate de paralela dintre viziunea lui Mackinder despre „mobilitatea puterii”, CECP și rolul NATO în acest context, generalul (r) Philip Breedlove afirmă că chinezii „au o viziune pe termen foarte lung a problemelor lor și sunt mai puțin interesați de un rezultat săptămâna viitoare. Ei sunt mai mult interesați de un rezultat de durată care poate apărea în doi sau trei ani. De aceea se uită la aceste coridoare precum CECP [...]; ei au decis că există bunuri strategice în acea zonă și, așa cum știți, există zăcăminte minerale și drepturi de exploatare asupra zăcămintelor minerale semnificative în nordul Afganistanului și astfel ei [chinezii n. a.] se gândesc pe termen lung în termeni de „cum accesez acele piețe?”, „cum accesez acele drepturi de exploatare a mineralelor?” [...], de aceea cred că se folosesc din nou de această viziune pe termen lung în termeni de „cum investesc pentru a-mi asigura accesul în regiune, la minerale?” etc.”¹⁵

¹¹ China a primit în concesiune portul Gwadar de la guvernul pakistanez pentru 20 de ani, cu redevențe de 91% pentru China și 9% pentru Pakistan. Portul, care a devenit și o zonă de liber schimb între China și Pakistan, este acum administrat de către compania chineză China Overseas Port Holding Company (COPHC).

¹² Edward Luttwak, *The Rise of China vs. the Logic of Strategy*, Cambridge Massachusetts/London, The Belknap Press of Harvard University Press, 2012, p. 70.

¹³ Halford Mackinder, *op. cit.*, April 1904.

¹⁴ Maham Hameed, „The Politics of the China-Pakistan Economic Corridor”, în *Palgrave Communications*, Vol. 4, Issue 1, 2018, p. 8, URL: <http://dx.doi.org/10.1057/s41599-018-0115-7>, accesat la 05.05.2018.

¹⁵ Interviul autoarei cu Philip M. Breedlove, general în rezervă al Forțelor Aeriene Americane și fost Comandant Suprem al Forțelor Aliate din Europa, iunie 2018.

3. Reacții și planuri ale NATO, UE și Rusiei cu privire la BRI

Proiectele BRI s-au extins în ultimii ani și în Europa, traversând teritoriul acesteia de la est la vest, inclusiv unele dintre statele balcanice care încearcă să obțină statutul de membru NATO și/sau UE. Mobilitatea puterii chineze în sânul Europei se face pe două paliere, la fel de importante pentru Beijing, care se pot regăsi în cadrul întregului proiect BRI: conectarea cu Nordul Global și protejarea Sudului. Atenția față de Sudul sărac a fost o prerogativă a politicii externe chineze încă din timpul lui Mao Zedong. În zilele noastre, această prerogativă vizează și deschiderea accesului la resurse cu ajutorul rutelor de transport dezvoltate de China în partea sudică a continentului african, în sudul Europei și în America de Sud. Dar pentru a media cu adevărat relația dintre cele două zone geografice și resursele acestora, dar și relația dintre o zonă bogată și una săracă, China s-a conectat la Nord prin conducte de transportare a gazelor și de transport rutier și feroviar, atât cu nordul Europei, cât și cu Rusia. Aceste demersuri au rolul nu doar de a facilita ascensiunea pașnică dorită de China în așa fel încât să nu trezească resentimente sau opoziție (deși acestea sunt deja prezente pe traiectoriile BRI), ci și de a-și construi/proiecta imaginea, „fața”, carisma cât mai amplu și, pe cât posibil, cât mai prudent, așa cum a încercat și Deng Xiaoping în timpul mandatului său la conducerea Partidului Comunist Chinez (de la sfârșitul anilor '70 până în 1997).

Rusia nu are interesul de a-și proiecta „fața”, carisma sau mobilitatea în afara granițelor sale, în același mod cum o face China. Interesul Moscovei este de a-și impune opțiunile politice, creând mai ales relații bazate pe dependența de hidrocarburile de care dispune pe teritoriul său. China încearcă să construiască un sistem integrativ al relațiilor internaționale, în care Federația Rusă are propriul rol, dar se și delimitează de tendințele acesteia de a construi propriile infrastructuri de transport al resurselor (care concurează cu rutele chineze). Spațiul (Asia Centrală), care odinioară era considerat ca aparținând Federației Ruse, a devenit și el permeabil la proiectele BRI și, în

fapt, o verigă importantă a acestora. Mai mult, abordarea pragmatică folosită de cele două mari puteri una la adresa celeilalte conține și dinamica propriei relații cu SUA. În timp ce summitul de la Helsinki din 2018 dintre Vladimir Putin și Donald Trump dădea semne vizibile de acord asupra influenței exercitate de SUA și Rusia în Balcani, inclusiv în țările aflate în proces de aderare la UE, relația dintre China și SUA a devenit din ce în ce mai tensionată din cauza taxelor vamale impuse de președintele american anumitor produse și materii prime comercializate de China, taxe față de care Beijingul a și reacționat, aplicând propriile restricții.

Referitor la modul în care s-ar putea raporta NATO la CECP, gl. (r) Breedlove apreciază că „în primul rând n-ar trebui să vorbim doar despre Alianța Nord-Atlantică, ci despre Occident în general sau despre națiunile occidentale, deci în sens mai larg decât NATO, națiunile UE și altele. Cu toții suntem interesați să cooperăm pașnic cu China în viitor. Cu toții suntem interesați să nu cauzăm un conflict asupra dreptului Chinei de a avea acces la părți ale lumii noastre.”¹⁶ De aceea, domnia sa crede că „NATO are nevoie să înțeleagă că aceasta este doar o piesă dintre multe alte piese, ca UE și altele, și trebuie să se preocupe să găsească o continuare pașnică a relației cu China, care nu exclude China de la drepturile sale internaționale, dar și care asigură același acces NATO, UE și altor țări fără ca acestea să fie împiedicate de China. [...] Alianța ar trebui să lucreze cu UE și ca UE pentru a nu oferi drepturi exclusive Chinei sau altor țări. Avem nevoie să ne asigurăm că aceasta este o zonă de comerț deschis, de comerț liber, nu de comerț exclusiv.”¹⁷

UE caută variante prin care să devină independentă de gazul rusesc, însă relațiile dezvoltate de Rusia în cadrul comunității europene și în Balcani îngreunează procesul și facilitează investițiile chineze ca efect al nevoii de capital și de infrastructură din țări în care procesul de aderare la UE și NATO se desfășoară lent. Relațiile comerciale, investițiile, infrastructurile pentru dezvoltare și dimensiunea

¹⁶ *Idem.*

¹⁷ *Idem.*

cooperării militare a proiectelor BRI au devenit atrăgătoare pentru unele țări din UE, dar și pentru cele din afara Uniunii, precum Albania, Bosnia și Herțegovina, Kosovo¹⁸, FYROM Muntenegru și Serbia¹⁹. Aceste țări vor fi probabil incluse în UE având deja statutul de părți integrante ale BRI, adică un statut de pre-aderare cu care Bruxellesul nu s-a mai confruntat în procesele de aderare anterioare. Iar China, care și-a marcat spațiul comercial și care, în mod sigur, îl va dezvolta pentru a face față rețelei comerciale pe care a creat-o, nu va ezita să-și folosească puterea economică și defensivă deja devenită mobilă în cadrul UE (Mobilitatea comerțului și industriilor chineze de-a lungul BRI în Europa se extinde din flancul estic al UE până la cel vestic, în portul Rotterdam din Olanda, și Spania). Rămâne de văzut cum vor gestiona NATO și UE „fracturile” ce se vor crea în spațiul lor, ca urmare a acestei mobilități.

Concluzii

Analiza Coridorului Economic China-Pakistan sub lupa „mobilității puterii” nuanțează o serie de aspecte ce contribuie la conturarea unei alte perspective a motivațiilor economice și geografice care stau în spatele coridorului și BRI ca întreg. Desigur că există și alte motivații, iar „mobilitatea puterii” este un termen care necesită cercetare mai amănunțită. Deocamdată, aceasta oferă o viziune asupra dinamicii asiatică regionale și evoluției relațiilor și proiectelor din interiorul și exteriorul CECP, în cadrul BRI. Ca punte între centură și drum, CECP asigură și solicită o anumită mobilitate atât în plan terestru, cât și în plan maritim, din moment ce acesta reprezintă ruta cea mai scurtă a Chinei către Golful Persic și nordul Oceanului Indian.

Deși viziunea lui Mackinder despre „mobilitatea puterii” este datată în 1904, aceasta

¹⁸ N.A.: Provincia Kosovo și-a declarat unilateral independența în 2008, în prezent fiind recunoscută de mare parte a comunității euroatlantice, cu excepția Serbiei, României, Spaniei, Ciprului și Greciei.

¹⁹ Horia Ciurtin, *A Dragon in the Powder Keg: China's Mercantile Quest in the Balkans*, Policy Paper, New Strategy Center, March 2018, pp. 11-13, URL: https://www.newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2018/03/NSC-Policy-Paper-China-in-Balcani-A4-_03.2018.pdf, accesat la 06.06.2018.

poate fi corelată unei dimensiuni actualizate zilelor noastre a competiției economice din sfera relațiilor internaționale și a securității. Paralela dintre contextul european din secolul al XVI-lea și contextul pe care China l-a creat în acești ultimi ani facilitează înțelegerea unora dintre motivațiile investițiilor masive realizate de Beijing sub BRI. În timp ce contextul european amintit de Mackinder era diferit de cel de azi, în sensul că permitea apărarea comerțului prin alianțe multiple între entitățile politice ale vremii și menținea un control total asupra teritoriilor ce fuseseră descoperite, China acționează în prezent ca un actor singular care se confruntă cu provocarea de a-și propune inițiativele economice și mai ales industriale prin intermediul rutelor și infrastructurilor pe care le-a construit în țări suverane din Africa, Europa, Orientul Mijlociu și Asia. Contextul inversat de acum găsește proiectele Chinei fragmentate de granițele statale și de interesele naționale diferite pe traiectoria proiectelor BRI, care nu pot fi controlate așa cum se întâmpla cu coloniile nou-descoperite stăpânite de „Europa lui Columb”. Așadar, așa cum afirmă Mackinder, Europa secolului al XVI-lea a putut acționa ca un singur bloc în diferite ocazii, pentru a-și apăra rețeaua comercială din afara granițelor. Cum realitățile teritoriale și nu numai s-au schimbat enorm de atunci, una dintre provocările Chinei va fi aceea de a-și asigura fluxul comercial obișnuit și accesul la resursele ce îi garantează creșterea. (Deși accesul Chinei la acele resurse și piețe-destinație pentru bunurile/produsele sale finite va fi o provocare continuă și pentru Occident). Rutele de acces către zonele în care sunt localizate resursele nu sunt o idee nouă. Ceea ce este nou este ascensiunea chineză pe baza lor și provocarea de a le menține viabile și funcționale în actualul context. În acest caz, când ținuturile traversate de BRI sunt mai puțin coezive decât teritoriile controlate odinioară de Europa (care în timp au optat pentru independență și au impus Europei restrângerea între propriile granițe de control), iar granițele Chinei și nu numai par să capete din ce în ce mai multă fluiditate în urma recentelor proiecte de infrastructură, ne putem întreba ce inversări de situație ne pregătește istoria și care ar putea fi rolul mobilității puterii

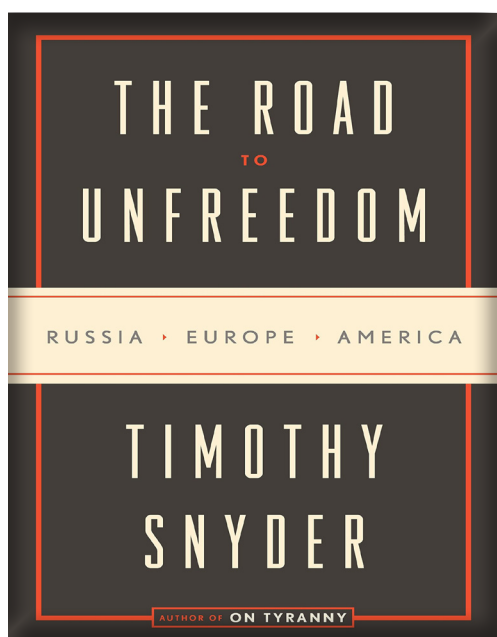

și prioritatea Chinei în cazul în care apărarea intereselor sale economice din cadrul BRI și apărarea propriei configurații politico-geografice se vor exclude una pe cealaltă.

BIBLIOGRAFIE:

1. AMIN, Shaheed, *Pakistan's Foreign Policy. A Reappraisal*, Oxford University Press, Karachi, Pakistan, 2000.
2. CIURTIN, Horia, *A Dragon in the Powder Keg: China's Mercantile Quest in the Balkans*, Policy Paper, New Strategy Center, March 2018.
3. FRISCHMANN, Brett, *Infrastructure. The Social Value of Shared Resources*, Oxford University Press, New York, 2012.
4. HAMEED, Maham, „The Politics of the China-Pakistan Economic Corridor”, în *Palgrave Communications*, Vol. 4, Issue 1, 2018.
5. Interviu al autoarei cu Philip M. Breedlove, general în rezervă al Forțelor Aeriene Americane și al Comandamentului Suprem Aliat al NATO, iunie 2018.
6. ISPAHANI, Mahnaz, *Roads and Rivals: the Politics of Access in the Borderlands of Asia*, I.B. Tauris, Londra, 1989.
7. LUTTWAK, Edward, *The Rise of China vs. the Logic of Strategy*, Cambridge Massachussets/London, The Belknap Press of Harvard University Press, 2012.
8. MACKINDER, Halford, „The Geographical Pivot of History”, în *The Geographical Journal*, Vol. XXIII, No. 4, April 1904.
9. MUNIR, Muhammad, „Extending CPEC to Afghanistan”, în *Pakistan Observer*, 7 March 2018.
10. XU, Qinhua, „SCO and Russia-China-India Triangular Relations”, în *Himalayan and Central Asian Studies*, Vol. 12, No. 2, April-June 2008.
11. ***, *Highways Network of CPEC*, Monographic Study On Transport Planning 2013-2030, Ministerul pakistanez al Planificării, Dezvoltării și Reformei, <http://cpec.gov.pk/map-single/1>.
12. ***, *Mapping the Belt and Road initiative: this is where we stand*, Mercator Institute for China Studies (MERICS), Berlin, <https://www.merics.org/en/bri-tracker/mapping-the-belt-and-road-initiative>.
13. ***, *Railways Network of CPEC*, Monographic Study On Transport Planning 2014-2030, Ministerul pakistanez al Planificării, Dezvoltării și Reformei, <http://cpec.gov.pk/map-single/2>.

DRUMUL CĂTRE NE-LIBERTATE

Punctul de interes comun ce leagă toate lucrările lui Timothy Snyder este importanța studiului istoriei, în special a istoriei Europei Centrale și de Est, ca modalitate de a înțelege evoluția și, respectiv, involuția acestor societăți în drumul spre democrație. Reputat istoric, T. Snyder este profesor la Universitatea Yale din Statele Unite, membru permanent al Institutului de Științe Umaniste din Viena și membru al Comitetului pentru Conștiință al Muzeului Memorial al Holocaustului din Statele Unite. Este autor al altor lucrări precum *Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin* (2010), tradusă în limba română *Tărâmul morții. Europa între Hitler și Stalin* (Humanitas 2012), *Black Earth: The Holocaust as History and Warning* (Penguin,

2015), *On Tyranny: Twenty Lessons from the Twentieth Century* (Penguin, 2017), tradusă în limba română *Despre tiranie. Douăzeci de lecții ale secolului XX* (Editura Trei, 2018).

În volumul *The Road to Unfreedom. Russia, Europe, America* (*Drumul către ne-libertate. Rusia, Europa, America*), publicat în 2018, Timothy Snyder își prezintă teoria cu privire la cauzele schimbărilor politice din ultimii ani și la creșterea în popularitate a mișcărilor populiste, naționaliste și separatiste în Uniunea Europeană, precum și a naționalismului în SUA, pornind de la două concepte pe care le consideră definitorii pentru politica contemporană: *politica inevitabilității* (*the politics of inevitability*) și *politica eternității* (*the politics of eternity*). Din perspectiva sa, SUA și Europa de Vest s-au ghidat în secolul al XX-lea după politica inevitabilității¹, care presupune o viziune conform căreia viitorul va fi similar cu prezentul, legile progresului social și economic sunt cunoscute, nu există alternative viabile la *status quo*, deci nu este necesară nicio acțiune din partea statelor, alianțelor sau cetățenilor pentru a asigura perpetuarea democrației și a statului de drept. Politica inevitabilității se bazează pe principiile democratice ale alegerilor libere, care duc în mod inevitabil la schimbarea clasei politice conducătoare, astfel încât, chiar dacă așteptările electoratului sunt înșelate de către cei aleși, mandatul acestora este finit, iar promisiunea unui

¹ Timothy Snyder, *The Road to Unfreedom. Russia, Europe, America*, Tim Duggan Books, a division of Penguin Random House LLC, New York, 2018, pp.7-10, trad. noastră.

viitor mai bun este realizabilă prin înlocuirea lor în următorul ciclu electoral.

Inerția cauzată de încrederea în funcționalitatea sistemului democratic și în inevitabilitatea schimbării a lăsat aceste state vulnerabile și expuse în fața retoricii și abilității de manipulare a imaginii trecutului și prezentului de către reprezentanții celui de-al doilea tip de politică, politica eternității, care este promovată intens de Federația Rusă.

Politica eternității plasează o națiune în centrul unui ciclu al victimizării², care se bazează pe reciclarea aceluiași amenințări trecute pentru a crea o stare de tensiune perpetuă și pentru a înlătura responsabilitatea guvernelor de a face ceva pentru a ajuta la dezvoltarea societății. Politica eternității alterează scopul guvernării de a asigura progresul și bunăstarea socială și îl înlocuiește cu rolul de protector împotriva amenințărilor externe la adresa societății, valorilor și intereselor acesteia. În acest sistem, politicienii creează crizele și manipulează emoțiile oamenilor pentru a le distra atenția de la lipsa reformelor, de la economia neperformantă, de la neperformanțele protecției sociale. Cetățenii, prin intermediul mass media, sunt incitați să trăiască într-un ciclu perpetuu de exaltare și ofensare care distra atenția de la viitor și o concentrează pe prezent.

Elementul funcțional comun al acestor două politici este că transformă faptele în narațiuni, iar în amândouă cazurile, trecutul este doar o sursă de alimentare a acestor narațiuni care vin să servească intereselor sistemelor politice pe care le promovează. În cazul politicii inevitabilității, faptele trecute sunt irelevante pentru că indiferent de ce se întâmplă, progresul nu poate fi oprit. Pentru politica eternității, istoria și faptele istorice sunt doar un conglomerat de evenimente din care pot să fie selectate aleatoriu cele pe care se poate construi mitul inocenței și al pericolului, prin care se poate distra atenția cetățenilor de la faptul că există alte societăți în care oamenii sunt mai liberi, alte comunități care

sunt mai dezvoltate și alte state în care reformele funcționează și îmbunătățesc viața cetățenilor.

Deși, la prima vedere, politica inevitabilității pare a fi varianta de preferat prin comparație cu alternativa, T. Snyder atrage atenția asupra limitărilor acesteia. Narațiunea pe care se bazează această politică este că nu există alternative, că progresul este singurul drum inevitabil. Dar lipsa alternativelor duce la negarea responsabilității individuale și la rolul fiecărui individ în producerea schimbărilor și înțelegerea fluxului istoriei. În varianta capitalistă, politica inevitabilității substituie piața liberă oricăror altor politici care pot ajuta la dezvoltarea societății, ceea ce generează inegalități economice și nu numai și subminează încrederea în progres. Acesta este, în opinia lui T. Snyder, primul pas pentru a trece de la politica inevitabilității către politica eternității, adică primul pas în tranziția de la democrație la oligarhie.

T. Snyder critică, de fapt, amândouă tipurile de politică pentru că, din perspectiva lui nici una nu utilizează ceea ce el denușește „gândirea istorică”, pe care o consideră a fi fundamentală pentru evoluția societății. „A gândi istoric înseamnă a accepta că ceea ce nu este familiar ar putea fi relevant și a încerca transformarea nefamiliarului în familiar.”³ Prin această asumare directă și conștientă a istoriei, oamenii pot să controleze politica și modul în care sunt conduși, astfel încât bunăstarea lor să fie pe primul loc. Astfel, T. Snyder face apologia studiului istoriei ca asumare conștientă și controlată a progresului.

În cele șase capitole ale cărții, T. Snyder analizează modurile în care politica eternității a apărut și a căpătat amploare în Federația Rusă și influența crescândă a acesteia în alte țări, concentrându-se asupra evenimentelor din Ucraina din 2013 și 2014 (Euromaidan și anexarea Crimeii), asupra efectelor pe care le-a avut și le are în statele Uniunii Europene (BREXIT, dar și creșterea popularității partidelor și mișcărilor naționaliste) și asupra modului în care această politică a condus la alegerea celui

² *Ibidem*, p. 8, p. 23, trad. noastră.

³ *Ibidem*, p. 20, trad. noastră.

de-al patruzeci și cincilea președinte american, Donald J. Trump.

Analiza lui T. Snyder, sumbră, dar pe alocuri exaltată, oferă totuși câteva soluții pentru a putea contracara efectele propagandei și pentru a opri înaintarea pe drumul către ne-libertate. Prima soluție este mai precisă și se bazează pe încurajarea și dezvoltarea jurnalismului local, ce se concentrează pe problemele concrete ale persoanelor care locuiesc într-o anumită zonă. Astfel de știri ar fi mult mai greu de deformat, deoarece oamenii sunt familiarizați la prima mână cu evenimentele prezentate și nu sunt susceptibili de a deveni victime ale dezinformării. T. Snyder este ferm convins că fundamentul democrației este principiul succesiunii, ce presupune că un sistem de guvernare are inclus mecanismul prin care liderii sunt înlocuiți periodic, în mod liber, de către cei pe care îi guvernează. În acest context, este important ca cetățenii să nu își piardă încrederea în sistemul electoral ca bază a principiului succesiunii. Scopul fiecărei runde de alegeri este promisiunea că dacă lucrurile nu merg bine ele pot fi îndreptate, că erorile umane pot fi transformate în predictibilitate politică, ceea ce creează un sentiment al înaintării într-un viitor asupra căruia avem măcar un oarecare control.

Acestor principii, Rusia le opune relativismul strategic care se bazează pe ideea că, dacă „Rusia nu poate deveni mai puternică, atunci restul lumii ar trebui să devină mai slabă”⁴, ca dacă

Rusia nu își poate rezolva problemele, atunci măcar le poate exporta, pentru ca astfel ele să devină o normalitate și să nu mai fie privite drept probleme ce necesită rezolvare⁵.

Iar Rusia se opune democrației occidentale și încearcă să o submineze, deoarece cetățenii ruși nu trebuie să vadă că undeva democrația funcționează și să ceară instaurarea principiului succesiunii ca bază a democrației și în Rusia.

Lucrarea prezintă cele două tipuri de politică într-o lumină crudă, fără să creeze iluzii cu privire la nici unul dintre ele. Totuși, concluzia în urma parcurgerii lucrării, care este, totodată, și concluzia autorului, este că studierea istoriei internaționale este absolut necesară pentru a înțelege curentele mari de evoluție a statelor, pentru a putea clasifica evenimentele și pentru a le putea înțelege corect consecințele pe scena mare a istoriei. Altminteri, consideră Snyder, cetățenii sunt legați la ochi, iar alegerile pe care le fac pot avea impact asupra progresului social în moduri încă inimaginabile. Propunerea finală pe care o face T. Snyder este adoptarea unei politici a responsabilității, asupra căreia nu revine în această carte, dar pe care a mai abordat-o în lucrarea *Despre tiranie. Douăzeci de lecții ale secolului XX*.

Dr. Ruxandra BULUC*

⁴ *Ibidem*, p. 249, trad. noastră.

⁵ *Ibidem*, p. 195, p. 249, p. 272, trad. noastră.

* *Ruxandra BULUC este conf. univ. dr. în cadrul Departamentului de comunicare strategică, publică și interculturală al Facultății de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. E-mail: buluc.ruxandra@myunap.net*

GHID PENTRU AUTORI

Le mulțumim celor interesați să publice în revista științifică bilingvă *Impact strategic* și le supunem atenției, totodată, aspectele pe care trebuie să le aibă în vedere la redactarea articolelor.

PRINCIPALELE CRITERII DE SELECȚIE A ARTICOLELOR

✓ **Circumscrierea în aria tematică a revistei – studii strategice și de securitate** și în următoarele domenii: actualitatea politico-militară; tendințe și perspective în domeniile securitate, apărare, geopolitică și geostrategie, relații internaționale, societatea informațională; problematica păcii și a războiului; managementul conflictelor; strategie militară; securitate cibernetică

✓ **Originalitatea** – argumentare proprie; caracter de noutate; să nu fi fost publicat anterior

✓ **Caracter științific/academic** al lucrării – stil neutru, obiectiv, argumentarea afirmațiilor și precizarea tuturor resurselor bibliografice utilizate

✓ **Bibliografie relevantă**, care să cuprindă lucrări de prestigiu și surse recente, redactată conform modelului prezentat în Ghid

✓ **Redactarea în limba română și în limba engleză să corespundă standardelor academice**

✓ **Adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă**, expuse în continuare

DIMENSIUNEA ARTICOLULUI ȘI NORME DE EDITARE

✓ **Dimensiunea articolului** poate varia între **6 și 12 pagini (între 25.000 și 50.000 de cuvinte)**, inclusiv notele de subsol, bibliografia și figurile

✓ **Setări pagină:** margini 2 cm, format A 4

✓ Articolul se va scrie cu **font Times New Roman, dimensiune corp 12, spațiere la 1 rând, cu diacritice**

✓ Denumirea fișierului în limba română trebuie să conțină numele autorului și titlul articolului și nu se scrie cu diacritice. Salvarea se va face ca document Word (.doc/.docx)

STRUCTURA ARTICOLULUI

✓ **Titlul** articolului (centrat, scris cu majuscule, bold, font 24)

✓ **O prezentare de autor** succintă, care să cuprindă următoarele elemente (după caz): grad militar, titlu didactic/cercetare, titlu științific, prenume, nume, funcția deținută la principala afiliere instituțională, în cazul doctoranzilor – domeniul cercetării, universitatea –, orașul, țara de reședință, e-mail

✓ Un **rezumat** relevant, de circa 150 de cuvinte (caractere italice)

✓ **6-8 cuvinte-cheie** (caractere italice)

✓ **Introducere/Considerații preliminare** (nu se numerotează)

✓ **Două-patru capitole**, eventual sub-capitole

✓ **Concluzii** (nu se numerotează)

✓ Opțional, dacă se consideră util pentru argumentare, pot fi incluse în articol **tabele/grafice/imagini**, cu trimitere din text către acestea. Ele vor fi expediate redacției și separat, odată cu articolul, în format jpeg / png / tiff.

În cazul tabelelor, deasupra se scrie, „**Tabelul nr. X: titlu**”, iar în cazul imaginilor eg. hărți etc., dedesubt se scrie **Figura nr. X: titlu**”. În ambele cazuri, se menționează sursa (dacă este cazul) dedesubt.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Articolul va cuprinde note de subsol și bibliografie, după modelul ilustrat în cele ce urmează.

Toate sursele bibliografice citate se indică în limba în care au fost consultate, cu transliterație în caractere latine dacă este cazul/opțional, traducerea titlului din limba străină.

La **notele de subsol**, se începe cu prenumele autorului, iar la final se menționează și nr. paginii/paginilor.

Titlul unui articol se marchează cu ghilimele, iar numele revistelor și al cărților se marchează cu caractere înclinate (cursive) /italice.

Exemplu de carte: Joshua S. Goldstein, Jon C. Pevenhouse, *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007, pp. 37 - 45.

Exemplu de articol: Gheorghe Calopăreanu, „Securitate prin educație și instruire în UE”, în *Impact Strategic* nr. 2/2013, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, p. 15.

Sursele electronice se citează cu toate elementele bibliografice disponibile, asemenea unei surse tipărite, la final regăsindu-se linkul întreg, și data accesării).

Exemplu: John N. Nielsen, „Strategic Shock in North Africa”, în *Grand strategy: the View from Oregon*, 3.03.2011, disponibil la <http://geopolicraticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2017.

La **bibliografie**, se vor menționa toate lucrările studiate. Sursele se ordonează alfabetic, după numele autorului, scris cu majuscule, și se numerotează.

Exemplu de carte: GOLDSTEIN, Joshua S.; PEVENHOUSE, Jon C., *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007.

Exemplu de articol: CALOPĂREANU, Gheorghe, „Securitate prin educație și instruire în UE” în *Impact Strategic* nr. 2 /2013, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

Sursele electronice se citează cu toate elementele bibliografice disponibile, asemenea unei surse tipărite, la final regăsindu-se linkul întreg, și data accesării).

Exemplu: NIELSEN, John N., „Strategic Shock in North Africa”, în *Grand strategy: the View from Oregon*, 3.03.2011, disponibil la <http://geopolicraticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2017.

EVALUAREA ȘTIINȚIFICĂ a articolelor se realizează conform procesului *double blind peer review*, de către cadre didactice universitare și cercetători științifici specialiști în domeniul în care se circumscrie articolul. Identitatea autorilor nu este cunoscută de evaluatori, iar numele evaluatorilor nu este dezvăluit autorilor.

Concluziile raportului de evaluare sunt aduse la cunoștința autorilor, ele reprezentând argumentul pentru acceptarea/respingerea articolelor.

În urma evaluării, există trei posibilități:

- a) *acceptarea articolului spre publicare ca atare sau cu modificări minore;*
- b) *acceptarea articolului spre publicare cu modificări/completări de substanță sau*
- c) *respingerea articolului.*

Aducem la cunoștința autorilor că, anterior evaluării, articolele sunt supuse unui proces de *analiză antiplagiat* (www.sistemantiplagiat.ro).

TERMENE DE PREDARE:

Articolele vor fi trimise în format electronic la adresa de e-mail a redacției, impactstrategic@unap.ro. ***Primim articole pe tot parcursul anului.***

NOTA BENE:

Autorilor nu li se cer taxe pentru publicare și nici nu sunt remunerați.

Redacția își rezervă dreptul de a face sau de a solicita autorilor modificări ce se impun pe text.

Versiunea în limba engleză a articolului se predă redacției în termenul agreat și va corespunde formei finale a materialului în limba română.

Traducerea în limba engleză (British English sau American English, respectând principiul consecvenței) trebuie să fie completă și corectă, corespunzătoare standardelor academice, întrucât ediția în limba engleză este indexată în baze de date internaționale și difuzată comunității științifice internaționale.

Citatele din lucrări/documente oficiale (legi, tratate etc.) și din declarațiile existente în limba engleză ale unor personalități trebuie preluate ca atare din original.

Ghilimelele se notează astfel: în limba română „...”, iar în limba engleză: “...”.

Materialele nu vor conține informații clasificate. Personalul militar și civil angajat al MApN va trimite materialele destinate publicării însoțite de avizul structurii de securitate al unității în care este încadrat autorul.

Responsabilitatea privind conținutul articolelor revine în totalitate autorilor, în conformitate cu Legea nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare.

Articolele publicate sunt supuse legii copyright. Toate drepturile sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”, indiferent dacă se are în vedere întregul material sau numai o parte a acestuia, în special drepturile privind traducerea, retipărirea, reutilizarea ilustrațiilor, citatele, difuzarea prin mass-media, reproducerea pe microfilme sau orice alt mod și stocarea în baze de date. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, dacă este precizată sursa.

Nerespectarea acestor instrucțiuni va atrage respingerea articolului. Trimiterea articolului către redacție constituie implicit acordul autorului în privința celor expuse.

Pentru mai multe detalii despre publicație, puteți accesa site-ul nostru, <http://impactstrategic.unap.ro/index.html>, sau puteți contacta redacția la adresa de e-mail: impactstrategic@unap.ro.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Director: Colonel lector univ. dr. Alexandru STOICA

Corector: Mariana ROȘCA
Tehnoredactor: Liliana ILIE

Lucrarea conține 104 pagini.

Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”
Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București
e-mail editura@unap.ro
Tel: 021/319.40.80/215